శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము.

ఇది

కృష్ణమిశ్ర విరచితమైన

సంస్కృతనాటకమునుండి

గద్య పద్యాత్మకముగా

కందుకూరి - వీరేశలింగముచేత

తెనిఁగింపఁబడినది.

మూఁడవ కూర్పు.

రాజమహేంద్రవరము:

యస్. గున్నేశ్వరరావుబ్రదర్సువారి

శ్రీచింతామణీ ముద్రాక్షరశాలయందు

ముద్రింపఁబడినది.

1907.

దీనివెల ౮ అణాలు.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

వివేకుఁడు—కథానాయకుఁడగురాజు, మనస్సునకు నివృత్తిదేవివలనఁ బుట్టినవా

వస్తువిచారుఁడు, సంతోషుఁడు—వివేకుని సేనానాయకులు.

మనస్సు—వివేకునికిని మహామోహునికిని తండ్రి.

క్షమ—వివేకుని సేనానాయకురాలు.

మతి—వివేకుని భార్య.

ఉపనిషద్దేవి—వివేకుని భార్య.

శ్రద్ధ—శాంతియొక్క తల్లి.

శాంతి, కరుణ, మైత్రి—వివేకునిపక్షమునఁ బనిచేయు పరిచారికలు.

సంకల్పుఁడు—మనస్సు కొడుకు.

వైరాగ్యుఁడు—మనస్సు కొడుకు.

ప్రబోధచంద్రుఁడు—వివేకుని కుపనిషద్దేవివలనఁ బుట్టిన పుత్త్రుఁడు.

విద్య—వివేకున కుపనిషద్దేవివలనఁ బుట్టినకూఁతురు.

సరస్వతి—విష్ణుభక్తిదేవియాజ్ఞవలన మనస్సునోదార్చవచ్చిన దేవత.

విష్ణుభక్తి—వివేకుని యిష్టదేవత.

పురుషుఁడు—జీవుఁడు.

మహామోహుఁడు—ప్రతినాయకుఁడు. మనస్సునకు ప్రవృత్తిదేవివలనఁ బుట్టినవా

కాముఁడు, క్రోధుఁడు, లోభుఁడు—మహామోహుని సేనానాయకులు.

రతి—కాముని భార్య

హింస—క్రోధుని భార్య.

తృష్ణ—లోభుని భార్య.

దంభుఁడు—లోభుని కొడుకు.

అహంకారుఁడు—లోభునితండ్రి.

నాస్తికత—మహామోహుని భోగభార్య.

అసత్సంగుఁడు—మహామోహుని భృత్యుఁడు.

వటుఁడు—దంభుని శిష్యుఁడు.

చార్వాకుఁడు, దిగంబరసిద్ధాంతుఁడు, బుద్ధాగముఁడు, సోమసిద్ధాంతుఁడు—మహామోహుని పరివారములోనివారు.

నిదిధ్యాసనము—విష్ణుభక్తిదేవి యుపనిషద్దేవికడకుఁ బంపినదూత.

ఉపోద్ఘాతము.

ఈనాటక మేకాలమునందు రచియింపఁబడినదో నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొనుట
కాధారము లేవియుఁ గానరావు. గ్రంథకర్తయైన కృష్ణమిశ్రుఁడు ప్రస్తావనయందుఁ
గుమారిల భట్టుయొక్క పేరు నుదాహరించుటచే నది యాతని కాలమునకుఁ దరువాతి
దగుట నిశ్చయము. కుమారిలభట్టు క్రీస్తుశక మేడవ శతాబ్దమధ్యమునం దుండి, పూర్వ
మీమాంసావార్త్తికము మొదలయిన గ్రంథములను రచియించి, బౌద్ధమతమును, ఖండిం
చుటకయి మహాప్రయత్నము చేసి ప్రసిద్ధికెక్కినవాఁడు. ఈనాటకము యొక్క యుద్దేశ
మద్వైతమతమును స్థాపించుటయే యయినను, ఇందెందును దన్మత స్థాపకుఁడయిన
శంకరాచార్యులవారి పేరుదాహరింపఁబడి యుండలేదు. శంకరాచార్యులవారు శాలివాహన
శకము ౭౧౦ సంవత్సరమునందుఁ బుట్టి తొమ్మిదవ శతాబ్దారంభమున వ్రబలియున్నా
రని యిప్పు డించుమించుగా నిశ్చయింపఁబడినది. కాఁబట్టి యీ నాటకము క్రీస్తుశక
మేడవ శతాబ్దమునకును తొమ్మిదవ శతాబ్దమునకును మధ్యను జేయఁబడినదని చెప్ప
వచ్చును. మఱియును శంకరాచార్యుని కాలమునందు మండనమిశ్రుఁడు మొదలైన
మిశ్రజాతి బ్రాహ్మణు లనేకులు మహావిద్వాంసులగుటయు, గ్రంథకర్త మిశ్రజాతివాఁ
డగుటయుఁగూడ కాలనిర్ణయమునకుఁ గొంత తోడుపడుచున్నది. అంతేకాక యీ
నాటకమును కీర్త్తివర్మ యనురాజుసమ్ముఖమునఁ బ్రయోగించినట్లు ప్రస్తావన వలనఁ
దెలియవచ్చుచున్నది. కీర్త్తివర్మ యనుచాళుక్యరాజొకఁడు శాలివాహనశకము ౯౯౭ వ సంవ
త్సరము మొదలుకొని ౧౦౧౭వ సంవత్సరము వఱకును కల్యాణ నగరమునందు రాజ్యము చేసి
యున్నాఁడు. నాటకప్రస్తావనయం దుదాహరింపఁబడిన కీర్త్తివర్మ యితఁడేయ యినపక్ష
మున, ఈప్రబోధచంద్రోదయనాటకము సంస్కృతమున శాలివాహనశకము ౯౯౭, ౧౦౧౭ సంవ
త్సరములమధ్యను రచియింపఁబడి యుండును. కాశికాపురమును రాధాపురమును వర్ణిం
చుటచేతఁ గవి వంగదేశపు వాఁడయినట్లు కానఁబడుచున్నను, ఈనాటకము దక్షిణ
హిందూదేశమునందే విస్తారముగా వ్యాపించియుండుటచేతను నాటకమునం దక్క
డక్కడ దక్షిణ హిందూస్థానమునుగూర్చిన ప్రస్తావన కానఁబడుచుండుటచేతను గ్రంథ
కర్త కల్యాణ నగరమునందే యుండి యచ్చటనే గ్రంథరచన చేసినట్లూహింప వలసి
యున్నది. ఈనాటకము శాలివాహనశకము ౧౦౮౭వ సంవత్సరమునకుఁ దరువాతను
౧౦౯౭వ సంవత్సరమునకుఁ బూర్వమునందును నంది సింగయ ఘంట మలయ యను

యింపఁబడినది. కాఁబట్టి నాటకము పదునేనవ శతాబ్దాంతమునకే మిక్కిలి ప్రసిద్ధమయి యప్పటికే మిక్కిలి పురాతనమైనదిగాఁ గానఁబడుచున్నది.

నేనీనాటకమును ౧౮౭౫వ సంవత్సరమునందుఁ గొంత తెలిఁగించి యందలి ప్రథమాంకము నాసంవత్సరమునందు వివేకవర్ధనిలోఁ బ్రకటించితిని గాని యప్పుడు కొన్ని కారణములచేత గ్రంథమును ముగింపక యిటీవల నామిత్రులు కొందఱీనాటకమును శీఘ్రముగా ముగించి ప్రచురింపవలసినదని నాకు వ్రాయుచువచ్చుటచేత గతసంవత్సరమునందు మరల నారంభించి చింతామణిపత్రికకప్పుడప్పుడు వ్రాసి గ్రంథమును నేటికి ముగించినాను. ఈభాషాంతరముయొక్క యోగ్యతాయోగ్యతలను దీనిం జదువువారే నిర్ణయింప నర్హులుగాన నేనావిషయమునుగూర్చి యిచ్చట వ్రాయవలసిన పనిలేదు. భాషాంతరము నకును సాధ్యమైనంతవఱకు మూలగ్రంథానుసారముగానే చేసియున్నాను.

* * * * *

ఈనాటకమునందలి కథ వేదాంతవిషయమే యయినను కృష్ణమిశ్రుఁడు దీని హృదయరంజకముగాను సుబోధముగాను జేసియున్నాఁడు. ఇందు వివేకము (జ్ఞానము) నకును మహామోహము (అజ్ఞానము) నకును పోరాటము జరుగఁగా మొదల నజ్ఞానమే ప్రబలముగానున్నను గడపట జ్ఞానముచేతఁ బరాజితమయి యడఁగిపోయినట్లు చెప్పఁబడినది. ఇందు సుగుణ దుర్గుణములు పురుషులుగాను స్త్రీలుగాను జెప్పఁబడి యాయా పక్షములయందు వానివాని ప్రభావముతో మిక్కిలి మనోహరముగా వర్ణింపఁబడినవి. ఈవిషయ మింపలికథను జదివినను పాత్రములను బరిశీలించినను బోధపడునుగాన నేనీవిషయమును బెంచి వ్రాయక, ఈనాటకము నాంధ్రీకరించుటలోఁ గలిగిన నాప్రమాదములను దీనిని జదువువారు మన్నింతురని వేఁడుచు నీయుపోద్ఘాతమును ముగించుచున్నాను.

రాజమహేంద్రవరము. }
ది ౨౨ జూన్ ౧౮౯౨ వ సం॥ }

కందుకూరి వీరేశలింగము.

రెండవ కూర్పు.

మొదటికూర్పునఁ బ్రస్తావనలో గోపాలునిగూర్చి మార్చినవిషయ మీకూర్పున మూలగ్రంథానుసారముగా సంస్కరింపఁబడినది.

చెన్నపురి)

శ్రీ

ప్రబోధచంద్రోదయము

ప్రథమాంకము.

మ. రవిరశ్మిన్ దినమధ్యమందు జలపూరంబుల్ బలెన్ దృష్టికిన్
భువి నజ్ఞానము చేత భౌతికజగంబుల్ జేనఁ దోఁచుం దగన్,
బువు నండన్ ఫణియన్న భ్రాంతివలెఁ బోవున్ దేనఁ బ్రాజ్ఞాళి క
య్యవి, యా నిర్మలబోధముం దలఁతు సాంద్రానందమున్ సన్మదిన్.

ఉ. నిందుమనంబు శాంతిఁ గన నేర్చిన యప్పుడు బ్రహ్మరంధ్రమం
దుండి సుషుమ్నరుద్ధపవనోద్గతమై సుఖసాంద్రమౌచు న
ర్ధేందులలాటనేత్రమిషఁ దాఁ బ్రకటీకృతమైన యట్లు బ్ర
హ్మాండమునిండు నీశ్వరుచిరాత్మకతేజము మిమ్ము బ్రోచుతన్.

(నాంద్యంతమున)

సూత్రధారుఁడు— అతివిస్తరమేల? చాలును. సకలసామంతచక్రచూడామణి మరీచిమంజరీనీరాజితచరణరాజీవుఁడును, బలవదహితనివహవక్షస్తటకవాటపాటనప్రకటితనరసింహరూపుఁడును, ప్రబలతరనరపతికులప్రళయమహార్ణవమగ్న మేదినీసముద్ధరణమహావరాహుఁడును, నిఖిలదిగ్విలాసినీకర్ణపూరీకృతకీర్తిలతాపల్లవుఁడును, సమస్తాశాస్త్రంబేరిమకర్ణత్రాణాస్ఫాలనసముచ్ఛలితరసాసంపాతసరిత్ప్రవాహపానలఁడును, నగగోపాలుండు— [illegible] సహజసుహృదుఁడైన శ్రీకీర్తివర్మమహారాజువారి దిగ్విజయవ్యాపారము చేత బ్రహ్మానందరసానుభవమున కెడములేక మేము వివిధవిషయములం దగిలి వ్యర్థముగా దినములు గడపినారము. అయినను మేమిప్పుడు కృతకృత్యులమైనారము.

గీ. క్షయమునొందిరి క్ష్మావిభుశత్రునృపులు;
మహి సురక్షిత యయ్యె సన్మంత్రిగరిమ;
రాజమకుటార్చితాచ్ఛసామ్రాజ్యలక్ష్మి
యబ్ధిమేఖలయగు క్షితి నతనిఁ జేరె.

అందుచేత మేము శాంతరసప్రధానమయిన ప్రయోగాభినయము చేత మనస్సును వినోద
[illegible] గాఁ [illegible] లయిన [illegible] మిత్రులవార

కీర్తివర్మ మహారాజులవారి సన్నిధానమందుఁ బ్రయోగింపవలెను. రాజుగారికిని వారితోఁ గలిసి దానిని జూడవలెనని వేడుకగలదు.''—అని నాతో సెలవిచ్చెను. అవుఁగాక! నేనింటికిఁబోయి నాగృహిణిని బిలుచుకొనివచ్చి సంగీతకర్మమున కుపక్రమించెదను. (అని కొంచెము తిరిగి తెరవంకఁ జూచి) ఓసీ! ఇటురమ్ము.

నటి—(ప్రవేశించి) ఇదిగో వచ్చినదానను. నే నేనియోగము ననుష్ఠింపవలెనో దేవరవారు సెలవియ్యవలెను.

సూత్ర—ఓసీ! నీకును దెలిసియేయున్నది.

మ. కలఁడుద్యద్రిపుభూపభూరిపృతనాకాంతారమూర్ఛత్ప్రతా
పలసత్పావకకీలికాక్రమితవిశ్వవ్రాతుఁ డాశాంతని
శ్చలవిశ్రాంతయశుండు ఖడ్గలతికాసంఛిన్నకంఠారిరా
ట్కులభూస్థాపితకీర్తివర్ముఁడు తగన్ గోపాలుఁ డుర్వీస్థలిన్.

మఱియును,

మ. రణరంగస్థలు లిప్పుడున్ మనుజభుగ్రామాకరాస్ఫాలనో
ల్బణవల్గన్నృకపాలతాళరవము ల్వ్యాపింప, ఝుంఝూసనీ
రణసంక్షోభితకుంభకుహరప్రవ్యక్తనాదంబులన్
బ్రకటించుచు దనుపూర్వకీర్తుల, నటింపంగాఁ బిశాచాంగనల్.

అతఁ డిప్పుడు శాంతపదస్థితుఁడయి యాత్మవినోదార్థముగాఁ బ్రబోధచంద్రోదయ నాటకమాడవలెనని యాజ్ఞాపించియున్నాఁడు. నటుల నిప్పుడు వేషములు ధరించి వచ్చునట్లు నియమింపవలెను.

నటి—(విస్మయముతో) ఆర్యపుత్రా! ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము! ఇట్లు నిజభుజబలవిక్రమైకనిర్భర్త్సితసకలరాజమండలుండైన యతం డాకర్ణాకృష్టకఠినకోదండదండబహుళశవర్షచ్ఛరనికరజర్ఝరీకృతతురంగతరంగసందోహంబును నిరంతరనిపతత్తీక్ష్ణనిక్షిప్తశస్త్రసహస్రసపర్యస్తోత్తుంగమాతంగమహామహీధరసహస్రంబును భ్రమద్భుజదండచండమందరాభిఘాతఘూర్ణత్సకలపదాతిసలిలసంఘాతంబును నగు కర్ణసైన్యసాగరంబును మధుమథనుండు క్షీరపారావారంబునుంబోలె నిర్మథించి సమరవిజయలక్ష్మిం జేకొని వీరచరితుండై యిప్పు డిట్టివంటి సకలమునిజనశ్లాఘనీయమైన యుపశమ మెట్లుపొందెను?

సూత్ర—ఓసీ! బ్రహ్మజ్యోతి యెప్పుడును స్వభావముచేత సౌమ్యమయినదే. అయినను, అది యేదో కారణముచేత వికారమును బొందినను మరల స్వభావమునందే నిలుచును. ఆప్రకారముగానే సకలభూపాలకులప్రళయకాలాగ్నిరుద్రుఁడైన చేదిపతి

గీ. ప్రళయకాలసముద్భూతవాయువశతఁ
బర్వతంబుల లంఘించువారిరాశి
నిశ్చలంబయి స్వచ్ఛమై నిలువలేదె
యిపుడు మేరమీఱక స్వభావేద్ధగరిమ ?

అంతేకాక శ్రీమన్నారాయణాంశసంభూతులయిన యిటువంటిపౌరుషభూషణులగు పురుషులు భూతహితముకొఱకు భూమియందవతరించి విహితకృత్యములను నిర్వహించి మరల శాంతిని బొందుదురు. ఇప్పుడు పరశురామునికథ వినుము:—

మహాస్రగ్ధర.

ఎవఁ డీధాత్రీస్థలిన్ ముమ్ నృపులఁ గెడపి ముయ్యేడుమాఱుల్ ద్విషన్మాం
సవసామస్తిష్కపంకాచ్ఛరుధిరనదులన్ స్నానమ్ముం జేసెఁ; జేదో
యి వధించెన్నిర్దయుండై యెవఁడు వనితలన్ వృద్ధులన్ బాలురన్ మా
నవపాలాంచద్భుజాఖండనచణగుణసంపత్కుఠారోగ్రధారన్

గీ. అట్టిజామదగ్న్యుఁడు స్వవీర్యమున భూమి
భారమును డించి, నృపకులాన్వయముఁ ద్రుంచి,
కోపపావకు నాపయి రూపడంచి,
తపముబలిమిని బరమశాంతత వహించె.

ఆలాగుననే యితండును గర్తవ్యమును దెలిపి యిప్పుడు పరమోపశమనిష్ఠుఁడయి యున్నవాఁడు.

గీ. పుడమిపైని వివేకుండు మోహజయముఁ
బడయునట్లుగఁ గర్ణుని వడి జయించి
యాలప్రబోధునకుంబలె నభ్యుదయము
నితఁడు శ్రీకీర్తివర్మభూపతికి నొసఁగె.

[తెరలో]

ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ? నాదేహములోఁ బ్రాణములుండఁగానే మాస్వామియైన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు?

సూత్ర—(తొట్రుపాటుతోఁ జూచి) ఓసీ! చూడు.

చ. మదనుఁడు వచ్చె నిచ్చటికి మంజులపీనకుచద్వయంబు పే
రెద ఘటియించుచున్ రతి రహిన్ బులకాంచితబాహువల్లులన్

అతఁడు నామాటలవలనఁ బుట్టిన క్రోధము మూర్తీభవించివచ్చినట్లు కానఁబడుచున్నాఁడు. ఇక్కడనుండి మన మతనిని విడిచి పాఱిపోవుటయే శ్రేయము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రస్తావన.

వెనుకఁ జెప్పినరీతిని గాముఁడును, రతీదేవియుఁ, బ్రవేశించుచున్నారు.

కాము——(కోపముతో) ఓరీ! పాపీ! నటాధమా! ఏమీ! నాబొందిలోఁ బ్రాణము లుండఁగానే మాస్వామియైన మహామోహునకు వివేకునివలనఁ బరాజయము నుదాహరించుచున్నావు! ఔరా! భరతాధమా!

గీ. పృథివి నిందీవరాక్షులన్సృష్టివిశిఖ
సంతతులు పర్వకుండెడునంతవఱకె
మహితవిద్వాంసులకునైన మనసులందు
శాస్త్రజన్యవివేకంబు సంభవిల్లు.

ఉ. సుందరమందిరంబులును, సోయగపుంజవరాంద్రుడు, షట్పదా
మందరవోల్లసల్లతలు, మల్లెలతావుల నొప్పుగాడ్పులున్,
జందురుఁడున్న రేయి, నెట నాకు నమోఘబలంబు లౌట నె
ల్లాంపఁగ, నవ్వివేకుఁ డెటు లుండుఁ? బ్రబోధుఁడు నెట్లు పుట్టెడున్?

రతి——ఓప్రాణేశ్వరా! మహామోహ మహారాజుగారిశత్రు వయిన వివేకుఁడు సామాన్యుఁడు కాఁడని తలఁచుచున్నాను.

కాము——ఓప్రియురాలా! స్త్రీస్వభావముచేత వచ్చినపిఱికితనము బయలఁబడునట్లుగా, నీవావివేకున కేలభయపడెదవు? చూడు.

క. శరములు విల్లును నాకో
సరసిజముఖి! పూలె యైన, క్షణమేన్ ససురా
సుర మనుసర్వజగంబును
దెరలక నాయాజ్ఞ మీఱి ధృతి నిల్చెదు నే?

చ. సురపతి జారతం గలసె జుమ్మి యహల్యను; బ్రహ్మదేవుఁడున్
వరతనయ న్వరించె; గురుపత్నిని గూడి రమించెఁ జంద్రుఁడున్;
బరుఁ డిఁకఁ గానిమార్గమును బట్టనివాఁ డెవఁ డస్మదాజ్ఞచే?
నరయ మఱేమి మచ్చరములట్లు భ్రమింపఁగఁ జేయు లోకమున్?

రతి——ఓప్రాణేశ్వరా! అది యంతయు సత్యమే కాని, శత్రుఁడు సహాయసంప

న్నాఁడు గనుక శంకింపవలసియున్నది. యమనియమప్రముఖు లయినయాతని మంత్రులు మహాబలవంతులని వినుచున్నాను.

కాము—ఓప్రియురాలా! నీవొక్క బలవంతుఁ డయినయావివేకమహారాజు యొక్క యమాదిమంత్రులనే తలఁపున నిలుపుచున్నావుకాని మమ్ము విచారింపకున్నావు. మేము పూనికతోఁ దారసించినంతమాత్రముచేతనే వారందఱును నిమిషములోఁ జెల్లాచెదరగుదురుసుమీ!

గీ. ఇచటిక్రోధునియెదుర సహింప యెంత?
బ్రహ్మచర్యాదు లెంత నాపజ్జఁ జూడ?
వినుము సత్యంబు నస్తేయుఁడు నపరిగ్ర
హుండు నెంతవా రాలోభునొద్దఁ జెపుమ.

యమ, నియమ, ఆసన, ప్రాణాయామ, ప్రత్యాహార, ధ్యాన, ధారణ, సమాధులు నిర్వికారచిత్తులకడనే కాని యుండరు గాన వారిని సులభముగానే నశింపఁ జేయవచ్చును. అంతేకాక వారిపాలిటిమృత్యుదేవతలైన స్త్రీలును నా కధీనురాండ్రయి మెలఁగుచున్నారు.

ఉ. వారివిలోకనంబులును వారిసుభాషణముల్ విలాసముల్
వారలకౌఁగిలింతలును వారలహాసముఁ గ్రీడ లేల? య
వ్వారలనామసంస్మరణభాగ్యమె చాలు హృదంతరంబులం
దారయ నిర్వికారులకునైన వికారము పుట్టఁజేయఁగన్.

విశేషించి వీరు మనప్రభువువారి యాప్తులయిన మద, మాత్సర్య, దంభాదులకు లోఁబడినవారయి మనరాజుగారి మంత్రియైన యధర్మునినే యాశ్రయింతురు.

రతి—ఓహృదయేశ్వరా! మీకును శమ దమ వివేకప్రభృతులకును జన్మస్థల మొక్కటియేయని విన్నదానను.

కాము—ఓహో! ప్రియురాలా! ఒక్క జన్మస్థలమే యేకమని చెప్ప నేల? మాకు జనకుఁడును నొక్కఁడేసుమా! ఎట్లన—

ఉ. ఈశ్వరసంగమంబునను నెంతయుఁ దొల్త ను మాయయందు నీ
విశ్వములో మన స్సనెడుపుత్రుఁడొ సుతుఁ డుద్భవిల్లె; నా
యీశ్వరసూతియే మొదట నెల్లజగమ్ములుఁ జేసి మీఁదటన్
శాశ్వతకర్తయయ్యెను బొసంగఁ గులంబులు మావి రెంటికిన్.

అతనికిఁ బ్రవృత్తియు, నివృత్తియు, నని యిద్దఱు ధర్మపత్నులు గలరు. వారిలోఁ బ్రవృత్తివలన మహామోహుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల మావంశము పుట్టినది. నివృత్తివలన వివేకుఁడు మూలపురుషుఁడుగాఁగల యారెండవవంశము పుట్టినది.

రతి—ఓ ప్రాణనాయకా! అట్లయిన సహోదరులయ్యును మీలో మీకిట్టి పరస్పరవిరోధ మెందుకు?

కాము—మ. ఇల నేకామిషసంభవత్వమున నే యెందు న్మహావైరముల్
వెలుఁచ న్వర్ధిలు నన్నదమ్ములకుఁ; బృథ్వి న్వింతయే యాగతుల్?
కలుగన్ లేదె జనక్షయంబయినసంగ్రామంబు మున్నీమహీ
స్థలిలోఁ బాండవకౌరవోత్తములకున్ ధాత్రీనిమిత్తంబునన్?

ఈజగత్తు సర్వమును మాపిత్రార్జితము. జనకునకు మాయందుఁ బక్షమగుటచేత జగత్తంతయు మే మాక్రమించుకొనఁగా, నిలువలేక యదాయద లైనతనవారితో వివేకుఁ డుపందుఁ దిరుగుచు నెక్కడనో యడఁగియున్నాఁడు. ఇప్పుడాపాపాత్ములందు చేతఁ దండ్రిని మమ్మునుగూడ నిర్మూలము చేయుట కుద్యోగించుకొని యున్నారు.

రతి—పాపము శాంతించును గాక! పాపము శాంతించును గాక! ఓప్రాణేశ్వరా! విద్వేషమాత్రముచేత నే వారిప్పుడీపాపవ్యవసాయమునకుఁ బూనినారా? లేక యిప్పుడు వారాలోచించినయుపాయ మేదియైనఁగలదా?

కాము—దీనికిఁ గొంచెము గూఢకారణమున్నది.

రతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అది నాకేల చెప్పరు?

కాము—నీవు స్త్రీస్వభావముచేతఁ బిరికిదానవని నీకా పాపాత్ముల దుర్ప్రయత్నమును జెప్పఁజాలకున్నాను.

రతి—ప్రాణనాథా! అది యెటువంటిది?

కాము—ఓప్రియురాలా! భయపడఁబోకు. వారివి కేవల హతాశులయినవారి కోరికలే సుమా! ఇప్పుడు కాళికాశక్తితో సమానురాలయిన విద్య యనురాక్షసి యొక్కతె మనవంశమునందుఁ బుట్టునని లోకప్రవాద మొకటి పుట్టినది.

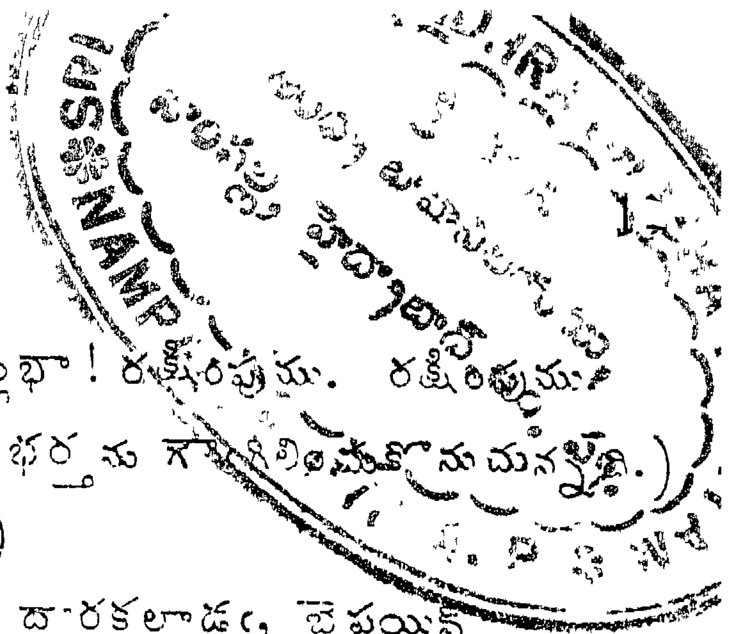
రతి—(భయముతో) ఏమిగతి! మనకులమునందు రాక్షసి యెట్లుపుట్టునాయా! నాహృదయము కంప మొందుచున్నది.

కాము—ప్రియురాలా! జడియకు జడియకు. ఇది పట్టికేవపుహంతియే సుమా.

రతి—తరువాత నారాక్షసి చేయఁగలపనియేమి?

కాము—ప్రియురాలా! బ్రహ్మదేవునిభార్య సరస్వతి యని యొకతె యున్నదికదా! ఆమె యీప్రకారము చెప్పినదఁట.

స్రగ్ధర. సంగంబుల్ లేనియీయాయాత్మవ్యసనివలన సంసర్గమున్ లేకయే లీ
లం గాంచెన్ భార్య మాయాలలన మనసనన్ శ్లాఘ్యపుత్రున్ జగంబుల్
పొంగారన్; వీరివశంబున నెపాడ మెఱున్ బుత్రియు న్విద్యనాఁగన్;
బ్రిఁయంగం పద్విద్య తండ్రిన్ బ్రియజననిని భ్రాతృవ్రజంబున్ గులంబున్.

ప్రథమాంకము.

రతి—(భయోత్కంపముతో) ఓ ప్రాణవల్లభా! రక్షింపుము. రక్షింపుము.

(అని భర్తను గాఢాలింగనము చేసికొనుచున్నది.)

కామ—(స్పర్శసుఖ మనుభవించి తనలో)

చ. పులకలుగూడఁ, జూపులను బోల్పఁగ దారకలాడఁ, బైపయిన్
వలుదపు చద్వయంబు భయభావమునన్ వడఁకాడఁ, గంకణా
వళి చిఱుపాటపాడ, భుజవల్లుల నీతరళాక్షి కౌఁగిటన్
జెలువుగఁ జేర్చి సొంపలరఁ జేసి, నను న్వివశాత్ముఁ జేసెడున్.

(గాఢాలింగనము చేసికొని ప్రకాశముగా) ప్రియురాలా! బెదరకు బెదరకు. మేము జీవించియున్నంతవఱకును విద్య యెక్కడఁ బుట్టును?

రతి—ఆరాక్షసి పుట్టుట మీ ప్రతిపక్షులకు సమ్మతమా యేమి?

కాము—అవును సమ్మతమే. ఆవిద్య వివేకున యుపనిషద్దేవియందుఁ బ్రబోధచంద్రుఁడను సోదరునితోడఁగూడఁ బుట్టఁబోవుచున్నది. శమదమాదులందఱు నందులకు మహాప్రయత్నము చేయుచున్నారు.

రతి—ఓ హృదయేశ్వరా! ఆత్మవినాశహేతువయిన విద్యయొక్క యుత్పత్తి కాదుర్నీతు లెట్లు సంతోషించుచున్నారు?

కాము—ఓ ప్రియురాలా! కులక్షయప్రవృత్తులయి యున్న పాపకర్ములు ప్రత్యవాయము నెట్లు గణింతురు? చూడుము.

చ. అరయఁ స్వభావదుష్టకుటిలాత్ములసంభవ మెల్లయప్పుడున్
గరము వినాశహేతువగుఁగా తమకుం దమఁగన్నవారికిన్?
ధరణిని ధూమసంచయము తా నలమేఘపదంబు నొంది స
త్వరముగ నగ్ని నార్చి తరువాతను దానును నాశ మొందదే?

(తెరలో)

ఆ! పాపీ! దురాత్మా! ఏమిరా పాపకర్ములమని మమ్మే యాక్షేపించుచున్నావు! ఔరా!

గీ. "గర్వితుం డైన, దుర్మార్గగామి యైనఁ,
దా నొకింత కార్యాకార్యదక్షబుద్ధి
కానివాఁ డైన, గురు వేని కార్యమెంచి
వసుధలోపలఁ ద్యజియింపవలయుఁ జుమ్ము".

అను పౌరాణికగాథను బురాణవేత్త లుదాహరించియున్నారు. అదిగాక యీ మహాజనుఁడే యహంకారునితోఁ జేరి తనతండ్రియైన జగత్పితను బంధించి యున్నాఁడు. అతనిని మోహముకూడ దృఢపాశబద్ధుని జేసియున్నారు.

కాము—ఓ ప్రియురాలా! అదె మా కులవృద్ధుఁ డైన వివేకుఁడు భార్యయగు

మతిదేవితోఁగూడ నిక్కడకే వచ్చుచున్నాఁడు.

మ. వనితా! చూడుము చిక్కి మానధనుఁ డావంక న్వివేకుండు తె
ల్విని గన్పట్టెడుఁ గాంతి గోల్పడి, కడున్ స్వేచ్ఛానుసంచారలో
ఘనరాగాదులచేఁ గలంగినమతిక్ష్మాభృత్కుచం గూడి, కా
ర్కొనుపెన్మంచునఁ గాంతివాసినశశాంకుంబోలి భీతాత్ముఁడై.

ఇఁక మనమిక్కడ నిలువఁగూడదు. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును, మతిదేవియుఁ, బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—(ఆలోచించి) ఓప్రియురాలా! దుర్వినీతుఁ డయిన యీబ్రహ్మచారియొక్క గర్వయుక్తమయిన మాటను నీవు విన్నావు గదా? వీఁడు పాపాత్ములమని మనల నే యాక్షేపించుచున్నాఁడు!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! లోకులు తమదోషముల నేల యెఱుఁగఁజాలరు?

వివే—ప్రియురాలా! చూడు.

శా. ఆహా! పాశముల న్నిరంజనుని జ్ఞానానందు నయ్యీశ్వరున్
మోహాంభోనిధిలోఁ జిరంబుగఁ గరంబు న్ముంచి బంధించి గా
ఢాహంకారపరుల్ దురాత్మకులు నాయాదుర్మదాదుల్ మహో
త్సాహం బొప్పఁగ నీశు దీనదశ నొందం జేసి రత్యంతమున్.

అట్టివారు పుణ్యాత్ములఁట! ఆదురాత్ములచేతఁ బరాభవింపఁబడినయీశ్వరుని విముక్తుని జేయుటకయి ప్రవర్తింపుచున్న మనమేమో పాపకారులమఁట!

మతి—ప్రాణేశ్వరా! పరమేశ్వరుఁడు సహజానందసుందరస్వభావుఁ డనియు నిత్యప్రకాశుఁ డనియు సకలభువనప్రచారుఁ డనియు వినుచుందుము. అట్టివాఁడేల యీదుర్వినీతులచే బంధింపఁబడి మహామోహసాగరమునందు మునిఁగి పోయినాఁడు?

వివే—ఓప్రియురాలా!

సీ. సతతమహోన్నతధృతిమంతుఁడయ్యును సదమలసంపూర్ణశాంతుఁడయ్యుఁ
బ్రబలతరైశ్వర్యభాసమానుండయ్యు మహితసంతతనీతిమంతుఁడయ్యు
నసమానఘననిశ్చలాంతఃకరణుఁడయ్యు సమయానుగుణధీవిశాలుఁడయ్యుఁ
దరుణులమాయలఁ దగులొందిపురుషుండు త్యజియింపఁడే తనస్థైర్యగరిమ?
న్నటె యామహాపురుషుండు నరయ నిపుడు
వఱలుమాయామహాదేవివలలఁ దగిలి

చిరతరానూనసంబంధగరిమకతన
దన్నుఁదా నెఱుంగఁగఁ జాలకున్న వాఁడు.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! అట్లు సంభవింపదు. సహస్రకిరణుఁడైనసూర్యుఁ డంధకారరేఖచేతఁ గప్పఁబడుట సంభవించునేని, అప్పుడు దేదీప్యమానప్రకాశసాగరుఁడైన యాదేవుఁడును మాయచేత నడఁగియుండుట తటస్థింపవచ్చును.

వివే—ఓప్రియురాలా! ఆమెజాడ యిట్టిదని యూహించుట మనకు శక్యము కాదు. వారకాంతవలెనే యామాయాదేవి యసత్యములయినభావములను గనఁబఱచుచుఁ దానాపరమపురుషుని వంచించుచున్నది. చూడుచూడు.

చ. స్ఫటికముభంగి స్వచ్ఛరుచి భాసిలుదేవు స్వయంప్రకాశునిన్
గటకట! యల్పురాలయి వికారవిధేయునిఁ జేసె మాయ; ప్రా
కటమగు దానిసంగతిని కాంతి నొకింత యుఁగోలుపోఁ డతం
డటులయియున్, ఘటించెడును నాతని కామె యధీరతం గడున్.

మతి—దుర్విదగ్ధురాలయిన యామె యేకారణముచేత నుదారచరితుఁడయిన యామహామహుని వంచించుచున్నది.

వివే—ప్రయోజనమునుగాని కారణమునుగాని విచారించి మాయ వర్తించుచుండ లేదు. స్త్రీపిశాచముల కది స్వభావమే. చూడు.

చ. నరులదయార్ద్రకోమలమనంబులు లోఁగొని వామలోచనల్
సరగున నేమిచేయుటకుఁ జాలరు తారు ధరాతలంబునన్?
పురుషుల మోహపెట్టుదురు, బుద్ధిఁగలంత్రు, విషాదపెట్టెదుర్,
మరి వెఱపింత్రు, రాసలఁ గరంత్రు, చేయుదురాత్మదాసులన్.

మఱియొక కారణముగూడఁ గలదు.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అదియేది?

వివే—దురాచారురాలయిన యామె 'నేనిప్పుడు యౌవనముపోయి యేండ్లు చెల్లినదాననయి యున్నాను. ఇతఁడును బురాణపురుషుఁడు; స్వభావముచేతనే విషయసుఖవిముఖుఁడు. కాఁబట్టి నాతనయునినే పరమేశ్వరపదమునందు నిలిపెదను' అని యాలోచించినది. తల్లియభిప్రాయము నెఱిఁగి భేద మేమియు లేక యీమెనేపోలిన మనస్సును నవద్వారములు గలపురములను నిర్మించెను.

గీ. ఒక్కఁడయ్యును బహుయించి పెక్కురూపు
లలశరీరపురంబుల నతఁడు చొచ్చి,
స్ఫటికమణిఁబోలి యాత్మచేష్టలను దాను
వానివానికిఁ దగ నలవఱ్చుకొనియె.

మతి —(ఆలోచించి) ఓప్రాణేశ్వరా! తల్లి యెటువంటిదో పుత్రుఁడు నటువంటి వాఁడే పుట్టునుగదా!

వివే —అప్పుఁడు మనస్సుయొక్క జ్యేష్ఠపుత్రుఁడును దనకుమ్మనమఁడును నయిన యహంకారుఁడువచ్చి తన్నుఁ గౌఁగిలించుకొనఁగాఁ బరమాత్ముఁడు—

చ. భ్రమసి, యవిద్యచేయునిదురంబడి, యీశ్వరుఁ డామనస్సుచే
యుసుపితకల్పనంబగిలి, యుద్భవమందితి; వీరు నాపితల్;
విమతులుఁ బుత్రమిత్రులును వీరె; కులంబు విద్య ద్ర
వ్యము నివె; భార్య యీమె' యని స్వప్నములీయవి పెక్కులొందెడున్.

మతి—ఓప్రాణేశ్వరా! ఈప్రకారముగా నతిదీర్ఘతరమయిన నిద్రచేతఁ బ్రబోధము చెడియున్న పరమేశ్వరునియందుఁ బ్రబోధసంభవ మెట్లు గలుగును?

వివే—(లజ్జతో నధోముఖుఁడయి యున్నాఁడు.)

మతి—ప్రాణేశ్వరా! గురుతరలజ్జాభరముచేత శిరస్సువంచుకొని యూరకున్నా వేమి?

మతి—ప్రియురాలా! స్త్రీలహృదయములు తఱుచుగా నీర్ష్యను బొందును. అందుచేత నేను సాపరాధుఁడ నగుదునుగదా యని శంకించుచున్నాను.

మతి—ప్రాణేశ్వరా! అన్యాశ గలిగిన స్త్రీలుమాత్రమే తనకనురక్తుఁ డయి ధర్మార్థవ్యాపారమునందుఁ దగిలి యున్న భర్తయొక్క మనోభీప్సితములను విఘ్నములు చేయుదురు.

వివే—ఓప్రియురాలా!

శా. ఉగ్రోద్యద్విరహార్తయౌ నుపనిషద్యోషిన్మణిన్యోగ మ
య్యగ్రశ్లాఘ్యల శాంతిముఖ్యలనుసాహాయ్యాప్తి నాకబ్బినన్,
జాగ్రత్తన్ క్షణకాలమీవు విషయేచ్ఛల్ మాని వర్తించినన్,
జాగ్రత్స్వప్నసుషుప్తిధామవిరతిన్ గల్గుం బ్రబోధుం డిలన్.

మతి—ఓప్రాణవల్లభా! అహంకారాభిమానియైనను గులప్రభువను బంధమోక్షము కలిగెడు పక్షమున, అప్పుడు దేవరవారి కామెతోడి నిత్యానుబంధము కలుగునుగాక యనియే నాకోరిక.

వివే—ఆలాగున నయినపక్షమున, నామనోరథము లచిరముగాఁ బ్రసన్నములును సిద్ధములు నయినట్టె. అట్లేకదా—

సీ. జగములకాగయు శాశ్వతుండుఁ బ్రభువునై వెలుఁగొందుమహానుభావు
బహువిధంబులఁ దాను భాగించి, దేహనివేశంబులందుఁ బ్రవేశ పెట్టి,

బద్ధునిగాఁ జేసి, పరమమృత్యుపదంబు ప్రాపించునట్లుగఁ బదిలపఱిచి,
యడరు బ్రహ్మద్రోహులైనయవ్వారికి మరణాంతికంబయి మఱియు శాస్త్ర
విహితమైనప్రాయశ్చిత్తవిధిని నేను
మహితవిజ్ఞానమహిమచే మహిఁ దొసర్చి,
మరల స్థాపించువాఁడఁబో స్థిరముగాను
బూని బ్రహ్మైకభావంబుఁ బుడమిమీఁద.

అట్లగునుగాక! ప్రస్తుత కార్యసిద్ధికొఱకుఁ బ్రబోధోత్పత్తినిమిత్తము శమాదులను సమకూర్తము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ద్వితీయాంకము.

అంతట దంభుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

దంభు—"వత్సా! దంభా! అమాత్యసహితుఁడయి వివేకుఁడు ప్రబోధోదయార్థముగా శమదమాదుల నాయాతీర్థములకుఁ బంపియున్నాఁడని విన్నాఁడను. ఆసన్నమగుచున్న మనయీకులక్షయమును మాన్పుటకయి మీరు శ్రద్ధ వహించి ప్రతిక్రియ చేయవలెను. భూమండలమునఁ లోఁబరమముక్తిక్షేత్రమయి వారణాసీనగరమున్నది. నీవందుఁ బోయి నాలుగాశ్రమములవారియొక్కయు మోక్షకార్యవిఘ్నమునిమిత్తమతిప్రయత్నము చేయవలెను." అని మహామోహమహారాజుగారు నాకాజ్ఞాపించియున్నారు. కాఁబట్టి నాకు వశ్యులయినవారితో నిండియున్న యీ వారణాసీపురమునందు నేనిప్పుడు మాప్రభువువారు సెలవిచ్చినట్లుగా వారియాజ్ఞను నిర్వహించితిని. ఇప్పుడిక్కడ నాయాశ్రితులు (దాంభికులు)

చ. గణికలయిండ్లఁ గంపాదవుకాంతలయాననసీధు వానుచున్,
బ్రణుతరతోత్సవంబులను రాత్రులు వెన్నెలలోనఁ బుచ్చి, బ్రాహ్మణులమటంచు దీక్షితులమంచుఁ దపస్విలమంచుఁ బండితాగ్రణులమటంచు ధూర్తులు జగంబును మోసమొనర్తు రెంతయున్.

(చూచి) భాగీరథినిదాటి యిప్పుడీవంక నే వచ్చుచున్నాఁడు. ఈపాంథుఁ డెవఁడయియుండును?

గీ. ఒకట నభిమానమున మండుచున్నయట్లు,
మించి లోకత్రయంబును మ్రింగునట్లు,

పృథులవాగ్జాలమున బెదరించునట్లు,
ప్రజ్ఞచే నవ్వునట్లుఁ, గన్పడెను నితఁడు.

ఇతఁడు దక్షిణరాఢాదేశమునుండి వచ్చియుండు నని నేనూహించెదను. కాఁబట్టి నేనితనివలనఁ బూజ్యుఁడయినయహంకారునివృత్తాంతమును దెలిసికొనెదను.

[అప్పుడు పయినిజెప్పిన ట్లహంకారుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

అహం—ఓహో! ఈజగత్తంతయు మూర్ఖమయ మయియున్నది. ఎట్లన—

చ. గురుమతము న్వినంగనరు; గోప్యకుమారిలశాస్త్రరీతిఁ గా
నరు; విన రాప్రభాకరుఁ డొనర్చినబోధ; యిఁకేల దేవతా
గురుకథ? శేషభాష్యమును గోరరు; సూక్ష్మపదార్థతత్త్వముల్
నరపశువుల్ గ్రహింపరు; తలంపరు పాశుపతంబు స్వస్థులై.

(చూచి) వీరర్థజ్ఞానశూన్యులు ; కేవలస్వాధ్యాయపరులు ; వేదములను నీటఁగలుపుచున్నారు. (మరల మఱియొకచోటికి నడచి) వీరు భిక్షలకొఱకే యతివేషములను గ్రహించినారు ; శిరోముండనములు చేసికొన్న యీపండితంమన్యులు వేదాంతశాస్త్రమును బాడుచేయుచున్నారు. (నవ్వి)—

గీ. మహిని బ్రత్యక్షముఖ్యప్రమాణసిద్ధ
ఘనవిరుద్ధార్థములు వీరె జనములకును
బోధచేయుచునుండంగఁ, బుడమిమీఁద
బౌద్ధవాదులకడఁ గలపాపమేమి?

ఇట్టి వీరిసంభాషణలు విన్నను మహాపాతకము సంభవించును. (మరల మఱియొక చోటికినడచి) వీరు కష్టపడి తర్కమతము నభ్యసించిన శైవపాశుపతాదులు. ఈ పాషండులు కేవలపశువులే. వీరితో సంభాషించినవారు సహితము నరకములపాలగుదురు. అందుచేత వీరిని దృష్టిపథమునుండి దూరముగాఁ బరిహరింపవలయును. (మరల మఱియొకచోటికినడచి)—

చ. అల్లదె గంగయొడ్డుశిలలందుఁ గుశాస్తరణోపవిష్టులై,
యల్లన దర్భముష్టియుతహస్తము లొప్పఁగఁ, బూజపెట్టె ల
ల్లిన నిల్పి, పూసలెగయం గొనువ్రేళుల నక్షమాలికల్
వెల్లఁగఁ ద్రిప్పుచున్, ధనికవిత్తములన్ హరియింత్రు దాంభికుల్.

(మరల మఱియొకచోటికి నడచి) వీరు త్రిదండివేషములచేత జీవనము చేసెడు ద్వైతాద్వైతమార్గపరిభ్రష్టులు. (మరల వేఱొకచోటికి నడచి చూచి) ఓహో ! ద్వారసమీపమునందు నాటిన నిడుద లగు వెదురుగడలకుఁ గట్టియున్న తెల్లని సూక్ష్మవస్త్రసహస్ర

ములు పయిని దాండవమాడుచుండఁగా, క్రింద నందందుఁ గృష్ణాజినములును సన్నె కండ్లును యజ్ఞపాత్రములును జపమాలములును బోళ్లును రోకళ్లును బ్రకాశింపఁగా, నిరంతరహుతాజ్యవాసనలతో నిండిన ధూమములచేత గగనమండల మంతయు నల్లపడఁగా గంగాసమీపమునందుఁ బ్రకాశించుచున్న యీయాశ్రమపద మెవ్వరి దయి యుండును. ఇది నిశ్చయముగా నెవ్వరిదో యొకదొడ్డగృహస్థునిగృహమై యుండును. కానిమ్ము. అతి పవిత్రమైనయిది నేను రెండుమూడుదినములువాసము చేయుటకు యోగ్యమయినది గాఁ గన్పట్టుచున్నది. (అని ప్రవేశించిచూచి) ఆహా!

చ. ఉదరమునన్ భుజంబులను నూరువులన్ గళమందు బొమ్మునన్
చెవులఁ జెక్కులన్ నుదుట వీపున గడ్డమునందు జానులన్
బదునుగ బొట్లు పెట్టి, కటిఁ బాణులఁ గర్ణములందు జుట్టునం
దుమటున దర్భలుంచి, యితఁ డొప్పెడు దంభము రూపమొందెనాన్.

మంచిది. నేనతనిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) నీకు శుభమగును గాక!

దంభు—(హుంకారముచేత నాతని నదలించుచున్నాఁడు.)

వటుఁడు—(ప్రవేశించి తొట్రుపాటుతో) ఓ బ్రాహ్మణుఁడా! దూరముగా నిలుచుండుము. పాదప్రక్షాళనము చేయక యీయాశ్రమపదమును ద్రొక్కఁగూడదు.

అహం—అయ్యో! నే నెక్కడనో పాపతురుష్కదేశమునకు వచ్చినాఁడను. ఇక్కడ శ్రోత్రియులయిన యతీశులను గృహస్థు లాసనపాద్యాదులచేతనయిన నాదుకొనకున్నారు.

దంభు—(చేసైఁగచేత నూరడించుచున్నాఁడు.)

వటు—దూరదేశమునుండివచ్చిన మీకులశీలాదికమును జక్కఁగా విచారింపుమని మాగురువులవా రాజ్ఞాపించుచున్నారు.

అహం—ఏమీ! ఇప్పుడు మాకులశీలాదికమునుగూడఁ బరీక్షింపవలయునుగా? వినుము—

ఉ. ఉత్తమ ముర్వి గౌడమహి; యుత్తమ మందును రాధికాపురం;
బుత్తమ మందు శ్రేష్ఠికుల; ముత్తముఁ డందును నాదుతండ్రి; స
ర్వోత్తము లెన్నఁ దత్తనుజు; లుత్తముఁడం గడు నేను వారిలో
నుత్తమబుద్ధిధైర్యవినయోచితవివేకసుశీలతాదులన్.

దంభు—(వటునివంకఁ జూచుచున్నాఁడు.)

వటు—(తామ్రకలశమును బట్టుకొనివచ్చి) దేవా! పాదశౌచమును జేసికొండు.

అహం—(తనలో) కానిమ్ము. ఇట్లు చేసికొనుటవలన దోషమేమున్నది? (అలా గునఁ జేసి దాపునకు వచ్చుచున్నాఁడు.)

దంభు—(పంక్తుకొఱకి) నీవుదూరముగా నిలుచుండు. గాలితోఁగలిసి చెమట బిందువులు మామీఁదికివచ్చును.

అహం—ఓహో! ఈబ్రాహ్మణ్య మపూర్వమయినదిగా నున్నదే!

వటు—ఓబ్రాహ్మణా! అందుకు సందేహమేమి? వీరిసన్నిధని—

గీ. పూజ్యపాదాబ్జయుగళంబు ముట్టుకొనక,
భక్తిఁ బీఠాంతభూతలభాగమునకె
స్స్వీయచూడామణిమరీచివితతిచేత
నృపతివరులు నీరాజనం బిడుదు రెపుడు.

అహం—(తనలో) ఈదేశము కేవలదాంభికుల కనుకూలమయినది. కానిమ్ము. ఈపీఠముమీఁదఁ గూరుచుండెదను. (అని కూరుచుండఁబోవుచున్నాఁడు.)

వటు—ఆరాధ్యపాదులవారి యీపీఠము నన్యులాక్రమింపఁగూడదు.

అహం—ఓరిపాపాత్ముఁడా! దక్షిణరాధాదేశమున సుప్రసిద్ధులయిన మావంటి పరిశుద్ధులుసహిత మీపీఠము నెక్కఁదగదా? ఓరిమూర్ఖా! మాకులశీలములు వినుము—

ఉ. మాత మహాకులీన; మఱి మత్సతి శ్రోత్రియపుత్రి; యాఁట నేఁ
బూతుఁడఁ దండ్రికంటె; విను పూర్వము మత్సతియన్నమిత్రున
న్మాతులపుత్రిమీఁద నణుమాత్ర మబద్ధపునింద రా, నప
ఖ్యాతపుబాంధవం బని ప్రియాంగనఁ బోనిడి వైతి శుద్ధుఁడన్.

దంభు—ఓబ్రాహ్మణా! అదియంతయు నట్లే యయియుండును. అయినను నీకు మావృత్తాంతము తెలియదు.

చ. మును పాకసారి బ్రహ్మపురముం గనివచ్చుట కేను బోవఁగా,
మునివరు లాత్మపీఠచయముం డిగి రెల్లరు నన్నుఁజూచి; యా
వనజభువుండు నన్నుఁ బ్రియభాషలఁ దేలిచి, శుద్ధిగాఁగ ది
గ్గున నుపవిష్టుఁ జేసె నవగోమయలిప్తనిజోరుపీఠికన్.

అహం—(తనలో) ఆహా! ఏమియీదాంభికబ్రాహ్మణుని యత్యుక్తి! (ఆలోచించి) ఇతఁడొకవేళ దంభుఁడే యేమో! అయినం గానిమ్ము. (కోపముతో బిగ్గరగా) ఓరీ! నీవేల గర్వపడెదవు?

చ. శతముఖుఁ డెంతవాఁడు? మఱి సారసగర్భుఁ డనంగ నెంత? యీ
క్షితిపయి నేమిలెక్క మునిసింహు? లెఱుంగవు నీవు మత్తప

స్తుతమహిమంబు; వాసవశతంబును బ్రహ్మశతంబు మాఱి రా
ట్స్తుతమును గూల లేదె మసఁగన్ గతిగానక నేను జూడఁగన్ ?

దంభు—(చూచి సంతోషముతో) ఓహో ! అయ్యా ! మీరు నాపితామహులైనయహంకారులు. దేవా ! లోభునియాత్మజుఁడ నయినదంభుఁడను నేను మీకు నమస్కారము చేయుచున్నాను.

అహం—వత్సా! దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవు కమ్ము. నేను ద్వాపరాంతమునందుఁ జూచినప్పుడు నీవు బాలుఁడవు. చిరకాలమెడఁబాసియుంచుటచేతను వార్ధక్యగ్రస్తుఁడనగుటచేతను నిన్నిప్పుడు తిన్నగా గుఱుతుపట్టలేకపోయినాఁడను. మఱి నీకుమారుఁడయినయసత్యునకుఁ గుశలమా?

దంభు—అతఁడు క్షేమముతోనున్నాఁడు. అతఁడును మహామోహమహారాజుగారియాజ్ఞ ననువర్తించుచు నిక్కడనే యున్నాఁడు. అతనిని విడిచి నేనొక్క ముహూర్తకాలమయినను బ్రాణములు నిలుపఁగలుగుదునా ?

అహం—నీతల్లిదండ్రులయిన తృష్ణయు లోభుఁడును గుశలులయియున్నారా ?

దంభు—వారును నిక్కడనే యున్నారు. వారులేక నేను క్షణమయినను నిలువలేను. పూజ్యులయిన తమరిక్కడ కేపనిమీఁద దయచేసినారు?

అహం—వత్సా! వివేకునివలన మహామోహునకేమోయుపద్రవము కలుగనున్నదని విని యాతనివృత్తాంతము దెలిసికొనవలెనని వచ్చినాను.

దంభు—తమరాక మేలయినది. మహామోహమహారాజుగా రింద్రలోకమునుండి నేటరేపట నిచ్చటికే వచ్చుచున్నారని విన్నాను. ఆయన యీవారణాసీనగరమునే రాజధానిగాఁ జేసికొందురనియు నొకలోకప్రవాదము పుట్టినది.

అహం—సమస్తాత్మలయందును వాసముచేసెడు మహామోహుఁ డీవారణాసియందుండఁగోరుటకుఁ గారణమేమి ?

దంభు—మఱి యేమున్నది? వివేకుని నడ్డగింపవలయుననియే.

గీ. శాశ్వతబ్రహ్మపురి కాశి, జన్మభూమి
యవని విద్యాప్రబోధోదయముల కరయఁ ;
గులవినాశవిధి కెత్తుకొన్నయావి
వేకుఁ డిందుండఁ గోరెడు విమత కెపుడు.

అహం—(భయముతో) అట్లయినపక్షమున దీనికిఁ బ్రతీకార మశక్యమైనదే. ఎట్లనిన—

క. పురహరుఁడు హరుఁడు కరుణం
బరమపదజ్ఞానశూన్యమానవతతి కి
ప్పురి భవభయహరతారక
మురవుగ నవసానవేళ నుపదేశించున్.

దంభు—అది సత్యమే. అయినను గామ్యకోధాద్యభిభూతుల కది లభింపదు. దానినిబట్టియే తైర్థికు లిట్లు చెప్పుచున్నారు—

క. విద్యా తపో యశస్సుల
హృద్యముగఁ గరంబు లంగ్రము లెదయు నెవని క
య్యాద్యుని శివుఁ జేరునో యన
వద్యత నాతండె తీర్థఫలమును బొందున్.

[తెరలో]

ఓహో! జనులారా! ఇదె మహామోహమహారాజు వచ్చుచున్నారు.

చ. స్ఫటికమణీవితర్దికలఁ జల్లుఁడు చందనగంధతోయముల్;
పటుగతి యంత్రమార్గములు పన్నుఁడు వారిప్రహాంతరంబులన్;
స్ఫుటముగఁ గట్టుఁడెల్లెడల భూరిలసన్మణితోరణావళుల్;
చిటుకున నింద్రచాపసమచిత్రపతాకల నెత్తుఁ డంతటన్.

దంభు—అయ్యా! మహారాజుగారు సమీపమునకు వచ్చినారు. కాఁబట్టి మీ రాయన కెదురుగాఁబోయి గౌరవింపవలయును.

అహం—అలాగుననే చేయుదము. (ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

అప్పుడు మహామోహమహారాజుగారు మహావైభవముతోఁ బరివార
సహితముగాఁ బ్రవేశించుచున్నారు.

మహామోహుఁడు—(నవ్వి) ఓహో! మూఢులు నిరంకుశులుగదా?

చ. కలదఁట! యాత్మయొక్కటి జగంబున దేహముకంటె వేఱుగా;
ఫలమది మీఁదఁ గాంచునఁట! భద్రముగాఁ బరలోకమం దహా!
వలవనియాసు రాశయము నభస్తరురాజము పూచి స్వాదుస
త్ఫలముల నిచ్చునన్ భ్రమమువంటిదికాదె తలంచి చూడఁగన్?

ఇటువంటిస్వకపోలకల్పనముచేత లేనిపదార్థము నొకదానిని నిర్మించి దుష్పాండిత్యము గలప్రబుద్ధు లీప్రపంచమును వంచించుచున్నారు.

శా. ఆహా! లేనిపదార్థమున్నదని మిథ్యల్ పల్కునయ్యాస్తిక
ద్రోహుల్ నాస్తికులంచు దూష్యులనుచున్ దూషింత్రు సత్యార్థులన్ ;
మాహాత్మ్యస్థితిఁ బంచభూతపరిణామంబౌను జైతన్యసం
దోహం; బెవ్వరు దేహభిన్నునిఁగ నెందుం గాంచిరే జీవునిన్ ?

వీరు- తమ్ము మాత్రమే కాక లోకమునంతను వంచించుచున్నారు.

మ. తనువుల్ వక్త్రముఖాంగసంచయముచేతన్ దుల్యముల్ కాఁగ, వే
ఱన నేలా కులముల్ ? పరాంగనయి దన్యార్థం బిడన్ భేదమున్
గనరా దింతయు నాకు; హింసఁ బరకాంతాస్వాపతేయాక్రమం
బును దోషంబని కల్పనల్ సలిపి రింపుల్ పుట్ట నిష్ప్రయుషల్.

(ఆలోచించి శ్లాఘనతో) ప్రత్యక్షమే ప్రమాణమగుటనుబట్టి సర్వవిధములచేతను లోకాయతశాస్త్రమే శాస్త్రము. "పృథివ్యాపస్తేజోవాయువులు తత్త్వములు; అర్థకామములు పురుషార్థములు; భూతములే జ్ఞానజనకములు; పరలోకము లేదు; మృత్యువే మోక్షము" అని యీశాస్త్రము నస్మదీయాభిప్రాయానుసారముగా వాచస్పతి రచియించి చార్వాకునికి సమర్పించెను. అతఁడు శిష్యప్రశిష్యమార్గమున దానిని లోకమున వ్యాపింపఁజేసెను.

(అంతటఁ జార్వాకుఁడును శిష్యుఁడును ప్రవేశించుచున్నారు.)

చార్వా—వత్సా! నీవెఱుఁగుదువు. దండనీతియే విద్య; దానిలో నంతర్భూతమయినదే వార్త. త్రివేదములును ధూర్తప్రలాపములు. చూడుము—

గీ. యజ్వలకు ద్రవ్యనాశక్రియాదికంబు
వలన స్వర్గఫలంబది వచ్చునేని,
ధరణిలో దావవహ్నిదగ్ధంబులైన
పాదపంబులవలనను ఫలము లందవు.

మఱియును.

గీ. పుడమిలో యజ్ఞమునఁ జంపఁబడెడునట్టి
పశువునకు స్వర్గసౌఖ్యంబు వచ్చునేని,
యజ్ఞపశువుగాఁ జేసె యజ్ఞకర్త
స్వర్గసుఖ మందఁ దనతండ్రిఁ బనుపరాదె?

క. మరణము నొందిననరులకుఁ
గరమున శ్రాద్ధంబు తృప్తిఁ గలిగించెనుచో,
ధర నాఱినదీపంబున
కును కాంతిని దైలదాన ముత్పాదించున్.

శిష్యు—ఆచార్యా ! ఈప్రకారముగాఁ బురుషులకుఁ దినుటయుఁ ద్రాగుటయు నే పరమార్థము లయినపక్షమున, ఈ తైర్థికులు సంసారసుఖమును విడిచి యేల తాము ఘోరతరములయిన పారాకసాంతపనషష్ఠకాలాదు లగుదుఃఖములచేత శ్రమ పడుచున్నారు ?

చార్వా—వంచకప్రణీతములయిన యాగమములచే మోసపోయినయీమూర్ఖుల కాశామోదకములచేతనే యిట్టితృప్తి కలుగుచున్నది. చూడు—

గీ. భుజనిపీడితఘనబాహుమూలభగ్న
కుచయుగాభోగకాంతోపగూహ మేడ ?
భ్రష్టబుద్ధులభిక్షోపవాసనియమ
సూర్యకరతాపముల దేహశోష మేడ ?

శిష్యు—ఆచార్యా ! దుఃఖమిశ్రితమయిన సంసారసుఖము పరిహరింపఁ దగినదని యీవిధముగాఁ దైర్థికులు చెప్పుదురుగదా ?

చార్వా—(నవ్వి) ఇది యానరపశువులయొక్క దుర్బుద్ధివిలసనము.

చ. అవనిని దుఃఖమిశ్రితములౌటను నింద్రియజన్యసౌఖ్యముల్
తివిరి త్యజింపఁబోలు ననఁధీరులు మూర్ఖులెకా తలంపఁగన్ ?
జవిగలతెల్లబియ్యమున సారతరంబగుశాలిధాన్యముల్
దవులఁ ద్యజించునే యుముకఁ దాల్చునటంచు వివేకి యెవ్వఁడున్ ?

మహామోహు—ఓహో! చిరకాలమునకుఁ బ్రామాణికములయిన వచనములు కర్ణసుఖమును గలిగించుచున్నవిగదా ! (చూచి యానందముతో) ఇతఁడు నాప్రియసఖుఁడయిన చార్వాకుఁడా ?

చార్వా—(చూచి) ఇతఁడు మహామోహమహారాజు. (సమీపమునకుఁబోయి) జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక ! ఓమహారాజా ! ఇదిగో చార్వాకుఁడు ప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.

మహా—చార్వాకా ! నీకు స్వాగతము. ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

చార్వా—(కూరుచుండి) ఇది కలియొక్క సాష్టాంగప్రణామము.

మహా—అచ్చటఁ గలి కవ్యాహతకుశలమా ?

చార్వా—దేవరవారిప్రసాదమువలన సర్వత్ర కుశలమే. అతఁడు కార్యశేషమును గూడఁ దీర్చి మఱి దేవరపాదములను సందర్శింపఁ గోరుచున్నాఁడు.

చ. ఎవఁడు, మహత్తరంబయినయేలికయాజ్ఞను బూని దాని శా
త్రవహననంబున న్నెఱపి, తత్క్షణలబ్ధసుఖప్రసాదుఁడై,

యవిరళహర్ష పూర్ణహృదయంబున దర్శనమిచ్చుస్వామిపా
దవనజవందనం బిడు, నతం డతిధన్యుఁడు భృత్యకోటిలోన్.

మహా—ఇప్పు డాకలి యేమేమి చేసియున్నాఁడు?

చార్వా—దేవా! చిత్తగింపుము—

చ. శ్రుతివిహితార్థమార్గములచొప్పు తొలంగి మహాజనుల్ యథే
ష్టతఁ జరియించువారయిరి జంకును గొంకు నొకింత లేక; యీ
గతికిని హేతు వాకలియుఁ గాఁడు, మదీయబలంబుఁ గాదు; వి
శ్రుతముగఁ బౌరుషంబుఁ బెనుచుం బ్రభుఁడన్ననయే భటాళికిన్.

అక్కడ నుత్తరపథికులును బాశ్చాత్యులును వేదముల నే త్యజించినప్పు డిఁక శమదమాదులకథ యేల? ఇతరస్థలములయందు సహితము వేదములు తెలుచుగా జీవికామాత్ర ఫలములే యైనవి.

గీ. అగ్నిహోత్రంబు, వేదత్రయంబు, మఱి త్రి
దండమును, దేహమున భస్మధారణంబుఁ,
బ్రజ్ఞయును బౌరుషము లేనిపందలకును
జీవిక లని బృహస్పతి చెప్పె మున్న.

కాఁబట్టి కురుక్షేత్రాదులయందు విద్యా ప్రబోధచంద్రోదయ మగునని దేవరవారు స్వప్నావస్థయందును శంకింపవలవదు.

మహా—చక్కఁగా సాధించినారు. ఆతీర్థమును వ్యర్థమయినదానినిగాఁ జేయుట గొప్పపనికదా?

చార్వా—దేవా! దేవరవారికి విన్నవింపవలసినది మఱియొకటియున్నది.

మహా—అది యేది?

చార్వా—విష్ణుభక్తి యను పేరుగల మహానుభావురాలయిన యోగిని యొకతె యున్నది. ఆమె సర్వత్ర సంచారము చేయకుండఁ గలిచేత నిలుపఁబడిన దయ్యును, తదనుగృహీతులయినవారిని దేఱిచూచుటకును మేము శక్తులము కాకున్నాము. కాఁబట్టి దానికిఁ బ్రతీకారమును దేవరవారే సావధానముగా నాలోచింప వలయును.

మహా—(భయముతోఁ దనలో) అక్కటా! ప్రసిద్ధమహాప్రభావ యైన యా యోగిని మాకు స్వభావవిద్వేషిణి; దుస్సాధ్యురాలు. కానిమ్ము. (ప్రకాశముగా) ఓయీ! మనకీశంకతోఁ బనిలేదు. కామక్రోధాదు లగుశత్రువులుముండఁగ దానిపని యెక్కడ సాగును?

చార్వా—అట్లయ్యు నశత్రుఁడల్పుఁడని జిగీషుఁడైనవాఁ డేమఱియుండఁ గూడదు.

క. అరి యల్పుఁ డయ్యు, మర్మము
లరసి మహాబాధఁ దెచ్చు నవనీశునకున్;
గర మల్ప మయ్యు, ముల్లది
చరణమున కపార మైనశ్రమ మొనరించున్.

మహా—(తెరవంకఁ జూచి) ఓరీ! ఎవఁ డక్కడ?

[దౌవారికుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

దౌవా—స్వామీ! ఏమియాజ్ఞ?

మహా—ఓరీ! అసత్సంగా! "ఏమఱియుండక యోగినియైన విష్ణుభక్తిని మీరు హతము చేయవలెను" అని కామ క్రోధ మద మాన మాత్సర్యాదులతో నేనాజ్ఞాపించి నట్లు చెప్పుము.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు పత్రహస్తుఁడై యొక పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—(తనలో) సముద్రతీరమునందలి పురుషోత్తమసంజ్ఞగల దేవాలయమునం దున్న మన మాన నామధేయు లగు ప్రభువులు మహారాజసన్నిధానమునకుఁ బంపఁగా నేనిప్పు డుత్కలదేశమునుండి వచ్చినాఁడను. (చూచి) ఇది వారణాసి; ఇది రాజమందిరము. ఇందుఁ బ్రవేశించెదను. (ప్రవేశించి) ఈప్రభువువారు చార్వాకునితో నేదో మంత్రాలోచన చేయుచుఁ గూరుచున్నారు. వీరిసమీపమునకుఁ బోయెదను. (సమీపమునకుఁబోయి ప్రకాశముగా) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక; తమకుఁ బంపఁబడినయీపత్రికను దేవరవారు చిత్తగింపవలయును.

మహా—(పత్రిక పుచ్చుకొని) నీవెక్కడనుండి వచ్చినావు?

పురు—పురుషోత్తమాలయమునుండి వచ్చినాఁడను.

మహా—(తనలో) ఇది యేదో ప్రాణాంతిక మయినకార్యమయి యుండును. (ప్రకాశముగా) చార్వాకా! ఇప్పుడు నీవు పొమ్ము. కర్తవ్యమునందు నీ వవహితుఁడ వయి యుండవలెను.

చార్వా—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అనినిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మహా—(పత్రికను జదువుచున్నాఁడు)-"స్వస్తి! శ్రీవారణాసీ పురవరాధీశ్వరులైన మహారాజాధిరాజ రాజపరమేశ్వర మహామోహ మహారాజులవారి పాదపద్మములకు శ్రీపురుషోత్తమాలయమునుండి మదమానులు సాష్టాంగప్రణామములు చేసి చేయఁగల విన్నపము. ఇక్కడ మేము నిరంతరక్షేమముతో నున్నాము. తరువాత శాంతిదేవి

తనతల్లియైనశ్రద్ధతోఁ గూడ వివేకునిదౌత్యమును బూని యుపనిషద్దేవిని వివేకునితోడి సంగమమునకొఱ కహర్నిశమును బ్రబోధించుచున్నది. మఱియు ధర్ముఁడు కామునివా చరుఁడయ్యును వైరాగ్యాదులచే వేఱుపఱుపఁబడినవానివలెఁ గానఁబడుచున్నాఁడు. అందుచేత నతఁడు కామునినుండి విడిపోయి యొకానొకప్పుడు గూఢముగాఁ దిరుగుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవర దివ్యచిత్తమునకుఁ దెలిపెను''— (క్రోధముతో) ఆహా! ఏ మిది? ఈయతిముఖ్యులు శాంతికి సహితము భయపడుచున్నారు! ఈశాంతి యెక్కడనుండి పుట్టినది?

చ. అజుఁడగు సృష్టిమాత్రనిరతాత్ముఁడు; దక్షముఖాంతకుండు శై
లజనిబిడోపగూహనములన్ సుఖియించు విఘూర్ణితాత్ముఁడై;
బుజావుగ శ్రీకపోలమకరీవరలాంఛితవక్షుఁడై యధో
క్షజుఁడు వసించు నంబుధి; నిఁకన్ బెఱవారికి శాంతి యబ్బునే?

(పురుషునిగూర్చి) ఓజాల్మా! నీవు సత్వరముగాఁ గామునియొద్దకుఁ బోయి, "ధర్ముఁడు దురాత్ముఁడని మేమిప్పుడు దెలిసికొన్నారము. అతఁడు ముహూర్తకాలమయిననునమ్మఁ దగినవాఁడుకాఁడు. కాఁబట్టి నీవాతనిని దృఢముగా బంధించి కట్టివేయుము'' అని మా యాజ్ఞను జెప్పుము.

పురు—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు)

మహా—(ఆలోచించితనలో) శాంతినిసాధించుటకేమియుపాయమున్నది? ఉపాయాంతరముతోఁ బనిలేదు. ఈపని కిక్కడిక్రోధలోభులే సమర్థులు. (ప్రకాశముగా) ఎవ రక్కడ?

దౌవా—(ప్రవేశించి) దేవా! ఏమి యాజ్ఞ?

మహా—ఇప్పుడే క్రోధునిని లోభునిని బిలుచుకొనిరా.

దౌవా—దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

[అంతట క్రోధుఁడును లోభుఁడును బ్రవేశించుచున్నారు.]

క్రోధు—శాంతి శ్రద్ధా విష్ణుభక్తులు మహారాజుగారితో వైరమును వహించినారని విన్నాఁడను. నేను జీవించి యుండఁగానే తమప్రాణములమీఁదికి వచ్చెడి యీపని యేల?

ఉ. చేయుదు లోకమంధముగఁ; జేయుదు ధీరుల శ్రోత్రహీనులన్;
జేయుదుఁ జేతనంబుల నచేతనరీతిని; నాదుశక్తిచే
నేయెడఁ గృత్యముల్ గన రొకింత, హితంబు వినంగఁ జాల, రా
మ్నాయము లభ్యసించి మతిమంతులు తాము స్మరింప రర్థమున్.

లోభు—ఓయీ! నన్నాశ్రయించువారు మనోరథనదీపరంపరలనే తరింపఁ **జాలరు.** అట్టివారు శాంత్యాదుల నెట్లు చింతింపఁగలుగుదురు? మిత్రుఁడా! చూడు—

చ. మదజలసిక్తగండగజమండలియున్, ఘనవాయువేగమున్
గొదవయొనర్చు పర్వఁగలగుఱ్ఱములున్, గల వెన్నొ మాకు; సం
పద యిది చాలదంచు, మఱివచ్చిన నింకను నింకఁ గోరుచున్
బొదలుదురాశ వృద్ధిమముఁ బొందెడువారికి శాంతి గల్గునే?

క్రోధు—ఓమిత్రుఁడా! నాప్రభావము నీకుఁ దెలియునుగదా?

చ. చదిపెను వృత్రుఁ ద్వష్టసుతు శక్రుఁడు; త్రుంచె విరించిమూర్ధమున్
మదనవిరోధి; కౌశికుఁడు నామ మడంచె వసిష్ఠపుత్రులన్;
మదసమశక్తి పండితుల మాన్యయశస్కుల సచ్చరిత్రులన్
నవమలపౌరుషాఢ్యుల వెసం గులనాశమొనర్చు ప్రేల్మిడిన్.

లోభు—ప్రియురాలా! తృష్ణా! ఇటురమ్ము.

[తృష్ణాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

తృష్ణ—ప్రాణేశ్వరా! ఏమి యాజ్ఞ?

లోభు—ఓప్రియురాలా! వినుము.

చ. పొలమును గ్రామమున్ వనము భూధ్రముఁ బట్టణముం బురంబు దీ
వులు మహిమండలం బనెడుప్రోత్థితవాంఛితసూత్రబద్ధబు
ద్ధుల కతికాంక్ష నంగములు, తోరముగాఁగ భవత్ప్రసన్నతన్
బలిసినఁ, బుట్టునే శమము ప్రాణులయాశ కజాండలక్షలన్?

తృష్ణ—ఓప్రాణనాయకా! స్వయముగానే నిత్యమును నేనీపనియం దభియుక్తురాలనయి యున్నదానను. అందుమీఁద నిప్పుడు తమయాజ్ఞచేత బ్రహ్మాండకో**టుల**చేతనైనను నాయుదరము నిండదు.

క్రోధు—ఓహింసా! ప్రియురాలా! ఇటురమ్ము.

[హింసాదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

హింస—ఇదిగో వచ్చినదానను. భర్తగారిసెల వేమి?

క్రోధు—ప్రియురాలా! నీవు సహధర్మచారిణివగుటచేత నాకుఁ బితృవధసహి**త**ము సుకరమయినది. నాకు—

ఉ. ఎంత పిశాచి మాత? పిత యెంత? సహోదరు లెంత కీటముల్?
వంతుగ సర్వబంధువులు వధ్యులు ప్రకటాభ సౌహృదుల్;

(చేతులు పిసికికొనుచు)

శాంతిని బొంద వీయెడల సంతతకోపశిఖిస్ఫులింగముల్,
సంతతితోడఁ బూర్ణముగ జ్ఞాతికులంబు నడంచునంతకున్.

(చూచి) వీరె మనప్రభువువారు. వారిదర్శనము చేసికొందము.

అంతఱు —(సమీపమునకుఁ బోయి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక!

మహా—మాకు శత్రురాలయిన శ్రద్ధకూఁతును శాంతిని మీరు నిగ్రహింపవలెను.

అంత—దేవరయాజ్ఞాప్రకారము చేసెదము. (అని నిష్క్రమించుచున్నారు.)

మహా—శ్రద్ధకూఁతురని పలుకుటచేత నామనస్సున కొక్క యుపాయాంతరము సహితము పొడకట్టుచున్నది. శాంతి తనతల్లియైన శ్రద్ధకుఁ బరతంత్రురాలు. కాఁబట్టి యిప్పుడుమన మేయుపాయముచేతనైనను శ్రద్ధనుపనిషద్దేవిసమీపమునుండి యాకర్షించి బంధించివేయవలెను. అప్పుడందువలన మాతృవియోగదుఃఖముచేత నత్యంతమృదుస్వభావ యగుచు శాంతి బలముడిగినదయి కృశించి నశించును. శ్రద్ధ నాకర్షించి యెడఁబాటు చేయుటకు నాస్తికతావిలాసినియే పరమసమర్థురాలు. కాఁబట్టి యామెనే యీపనికి నియోగింపవలెను. (ప్రక్కచూచి) విభ్రమావతీ! నీవు సత్వరముగా నాస్తికతాదేవిని బిలుచుకొనిరా.

విభ్ర—ఏలినవారి సెలవుప్రకారము చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి నాస్తికతాసహితయై మరలఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

నాస్తి—సఖీ! చిరకాలమునుండి చూడకున్న మహారాజుముఖమును నే నిప్పుడెట్లు చూతును? అతఁడు నన్నెగ్గులాడు నేమో!

విభ్ర—సఖీ! నీముఖదర్శనముచేత మహారాజు తనదేహమే తానెఱుఁగకుండును. అట్టిస్థితిలో నిన్నెగ్గులాడఁగలుగునా?

నాస్తి—సఖీ! నామిథ్యాసౌభాగ్యము నెంచి పరిహసించుచున్నావా?

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యముయొక్క మిథ్యాత్వమును నీ విప్పుడే తెలిసికొనఁగలవు. సఖీ! నీకన్నులు నిద్రచాలక కలఁతనొందినట్లు కానఁబడుచున్నవి. ఇట్లు నాప్రియసఖినేత్రములకు నిద్రతక్కువగుటకుఁ గారణమేమో!

నాస్తి—సఖీ! ఏకవల్లభయైన స్త్రీకిసహితము నిద్ర దుర్లభ మగుచుండఁగా, బహువల్లభనైన నాకెట్లుండును?

విభ్ర—నాప్రియసఖికి వల్లభు లెవ రెవరో?

నాస్తి—ఈమహారాజొకఁడు. ఆపయిని గామక్రోధలోభాహంకారులు. అతివిస్తారము చెప్పఁబనిలేదు. ఈవంశమునందుఁ బుట్టినపురుషుఁడు పసివాఁడైనను ముసలివాఁడయినను బడుగువాఁడయినను రాత్రిందివము లొక్కఁడును హృదయనివాసినినైన

నన్ను విడిచియుండఁడు.

విభ్ర—సఖీ ! కామునకు రతియు, క్రోధునకు హింసయు, లోభునకుఁ దృష్ణయు పరమప్రియురాండ్రని వినుము. తమ ప్రియతమలతో నిత్యమును రమించుచుండెడు నీపయిని వారి కీర్ష్య యెట్లు కలుగకున్నది ?

నాస్తి—సఖీ ! ఈర్ష్యయని యేలపలికెదవు ? వారుసహితము నన్ను విడిచి ముహూర్తకాలమయినను నిలువలేరు.

విభ్ర—సఖీ! నీసౌభాగ్యమువలన మనోవ్యాకులత నొందవలసినసవతులు సహితము నీయనుగ్రహమును గోరుచుండుటచేతనే భూమిమీఁద నీవంటిసౌభాగ్యవతి లేదనిచెప్పుచున్నారు. సఖీ ! ఇంకొకమాట చెప్పెదను. ఈవిధముగా నీవు నిద్రాకులహృదయవయి త్రొట్రిలుకాళ్ళనుండి యందియలుజారి గళ్ళుగళ్ళుమని మ్రోఁగఁగా నడుచుచు మహారాజును గౌరవించినప్పుడతఁడుమనస్సులో శంకపడునేమోయని నేనూహించెదను.

నాస్తి—ఇక్కడ శంకింపవలసినపని యేమున్నది? మహారాజుగారి నియోగానుసారముగానే నేనీవేషమును ధరించితిని. సఖీ ! అంతేకాక దర్శనమాత్రమున ప్రసన్నులగుపురుషులకు భయపడనేల ?

మహా—(చూచి) ఇదిగో నాప్రియురాలు నాస్తికత సమీపించినది !

చ. నడలు నితంబగౌరవమునన్ జడనొందఁగఁ, గొప్పుపూసరం
బెడయఁగఁ జెయ్వువేడ్కఁ గరమెత్త నురోజనఖాంకముల్ బయ
ల్పడఁ, గడునల్లగల్వసరుల న్నగుచూపు లెదం గలంపఁగా,
నడనఁగ నూఁగుకంకణఝుణత్కృతితో నిదె కాంత వచ్చెడున్.

విభ్ర—అదిగో మహారాజు. ప్రియసఖీ ! ఆయనసన్నిధానమునకుఁ బొమ్ము.

నాస్తి—(దగ్గఱకుఁబోయి) మహారాజా ! జయమగుఁగాక ! జయమగుఁగాక!

మహా—ఓప్రియురాలా !

క. అంకమునఁ జేరి, ప్రకటన
ఖాంకస్తనముల నొసంగు మాలింగనమున్
శంకరునొడిలో నుండిన
శాంకరిశోభావిలాససంపదఁ గనుచున్

నాస్తి—(చిఱునవ్వుతోఁ గౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

మహా—(ఆలింగనసుఖము నభినయించి) ఓహో ! ఈమె కౌఁగిటనాదరించవలన నాకిప్పుడు మరల నవయౌవనము కలుగుచున్నది! ఓవిలాసినీ !

ఉ. నాదువయోనువిభ్రమమునన్ మును పెప్పుడో కన్గి, మానసా
స్వాద మొనర్చి, యింద్రియకదంబసుఖైకరసాత్మఁ జేసి, ప్రే
మాదరమున్ బెనంచినయనంగవికారము నేఁడు నీవు నన్
గాదిలిఁ గౌఁగిలించుటను గ్రమ్మరఁ బుట్టి, మదాత్మ నీడ్చెడున్.

నాస్తి — ఓమహారాజా! నేనిప్పుడు నవయౌవనదశలో నున్నను, నామనస్సులో నాటియున్న నీమీఁది ప్రేమము కాలము గడచుటచేత సహితము పోలేదు సుమా? ఏ నిమిత్తముచేత దేవరవారు నన్నుఁ దలంచితిరో సెలవిండు.

మహా — ప్రియురాలా!

క. పడఁతీ! తలఁపఁగఁ జను మది
కడముగ నున్నట్టివారి సెంతైనను; నీ
వెడఁబాయకుందు వెప్పుడు
చెడ కస్మచ్చిత్తభిత్తిచిత్రము పోలెన్.

నాస్తి — నాకిదిమహాప్రసాదము. ఓమహారాజా! నాపనియేమో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

మహా — ఈప్రకారముగాఁ బ్రకాశితమునైనయంగములతో నీవు సర్వత్ర సంచరింపవలయును. ఇదిగాక తోత్తుకూఁతురు శ్రద్ధాకాంత వివేకునితో నుపనిషద్దేవిని గూర్చుటకయి దూతికాభావమును వహించినది.

గీ. మనకుఁ బ్రతికూల; పాపుల మైత్రిఁ దిరుగు;
నమలజ; కరంబుఁ బాపాత్మురాలు శ్రద్ధ;
యిపుడె తలపట్టి యీరండ నీడ్చి తెచ్చి
కినుకఁ బాషండులకు నొప్పగింపు మీవు.

నాస్తి — ఇంతమాత్రపుఁబనికిఁ బ్రభువులకు శ్రమ యక్కఱ లేదు. వచనమాత్రముచేతనే దేవరవారిసేవకురాలగు శ్రద్ధ తమయాజ్ఞను జెల్లించును. "ధర్మము మిథ్య; మోక్షము మిథ్య; వేదమార్గము మిథ్య; సుఖభంగకరము లయినశాస్త్రప్రలాపములు మిథ్యలు; స్వర్గఫలవిద్య మిథ్య" అని నాచేత బోధింపఁబడి యామె శీఘ్రకాలములో వేదమార్గమునె పరిహరింపఁగలదు. ఇఁక నుపనిషత్తుమాట చెప్ప నేటికి? అంతే కాక విషయానందవిముక్తమని మోక్షవిషయమున దోషములు చూపి యచిరకాలములో నే శ్రద్ధను నే నుపనిషత్తునుండి విరక్తయగునట్లు చేసెదను.

మహా — ఇదియంతయు నిట్లు చక్కఁబడినపక్షమునఁ బ్రియురాలు నాకు గొప్ప ప్రియము చేసినదగును. (అని మరల నాలింగనముచేసి ముద్దుపెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

రూపమును సర్వవిధములచేతను దూరమునందే పరిహరింపవలయును. (అని మోము త్రిప్పుకొని నిలుచున్నది.)

కరు—సఖీ! ముహూర్తమాత్రము నిలువుము. ఇప్పుడిక్కడ నేను శ్రద్ధను వెదకెదను.

(అట్లిద్దఱును నిలువఁబడి యుండఁగా వెనుకఁజెప్పినరీతిని దిగంబర సిద్ధాంతుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

దిగంబర—నమోర్హద్భ్యో నమోర్హద్భ్యః.

గీ. మహి నవద్వారయుతగృహమధ్యమందుఁ
ప్రజ్వలించును దీపంబుపగిది నాత్మ;
యీజినవరసుభాషితమె పరమార్థ
మధికతరమోక్షసౌఖ్యదాయకము సుమ్ము.

(అని కొంచెము నడుచుచున్నాఁడు.)

(ఆకాశమునందు) ఓశ్రావకులారా! వినుండు.

క. మలమయశరీరపిండము
కలజలములనెల్లఁ గడుగఁ గాంచునె శుద్ధిన్?
దెలియఁగఁదగు ఋషిసేవా
ఫలమున నాత్మ విమలస్వభావం బనుచున్

ఏమనుచున్నారు? ఋషిపరిచర్య యెట్టిదనుచున్నారా? చెప్పెదను వినుండి:

క. కని కాళ్ళకెరఁగి దవులన్,
దనుపఁగఁదగు నిష్టభోజనంబుల వారిన్;
చన దీర్ష్యామల మొందఁగ
ఘను లాఋషివరులు తమదుకాంతలఁ బొందన్.

(తెరవంకఁజూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటురమ్ము.

శాంతియుఁ గరుణయు—(భయముతోఁ జూచుచున్నారు.)

(అప్పుడు తదనురూపవేషముతో శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.)

శ్రద్ధ—ఓరాజబాంధవా! ఏమి సెలవు?

శాంతి—(మూర్ఛపోవుచున్నది.)

దిగంబ—శ్రావకసముదాయమును నీవొక్కముహూర్తమయినను విడిచి యుండఁగూడదు.

శ్రద్ధ—నేనరవాకాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

కరుణ—ఓప్రియసఖీ! ఊఱడిల్లుము. నామమాత్రముచేతనే నీవిట్లు భయపడఁగూడదు. పాషండులయొద్ద సహితము తమస్సుయొక్క కూఁతురైన శ్రద్ధ యొక్కతె యున్నదని యహింసవలన నేను మున్ను విన్నదానను. కాఁబట్టి యిది యా తామసీ శ్రద్ధయయి యుండును.

శాంతి—(ఊఱడిల్లి) సఖీ! అవును. ఇది యటే. ఎట్లన—

క. భూరిదురాచార సదా
చారనుగాఁగను, గురూప సద్రూపనుగా,
నూరక భ్రమపడి దీనిన్
గూరిమిజననిఁగ దురాశఁగొంటిని జమ్మీ.

కానిమ్ము మనమిప్పుడు బౌద్ధులకడనే శ్రద్ధను వెదకుదము.

(అని శాంతికరుణలు ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

[అప్పుడు పుస్తకహస్తుఁడయి బుద్ధాగముఁడు భిక్షురూపమునఁ ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

బుద్ధా—(ఆలోచించి) ఓయుపాసకులారా!

ఉ. ఇప్పుడు నాసనాసమితి యేమియు నంటిమి, ధీపరంపరల్
తప్పక వెల్గెడున్ విషయతత్త్వవిరాగవివర్జితంబులై;
యప్పటిబుద్ధికల్పితము లయ్యును, బాహ్యములట్లు తోఁచుఁగ
న్గప్పి నిరాత్మకంబులు క్షణక్షయశీలములౌ పదార్థముల్.

(కొంచెము నడిచి మరల శ్లాఘనపూర్వకముగా) ఓహో! భోగమును మోక్షమును జేరియున్న యీ బౌద్ధధర్మ మెంత మేలయినది!

చ. చెలువగుమందిరంబుల వసింపఁగవచ్చు; విలాసినీతతిన్
గలయఁగవచ్చు; భోజనమొనర్పఁగవచ్చు నభీష్టవేళలన్;
దెలిపువ్వుదుశయ్యలందు శయనింపఁగవచ్చుఁ; గృతాంగరాగులై
వలచుప్రియాళితోఁ గడపవచ్చును రాత్రులు పండువెన్నెలన్.

కరుణ—సఖీ! కాషాయవస్త్రము మీఁదనుండి దిగవ్రేలఁగా, అంటఁగొఱిగిన తలకాయమీఁదిజుట్టుపిలక యల్లలాడఁగా, పొడుగుగాఁ బ్రాఁటిచెట్టువలె నెవ్వఁడో తరుణవయస్కుఁ డీవంకను వచ్చుచున్నాఁడు. ఆతఁ డెవఁడు?

శాంతి—సఖీ! వాఁడు బుద్ధాగముఁడు.

బుద్ధా—(ఆకాశమునందు) ఓయుపాసకులారా! ఓభిక్షులారా! భగవంతుఁడైన బుద్ధునియొక్క వాక్యామృతమును వినుఁడు. (పుస్తకమును జూచి చదువు

చున్నాఁడు.) "నే నిప్పుడు లోకములోని సుగతియు దుర్గతియు దివ్యచక్షుస్సుచేతఁ జూచుచున్నాను. సమస్తసంస్కారములును క్షణికములు; ఆత్మ నిత్యముకాదు. కాఁబట్టి మీభార్యల నాక్రమించెడు భిక్షులయెడ మీ రీర్ష్యను బొందఁగూడదు. ఈర్ష్యయే చిత్తమలము." (తెరవంకఁ జూచి) ఓశ్రద్ధా! ఇటు రమ్ము.

శ్రద్ధ—(ప్రవేశించి) రాజబంధులవారియాజ్ఞ యేమి?

బుద్ధా—ఉపాసకులను భిక్షులను నీవు తడవుగ నాలింగనము చేసికొనుచుండుము.

శ్రద్ధ—దేవరి యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

శాంతి—సఖీ! ఈమెయుఁ దామసీశ్రద్ధయే.

కరు—అవును. అట్టిదే.

దిగంబ—(బౌద్ధుని జూచి పెద్దగొంతుతో) ఓరీ! భిక్షుకా! ఇటురమ్ము. నిన్న నేనొకప్రశ్న యడుగవలెను.

బుద్ధా—(కోపముతో) ఓరీ! పాపపిశాచా! అట్లుఅనెదవేమిరా?

దిగం—ఓరీ! కోపముమానుము. నేనొక శాస్త్రవిషయము నడిగెదను.

బుద్ధా—ఓక్షపణకా! నీవు శాస్త్రకథసహిత మెఱుఁగుదువా? కానిమ్ము. (సమీపమునకుఁబోయి) ఏమి యడిగెదవు?

దిగం—క్షణవినాశియైన నీవెవరినిమిత్త మీవ్రతమును బూనితివో నాకుఁ జెప్పుము.

బుద్ధా—ఓరీ! వినుము. మాసిద్ధాంతము ననుసరించినవాఁ డొకానొకఁడు క్షణికవిజ్ఞానమొంది వాసనాబంధములను దెగఁగోసి ముక్తుఁడగును.

దిగం—ఓరిమూర్ఖా! ఏవో మన్వంతరమునం దెప్పుఁడో ముక్తుఁడయ్యెడు పక్షమున, ఇప్పుడే నశించెడు నీకందువలన నేమియుపకారము కాఁగలదు? ఇంకొక ప్రశ్న మడిగెదను. నీకిట్టువంటిధర్మము నుపదేశించినవాఁ డెవఁడు?

బుద్ధా—నాకీధర్మము సర్వజ్ఞుఁడయినబుద్ధదేవునిచే నుపదేశింపఁబడినది.

దిగం—ఓరీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని నీకెట్లు తెలిసినది?

బుద్ధా—ఓయీ! బుద్ధుఁడు సర్వజ్ఞుఁడని మా బుద్ధాగమములవలననే ప్రసిద్ధము.

దిగం—ఓరిబుద్ధిహీనుఁడా! అతని కాతనిమాటలవలననే సర్వజ్ఞత్వము సిద్ధించెడుపక్షమున, అప్పుడు నేనును సర్వజ్ఞుఁడనే. నీపితృపితామహప్రభృతి త్రిసప్తపురుషులతోఁడఁ గూడ నీవు నాకు దాసుఁడవని నాకును దెలిసినది.

బుద్ధా-ఓరి పాపపిశాచమా! మలపంకధరా! నేనెట్లు నీకు దాసుఁడనురా?

దిగం-ఓరి వేశ్యాభుజంగా! ఓదుష్టభిక్షుకా! ఇది నీకొకదృష్టాంతముగాఁ జూపినానురా. ఇఁక నీకు విశ్వసింపఁ దగినప్రియవాక్య మొకటి చెప్పెదను. నీవు నీబుద్ధ

మతము విడిచి మాయార్హతశాసనము నవలంబించి దిగంబరవ్రతమును ధరింపుము.

బుద్ధా—ఓరిపాపుఁడా! నీవు పాడగుటయేకాక యితరులనుగూడఁ బాడుచేయఁ జూచుచున్నావా?

క. పావనసత్త్వాతంత్ర్యము
భావింప ననింద్య మద్ది వర్జించి వెసన్
నీవలెను బిశాచత్వము
నీవసుధను లోకనింద్య మెవ్వఁడు కోరున్?

మీయార్హతమతధర్మ మెవ్వఁ డవలంబించును?

దిగం—గ్రహనక్షత్రతారచంద్రసూర్యోపరాగశుక్రగ్రహచారమార్గజ్ఞానసంవాద శాస్త్రముచేతనే భగవంతుఁడైన మాయార్హతునిసర్వజ్ఞత్వము నిరూపితమైనది.

బుద్ధా—(నవ్వి) అనాదిసిద్ధమయిన జ్యోతిశ్శాస్త్రమువలని యింద్రియాగోచర జ్ఞానముచేత మోసపోయి నీ వీయతికష్టవ్రతము నాశ్రయించుచున్నావు.

చ. పరిమితమైనదేహమునఁ బాయక లోపలనుండుజీవుఁ డే
సరణి నెఱుంగఁ జేయుచు నసంగతిమై భువనత్రయంబు గాంచెన్?
కరము జ్వలించుచున్న, ఘటగర్భమునందిడినట్టిదీప మే
కరణిని జూపనోపు గృహాగర్భమునం గలవస్తుసంతతిన్?

కాఁబట్టి లోకద్వయవిరుద్ధమయిన యార్హతమతమునకంటె బుద్ధమతమే శ్రేష్ఠమయినది గాను, గెంల సుఖావహమయినదిగాను, మిక్కిలి రమణీయమయినదిగాను, నాదృష్టికి గోచరమగుచున్నది.

శాంతి—సఖి! మనము మఱియొకచోటికిఁ బోవుదము.

కరుణ—ఆలాగుననే చేయుదము (అని ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

శాంతి—(ముందువంకఁ జూచి) మనముం దున్నయీపురుషుఁడు సోమసిద్ధాంతుఁడు. కానిమ్ము. మన మక్కడకుఁగూడఁ బోవుదము.

[అప్పుడు కాపాలికరూపధారియైన సోమసిద్ధాంతుఁడు
ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

సోమ—(ముందుకునడిచి)

మ. సమదారోగ్రనరాస్థిమాలికలు భూషల్ గా, శ్మశానంబె వి
శ్రమవాసస్థలిగాఁగ, భోజనపుఁబాత్రల్ పుఱ్ఱెలై యొప్ప, ను
త్తమయోగాంజనశుద్ధదృష్టి మెయి నేపర్చింతు నన్యోన్యభి
న్నము లీలోకము, లీశుకంటె నవిభిన్నంబుల్ గదా యం చెదన్.

దిగం—ఓహో! ఈపురుషుఁడు కాపాలికవ్రతమును ధరించుచున్నాఁడు. ఈతనినిగూడ నొకప్రశ్న యడిగెదను. (సమీపించి) ఓరీ! కాపాలికా! నరాస్థికపాలధారీ! నీధర్మ మెట్టువంటిది? నీమోక్ష మెట్టువంటిది?

సోమ—ఓరీ! క్షపణకా! ఇప్పుడు నాధర్మమును శ్రద్ధతో వినుము.

శా. మస్తిష్కాంత్రవసాభిఘారితమహామాంసంబు వేల్తున్ శిఖిన్;
శస్త్రబ్రహ్మకపాలపూరితసురన్ సద్భక్తి సేవింపుదున్;
ప్రస్తుత్యగ్రనికృత్తకంఠనిగళప్రద్యోగ్రధారాతతిన్
హస్తద్వంద్వకృతోపహార మిడి నే నర్చింతు నాభైరవున్.

బుద్ధా—(చెవులు మూసికొని) కటకటా! ఈధర్మచర్య మహాదారుణముకదా!

దిగం—అర్హత! అర్హత! ఘోరపాపకారియెవ్వఁడో యీబుద్ధిహీనుని వంచించెను.

సోమ—(కోపముతో) ఓరీ! పాపాత్మా! పాషండాధమా! బోడీ! చండాలా! కేశోల్లుంఛకా! చతుర్దశభువనోత్పత్తిస్థితిప్రళయప్రవర్తకుండును వేదాంతసిద్ధాంతప్రసిద్ధప్రభావుండును భగవంతుఁడును నగుభవానీవల్లభుండు వంచకుఁడురా! ఆయన ధర్మమహిమము నేనిప్పుడు కనఁబఱచెదను.

మ. హరిబ్రహ్మాదిభవాదినిర్జరసమూహంబెల్ల రావించెదన్;
సరిగా మింటఁజరించుతారకలసంచారంబు నే నిల్పెదన్;
ధరశైలాదులతోడ సమ్మహి పయఃపూర్ణంబు గావించి యా
వరతోయంబును ద్రావెదన్ గనుఁగొనన్ ఘోరదంబుల న్నాగ్రమున్.

దిగం—ఓరీ! కాపాలికా! నేనింతకుముందే నెవ్వఁడో యైంద్రజాలికుఁడు మాయలు చూపి మోసముచేసెనని చెప్పుచున్నాను.

సోమ—ఓరీపాపీ! పరమేశ్వరుని నైంద్రజాలికుఁడని యింకను నాక్షేపించుచున్నావా? నీయీ దుష్కృత్యము కోపోద్రేకముకలిగించుచున్నది. (కత్తి యొరనుండితీసి)

ఉ. ఈశితోగ్రఖడ్గవినికృత్తభవద్గళనాళికోచ్ఛలత్
ఫేనిలబుద్బుదౌఘయుతభీకరశోణితభూరిధారలన్
నే నిదె తృప్తిచేసెద వినిశ్చలభక్తిని దుర్గ కిప్డు క్రీ
డానినదోల్లసడ్డమరుఢాంకరణాగతభూతవర్గమున్.

(అని కత్తిపయికెత్తుచున్నాఁడు.)

దిగం—(భయముతో) ఓమహానుభావా! అహింస పరమధర్మము సుమా. (అని బుద్ధాగముని మఱుఁగు చొచ్చుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—(సోమసిద్ధాంతుని వారించుచు) ఓమహాను భావా! వినోదార్థముగా జరుపఁబడినయీవాక్కలహమునుబట్టి యీతాపసుని గొట్టుట యుక్తము కాదు.

సోమ—(ఖడ్గము నొరలోఁ బ్రవేయుచున్నాఁడు.)

దిగం—(ఊఱటనొంది) ఓమహాన భావా! ఇప్పుడు మీకుద్భవిల్లిన ఘోరరోషము శాంతిపొందినపక్షమున, నేను మిమ్ముఁ గొన్ని ప్రశ్నలడుగఁదలఁచియున్నాను.

సోమ—అడుగు. అడుగు.

దిగం—మీయుత్తమధర్మమును నేను విన్నాఁడను. ఇఁక మీ మోక్షమెట్టిదో చెప్పుఁడు.

సోమ—వినుము—

మ. తమి నేరెన్ విషయానుభోగములచేఁ దక్కన్ సుఖంబందిరే?
యమలానందకమూఢజీవకళయే యామోక్షమానేని, ధీ
భ్రమ లేకన్నఁడు కోరి వేఁడకొనఁ డశ్మాప్తిప్రాణముక్తిం గనన్?
ప్రమదాళిన్ సతిఁగాఁగఁ దన్నశివుఁగా భావించి యాలింగనం
బమరం జేసి సుఖింప ముక్తియగునం చాశర్వుఁ డాడెం జుమీ.

శాంతి—పాపము శాంతిల్లును గాక! పాపము శాంతిల్లును గాక! భగవంతుఁ డయినభవానీపతి యిటువంటిశాస్త్రమునకుఁ దానెప్పడయినను గర్త యగునా? ఇది గొందఱో దురాత్ములు కల్పించిరి.

బుద్ధా—ఓమహానుభావా! రాగరహితులు కానివారికి ముక్తి కలుగునన్న యీమాట యాదరణీయము కాదు.

దిగం—ఓయీ! కాపాలికా! నీకుఁ గోపము లేనిపక్షమున నేనొక్కమాట చెప్పెదను. రాగయుక్తుఁడయిన దేహధారి ముక్తుఁడగునను ట వేదవిరుద్ధము.

సోమ—(తనలో) అయ్యో! వీరిమనస్సులు శ్రద్ధావైకల్యముచేఁ జెడియున్నవి. కానిమ్ము. (తెరవంకఁ జూచి ప్రకాశముగ) ఓశ్రద్ధా! ఇటు రమ్ము.

[అప్పుడు కాపాలినీరూపధారిణియైన శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

కరుణ—సఖీ! చూడుము. రజస్సుయొక్క కూఁతురైన యీశ్రద్ధను జూడుము. ఈమె—

చ. వికసితనల్లగల్వలను వీఁకయడంచు విలోలనేత్రముల్,
నరవిమలాస్థికల్పితకనత్కమనీయవిభూషణావళుల్.
గురుజఘనస్తనాతిభరకుంఠితకోమలమందయానముల్,
సురుచిరపూర్ణచంద్రనిభసుందరవక్త్రము నొప్ప నొప్పెడున్.

శ్రద్ధ—(ముందుకువచ్చి) ఇదిగో వచ్చినదానను. స్వామీ! ఏమి యాజ్ఞ?

సోమ — ప్రియురాలా! దురభిమానియైన యీభిక్షుని ముందుగాఁ గౌఁగిలించు కొమ్ము.

శ్రద్ధ — (బుద్ధాగముని నాలింగనము చేసికొనుచున్నది.)

బుద్ధా — (సంతోషముతో నాలింగనము చేసికొని రొమలు గగుర్పొడువఁగా జనాంతికముగా) ఓహో! ఏమి యీకాపాలినీసుఖస్పర్శ!

చ. చండతరానురాగమునఁ జన్నులు పాణులనొత్తి పల్మొగన్
రండలఁ గౌఁగిలించితి ఘనస్తనభారలఁ దొల్లి; యెందు నీ
చండికుచోపగూహభవసౌఖ్యముతో సరిగాన నంచు నే
దండిగ నూఱుసార్లు శపథంబులు చేసెద బుద్ధుతోడుగన్.

ఓహో! కాపాలికచరిత మెంతపుణ్యప్రదమయినది! ఓహో! సోమసిద్ధాంత మెంత శ్లాఘ్యమయినది! ఈధర్మ మాశ్చర్యకరమయినది. ఓమహానుభావా! సర్వవిధములచేతను నేను బుద్ధానుశాసనమును విడిచి నీపరమేశ్వరసిద్ధాంతమునందుఁ బ్రవేశించెదను. ఇప్పుడు నీవాచార్యుఁడవు; నేను శిష్యుఁడను. కాఁబట్టి నన్నిప్పుడే పారమేశ్వరదీక్ష యందుఁ బ్రవేశపెట్టుము.

దిగఁ — ఓరీ! భిక్షుకా! నీవు కాపాలినీస్పర్శనముచేత మయిలపడినాఁడవు. కాఁబట్టి దూరముగా నుండుము.

బుద్ధా — ఓరి పాపాత్మా! కాపాలినియొక్క పరిరంభణమహోత్సవముఁ గ్గానక నేనింతవఱకును వంచితుఁడ నయితిని.

సోమ — ఓప్రియురాలా! నీవిప్పు డీక్షపణకునిఁగూడ నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శ్రద్ధ — (దిగంబరసిద్ధాంతుని గౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

దిగం — (గగుర్పాటుతో) ఓహో! అర్హత! అర్హత! ఓహో! ఏమి యీ కాపాలినీసుఖస్పర్శనము! ఓసుందరీ! నీవింకొకసారి నన్ను మరలఁ గౌఁగిటఁ జేర్పుము. (తనలో) ఔరా! నే నిప్పుడు మహత్తర మయినయొకయింద్రియవికారమునకు లోఁబడినాఁడను. ఇఁక నేమియుపాయము? ఇప్పుడేదియుక్తము? కానిమ్ము. ఇప్పుడీ నెమలిపింఛము కప్పుకొనెదను. (అని యట్లు చేయుచున్నాఁడు.)

క. ఓ పీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాక్షీ!
మాపటి కీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలదేది యా శ్రావకిచేత?

ఓహో! కాపాలికశాస్త్ర మొక్కటియే భోగమోక్షసాధనము! ఓయాచార్యా! నే

నిప్పుడు నీదాసుఁడ నయినాఁడను. నన్నుఁ గూడ శ్రీమహాభైరవానుశాసనమునందు దీక్షితుని జేయుము.

సోమ—కూరుచుండుఁడు.

ఇద్దఱు—(కూరుచున్నారు)

సోమ—(పాత్రము చేతఁబట్టుకొని ధ్యానము నభినయించుచున్నాఁడు.)

శ్రద్ధ—ఓదేవా! ఈపాత్రము సురాపూరిత మయినది.

సోమ—(చూచి తాను గొంతత్రాగి మిగిలినదానిని బుద్ధాగమ దిగంబర సిద్ధాంతుల కిచ్చుచున్నాఁడు.)

శ్లో. ఇది పావన మిది యమృతం
బిది యఘరోగౌషధ మిది యీశ్వరఘటితం
బిది భవపాశచ్ఛేదక
మిది యాస్వాదింపుఁ డిపుడు తృప్తిగ మీరల్.

ఇద్దఱు—(ఆలోచించుకొనుచున్నారు.)

దిగం—మా కార్హతశాసనమునుబట్టి మద్యపానము కూడదు.

బుద్ధా—కాపాలికుఁ డెంగిలిచేసిన కల్లు నేనెట్లు త్రాగఁగలను?

సోమ—(ఆలోచించి జనాంతికముగా) ఓశ్రద్ధా! నీవాలోచించుచున్నావేమి? పశుత్వ మిప్పుడును వీరిని విడువ లేదు. నావదనసంసర్గదోషమువలన సుర యపవిత్ర మయినదని వీరెంచుకొనుచున్నారు. కాఁబట్టి, ఓపూజ్యురాలా! నీవక్త్రాసవముచేత దీనిని శుద్ధిచేసి వీరికిమ్ము. స్త్రీలనోరు సదా శుచి యని తైర్థికులు నహితము చెప్పుచున్నారు.

శ్రద్ధ—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని పానపాత్రము పుచ్చుకొని తాను గొంత త్రాగి మిగిలినదానిని వారిదాపునఁ బెట్టుచున్నది.)

బుద్ధా—ఇది మహాప్రసాదము. (అనిపానపాత్రమందుకొని త్రాగుచున్నాఁడు) ఆహా! ఏమి యీసురయొక్క సువాసన!

ఉ. సకియలపాత్తునన్ వెఱకఁ జక్కఁగ నెన్నియొసార్లు క్రోలనే
వకుళసువాసనామధుర వారసతీవదనాసవంబు? ని
వ్యాకులమసుందరీముఖమహాసవ మానరుగాక దేవతల్,
బ్రకటసుధారసంబుపయి వాంఛ యొనర్తురె దీనిఁ గ్రోలినన్?

దిగం—ఓరీ! భిక్షుకా! అంతయు నీవే త్రాగకు. కాపాలినీవదనోచ్ఛిష్టమయిన యీమద్యమును నాకుఁగూడఁ గొంతయిమ్ము.

బుద్ధా—(పానపాత్రము దిగంబరసిద్ధాంతుని ముందుంచుచున్నాఁడు)

దిగం—(త్రాగి) ఓహో! ఏమి యీమద్యము యొక్క మాధుర్యము! ఏమి రుచి! ఏమి గంధము! ఏమి పరిమళము! ఆర్హతానుశాసనములోఁబడి చిరకాల మీటువంటి సురారసములేక మోసపోతిని. ఓభిక్షుకా! నా యంగములు తిరుగుచున్నవి. నేను శయనించెదను.

బుద్ధా—అటు చేయుము (ఇద్దఱును బరున్నారు)

సోమ—ఓప్రియురాలా! మన కిప్పుడు వెలలేక యిద్దఱుదాసులు లభించినారు కాఁబట్టి మనము నృత్యము చేయుదము. (ఇద్దఱు నృత్యముచేయుచున్నారు)

దిగం—ఓభిక్షుకా! ఈకాపాలికుఁడు—కాదుకాదు—ఈ యాచార్యుఁడు కాపాలినితోఁగూడ మంగళనృత్యము చేయుచున్నాఁడు. కాఁబట్టి వీరితో మనము కూడ నృత్యము చేయుదము.

బుద్ధా—ఆలాగుననే చేయుదము. (అని మదముచేత సోలుచు నృత్యము చేయుచున్నారు.)

దిగం—క. "ఓపీనఘనస్తని! ఓ
కాపాలిని! భీతహరిణకమనీయాక్షీ!
మాపటి కీవు రమించిన,
నాపయిఁ జేయఁగలరేది యాశ్రావకిచేఁ?"

(అని పాడుచున్నాఁడు)

బుద్ధా—ఆచార్యా! ఈశాస్త్ర మత్యద్భుతమయినది! ఇక్కడఁగష్టపడనక్కఱలేకయే యభిమతార్థసిద్ధులు సంపాద్యములగుచున్నవి.

సోమ—ఇదియెంత యాశ్చర్యము! చూడు—

మ. తనియం బొందుదు రీప్సితార్థవిషయత్యాగంబు లేకీమతం
బున మోక్షప్రియు లష్టసిద్ధులఁ గరంబున్; యోగవిఘ్నంబులై
యునికిం బ్రాకృతమంత్రసిద్ధులును వశ్యోచ్చాటనాకర్షమో
హనవిక్షోభణమారణాదులఁ దృణంబట్లెంతు రత్యంతమున్.

దిగం—ఓయి కాపాలికా! (ఆలోచించి) ఓరియాచార్యా! ఓ రాజబాంధవా! (అని తూలుచుఁ దిరుగుచున్నాఁడు.)

బుద్ధా—మున్నలవాటు పడనివాఁడగుటచేత నీతపస్వి మధుపానాధిక్యమువలన మిక్కిలి మత్తెక్కియున్నాఁడు. కాఁబట్టి యిప్పుడితనిమత్తు పోవుపని చేయవలెను.

సోమ—ఆలాగుననే చేయుదము. (అని తననోటిలోనితమ్మి దిగంబర సిద్ధాంతుని

నోటిలోఁ బెట్టుచున్నాఁడు.)

దిగం—(స్పష్టముగ) ఓ యాచార్యా! నిన్నొక్కటి యడిగెదను. నీకిప్పుడు సురనాకర్షించుటయందున్నశక్తి స్త్రీపురుషుల నాకర్షించుటలోఁగూడఁ గలదా ?

సోమ—ఇది యేమిగొప్పయని యడుగుచున్నావు ? చూడు—

మ. వరవిద్యాధరకాంతలన్, సురసతీవారంబు, నాగేంద్రనం
దనలన్, యక్షవిలాసినీమణుల, మద్ధ్యానానుసారంబుగా
మరియెవ్వారలనైన, ముజ్జగములన్ మద్గోష్యసంశ్లాఘ్యుఁడు
స్ఫారవిద్యాబలగౌరవంబున సమాకర్షింపఁగాఁ జాలుదున్.

దిగం—ఓయీ! మనమందఱమును మహామోహునికింకరుల మని యిప్పుడు నేను గణితముచేతఁ దెలిసికొన్నాఁడను.

ఇద్దఱు—నీవు తెలిసికొన్నదంతయు సత్యమే.

దిగం—అట్లయినయెడల మనమిప్పుడు రాజకార్యమొకటి యాలోచింపవలెను.

సోమ—అది యేది ?

దిగం—సత్త్వవృత్తియైనశ్రద్ధను రాజుగారి యాజ్ఞప్రకారముగా మనము పట్టి తేవలెను.

సోమ—ఆతొత్తుకూఁతు రెక్కడ నున్నదో నాకుఁ జెప్పుము. నేను వెంటనే దానిని నావిద్యాబలముచేత నాకర్షించి తెప్పించెదను.

దిగం—నేనిప్పుడు లెక్కవేసి నీకుఁజూపెదను. (అని బలపము పుచ్చుకొని భూమిమీఁద స్థానములువేసి గణించుచున్నాఁడు.)

శాంతి—సఖీ! ఇప్పుడు హతాశులయినవీరిమాటలు మాతల్లినిగూర్చినవైనట్టు వినఁబడుచున్నవి. మనము సావధానముగా విందము.

కరుణ—సఖీ! ఆలాగునే చేయుదము. (అని యిద్దఱు నాలకించుచున్నారు.)

దిగం—గీ. జలమునను లేదు; లే దెందు స్థలమునందు;
శైలముల లేదు; లేదు పాతాళమందు;
శ్రద్ధ యయ్యాది హరిభక్తిసహిత యగుచు
నున్న దిపుడు మహాత్ములయుల్లములను.

కరుణ—(ఆనందముతో) సఖీ! నీవు భాగ్యశాలినివి. శ్రద్ధ విష్ణుభక్తిదేవియొక్క పార్శ్వవర్తినియై యున్నది.

శాంతి—(హర్షము నటించుచున్నది.)

బుద్ధా—మఱి కాముని విడిచిపోయిన ధర్ముఁ డెక్కడ నున్నాఁడు ?

దిగం — (మరల సంకెలు గణించి)

గీ. జలమునను లేఁడు; లేఁ డెందు స్థలమునందు;
  శైలముల లేఁడు; లేఁడు పాతాళమందు;
  విష్ణుభక్తితో ధర్ముండు వేడ్కఁ గూడి,
  యున్న వాఁడు మహాత్ములయుల్లములను.

సోము — (విషాదముతో) అక్కటా! మనమహారాజునకు గొప్పకష్టము వచ్చెను.

చ. తలఁపఁగ విష్ణుభక్తియె నిదానము శాశ్వతోపార్థ సిద్ధికిన్;
  గలసెను దానితో నిపుడు క్రన్నన సత్త్వకుమారి శ్రద్ధయున్;
  జెలియగు కాముని న్విడిచి చేరెను ధర్ముఁడుగూడ నచ్చటన్;
  దలఁతు వివేకుకార్య మిఁకఁ దద్దయు సిద్ధినిబొందినట్లుగన్.

అయినను మనము ప్రాణాంతోపద్రవము వచ్చినను వెనకతీయక స్వామికార్యము జేయవలెను. ఇప్పుడు ధర్మశ్రద్ధలను బట్టితెచ్చుటకయి మహాభైరవీవిద్యను బంపు చేసెదను. (అని ముగ్గురును నిష్క్రమించుచున్నారు.

శాంతి — సఖీ! ఇప్పుడు మనమును హతాశు లయినవీరిదుర్వ్యవసాయము దేవియైనవిష్ణుభక్తికి నివేదింతము. రమ్ము.

(అని నిష్క్రమించుచున్నారు.

చతుర్థాంకము.

[అప్పుడు మైత్రి ప్రవేశించుచున్నది.]

మైత్రి — మహాభైరవియొక్క వాతఁ బడకుండ ధర్మునితోఁగూడ నాప్రియసఖియైనశ్రద్ధను విష్ణుభక్తి కాపాడెనని ముదితవలన నేను విన్నదానను. కాఁబట్టి యీ తనూతపము చెందుచున్నమనస్సుతో నాప్రియసఖి నెక్కడఁ జూడఁ గలగుదును?

(అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ — (నాలుగుదిక్కులను జూచి భయోత్కంపముతో)

మ. వెనుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిక్షివ
  ద్ఘనదృష్టిన్, శిఖికీలికారుణకచాత్యంతోగ్ర, బాలేందుర
  శ్మినిభోద్యత్ఖరదంష్ట్రికాంతర చలజ్జిహ్వాన్, మహాభైరవిన్
  గనుచున్నట్లు వడంకుఁ జిత్త మిపుడున్ శంభాద్రశప్రక్రియన్.

మైత్రి—(తనలో) అయ్యో! నాప్రియసఖియైన శ్రద్ధాదేవి భయసంభ్రమో ద్భ్రాంతహృదయ యయి గాలిచేఁగదలుచున్న కదళీతరుప్రకాండముఁ బలెఁ గంపమొందుచున్న యంగములతోఁ దనలోఁ దానేదో యాలోచించుకొనుచు, దాపునకు వచ్చినను నన్నుఁ జూడకున్నది. కాఁబట్టి నేనే యీమెను బలుకరించెదను. (ప్రకాశముగా) ఓప్రియసఖి! శ్రద్ధా! ఇదేమి? నీవు మనస్తాపముచేత నన్ను సహితము చూడకున్నావు!

శ్రద్ధ—(చూచి నిట్టూర్పుతో) ఓప్రియసఖీ! మైత్రీ!

క. చెలి! కాళరాత్రినోటను
బలుకోరలనడుమఁ జిక్కి ప్రాణముతోడన్
వెలువడుచు నేను గనుఁగొనఁ
గలిగితి నీజన్మమందె క్రమ్మఱ నిన్నున్.

కాఁబట్టి నీవు దగ్గఱగా వచ్చి నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

మైత్రి—(ఆలింగనము చేసికొని) సఖీ! అట్లు విష్ణుభక్తి మహాభైరవియొక్క ప్రభావము నడఁచివేసినను, నీయంగము లింకను గంపమొందుచున్న వేమి?

శ్రద్ధ—మ. వెరుకన్, మర్త్యకపాలకుండలవతిన్, విద్యుచ్ఛటావిక్షిప
ద్ఘనదృష్టిన్, శిఖికీలికాయణకచాత్యంతోగ్ర, బాలేందుర
శ్మిరభోద్యత్ఖరదంష్ట్రికాంతరచలజ్జిహ్వన్, మహాభైరవిన్
గనుచున్నట్లు నడంకుఁ జిత్తమిప్పుడున్ రంభాదళప్రక్రియన్.

(అని మరలఁ బఠించుచున్నది.)

మైత్రి—(భయముతో) హా! హతాఖురాలయిన యామె ఘోరరూపముకలది గదా? ఆప్రకారముగా వచ్చి యామె యేమి చేసినది?

శ్రద్ధ— సఖీ! వినుము

చ. ధరణికి జేగవిగ్గడువిధంబున భైరవి డిగ్గి, నన్ను దు
ర్భరచరణద్వయిం బొడిచి, వామకరంబున దన్నుఁ బట్టి, యం
బరమున కేగ వేగఁ బెనుమాంసపుముద్దలు రెండు గృధ్రి భీ
కరనఖరాగ్రకోటి నిడి గ్రక్కున నిరిగికిఁ బొఱిక్కెవడిన్.

మైత్రి—అయ్యో! అయ్యో! (అనిమూర్ఛిల్లుచున్నది.)

శ్రద్ధ—సఖీ! ఊఱడిల్లుము.

మైత్రి—(తెలివితెచ్చుకొని) తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత నాయార్తనాదమువలన దయార్ద్రహృదయు. డు—

మ. పొరి గద్దింపుచు విష్ణుభక్తి యటటన్ భ్రూభంగకౌటిల్యభీ
కరమున్ నిర్భరకోపపాటలము నా కంట న్విలోకింపఁగా,
ధరణిం గూలెను, వజ్రపాతహతిచేతన్ భూమిపైఁ ద్రెళ్ళు సు
స్థిరభూభృచ్ఛిలయట్లు, భైరవి శిరోస్థివ్రాతముల్ నుగ్గుగాన్.

మైత్రి—ప్రియసఖి! దైవవశముచేతఁ బులినోటఁ బడి వెలువడినకురంగాంగన వలెనే నీవును నీభాగ్యముచేతఁ బ్రతుకఁగంటివి. తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—తరువాత విష్ణుభక్తిదేవి 'నన్నుసహిత మవమానింపఁ బ్రవర్తించుచున్న దురాత్ముఁ డయినయీమహామోహప్రేతమును నేను సమూలముగా నిర్మూలము చేసెదను'' అని కోపావేశముతోఁ బలికి, నావంకఁ జూచి ''ఓశ్రద్ధా! నీవుపోయి వివేకునితో నిట్లుచెప్పుము.—నీవు కామక్రోధాదులను నిర్జించుటకయి ప్రయత్నింపుము. అప్పుడు వైరాగ్యోదయము తప్పక కలుగును. నేనును సమయమువేచి ప్రాణాయామాదుల కుత్సాహము పుట్టించి నీసైన్యము ననుగ్రహించెదను. ఋతంభరాది దేవులు శాంత్యాదులకౌశలముచేత నుపనిషద్దేవీసంగమమువలనఁ బూజ్యుఁడ వయిన నీకుఁ బ్రబోధచంద్రుఁ డుదయించు సాధనమును జేయుదురు.'' అని సెలవిచ్చినది. కాఁబట్టి నే నిప్పుడు వివేకునిసన్నిధికిఁ బోవుచున్నాను. ఇప్పుడు నీ వేపనిమీఁద దినములు పుచ్చుచున్నావు?

మైత్రి—అక్కచెల్లెండ్రము మేము నలువురము విష్ణుభక్తియొక్క యాజ్ఞచేత వివేకునికార్యసిద్ధికొఱకు మహాత్ములయాత్మలయందు నివసించెదము.

చ. నను సుఖజీవులందుఁ, గరుణన్ ఘనదుఃఖితులందుఁ, బుణ్యకా
ర్యనిరతులందు నమ్ముదిత, భ్రష్టకుబుద్ధులయందుపేక్ష, వా
రనుపఁదలంత్రు; మేమచట నుండుట నాత్మలు రాగలోభము
ఖ్యనిఖిలదోషదూషితము లయ్యును గాంచును నిర్మలత్వమున్.

కాఁబట్టి యీవిధముగాఁ దోఁబుట్టువులమైన మేము నలువురమును వివేకాభ్యుదయముకొఱకైనవ్యాపారముచేత వాసరములు గడపుచున్నాము. ఓప్రియసఖి! నీ విప్పుడెక్కడ వివేకమహారాజును గనుఁగొనఁగలవు?

శ్రద్ధ—''రాఢాదేశ మని యొకటి యున్నది. అక్కడ భాగీరథసమీపప్రదేశమున కలంకారభూతమయిన చక్రతీర్థమునందు మీమాంసానుగతయైన మతిదేవితోడఁ గూడ నెట్లో ప్రాణములు నిలుపుకొని వ్యాకులహృదయముతో నుపనిషద్దేవీసంగమార్థముగా వివేకుఁ డహర్నిశమును దపస్సుచేయుచున్నాఁడు.'' అని దేవియైన విష్ణుభక్తియె నాతో సెలవిచ్చినది.

మైత్రి—ఓప్రియసఖీ ! నీవచ్చటికిఁబొమ్ము. నేనును నాపనికిఁ బోయెదను.

శ్రద్ధ—అట్లే చేయుదము.

(ఇద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది విష్కంభము.

[అప్పుడు వివేకమహారాజును ప్రతీహారియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—ఓరి మహామోహా ! ఓరిదోసకారిపీనుఁగా ! ఈమహాజను లెల్ల నీవల్ల సర్వవిధములచేతను జెడిపోయిరి.

శా. జ్ఞానానందము నిస్తరంగము మహాశాంతంబు ప్రోద్యన్మహా
త్మానూనంబు మహామృతాబ్ధిజల మూహాత్రాగ రందుండియున్;
వే నిస్సారమరీచికాజలమునందే మున్గుమం గేలుచున్
శానస్నానము లాచరించెదరు హా భ్రాంతి న్విమూఢాత్మకుల్.

సంసార చక్రవాహకుఁడై యున్నమహామోహున కజ్ఞానమే మూలము. ఆయజ్ఞానము తత్త్వబోధమువలననే నివృత్తి కాఁగలదు. ఎట్లన—

గీ. అవని నజ్ఞానమూలకమైనయట్టి
పృథులసంసారవృక్షంబుఁ బెల్లగించి
పరముఁ గూర్ప విశ్వేశ్వరోపాసనాఖ్య
బీజజన్యావబోధంబె వెరవుసుమ్ము.

శుభముగా మంచివారగు పుణ్యకార్యములకు దేవతలు తోడుపడుదురని తత్త్వవేత్తలు చెప్పుదురు. అందచేతనే విష్ణుభక్తిదేవి యిప్పుడు "నీవు కామాదులను గెలుచుట కుద్యోగింపుము; నేనును నీపక్ష మవలంబించెదను" అని సందేశము పంపినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁడైయున్న కాముని వస్తువిచారుఁడొక్కఁడే జయింపఁదగినవాఁడు. కానిమ్ము. వానిని నిర్జించుటకయి యిప్పుడతనినే నియమించెదను. ఓవేత్రవతీ! నీవు వస్తువిచారునిఁ బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతి—దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

(అని నిష్క్రమించి వస్తువిచారునితోడఁగూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

వస్తు—అయ్యో! నిర్విచారసౌందర్యాభిమానవర్ధిష్ణుఁడైన కామపిశాచుని చేతను ముఖ్యముగా దురాత్ముఁడైనమహామోహునిచేతను లోకము చెడిపోవుచున్నది.

చ. కలికి యటంచునున్, గలువకంటి యటంచును, సుభ్రువంచు, మం
జులసుముఖాబ్జ యంచు, గురుసుస్తని యంచు, కృశాన్నితంబ యం

చెలువ మటంచుఁ గాంచు భ్రమియించు రమించు బుధుండు సార ! చె
ల్వ లశుచిభస్త్రిలంచును దలంపఁడు మోహవిచేష్టితంబునన్.

చక్కఁగా వస్తువిచారము చేయఁగల సూక్ష్మబుద్ధులకు సహితము మాంసాస్థిపంజరము లైన స్త్రీలు స్వభావదుర్గంధసంయుత లనియు బీభత్సవేష లనియు వైరాగ్యము కలుగకున్నది అట్లయినప్పుడు వారియం దితరగుణారోపణము చేయుట స్పష్టమే.

మ. వరముక్తామణిహారముల్ మణిరణత్స్వర్ణాంగదంబుల్, సితాం
బరచిత్రోరుదుకూలముల్, ఘుసృణపుష్పస్రక్తతుల్, దావిపూ
సరముల్, పైపయిఁ జూచి యాల్పమతు లిచ్చం గాంత్రు సమ్మోహమున్
ధర వారల్ నరకార్థనామ లనుచుం దర్కింతు రుద్యన్మతుల్.

(ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓపాపీ ! చండాలా ! ఓరీకామా ! అనాపలంబనముగా వచ్చి నీవీలాగున జనులను వ్యాకుల పెట్టుచున్నావేమిరా? ఓహో! కామావిష్టుఁడు—

మ. ననుఁ గామించెను బాల యీమె, యొలమిన్ నన్నీమృగాంకాస్య చూ
చెను, నీయుత్పలనేత్ర కౌఁగిటను జేర్చెన్ నన్నునన్ గాని; యో
ఘనమూర్ఖా! నినుఁ గాంచె నెవ్వతె? నినుం గామించె నెవ్వతె? యం
గన మాంసాస్థులబుంగ; లోపలి నిరాకారుండె వీక్షించెడున్.

ప్రతీహారి—ఓమహానుభావా! ఇటురమ్ము.

ఇద్దఱు—(ముందుకునడుచుచున్నారు.)

ప్రతి—అదె మహారాజాసీనుఁడయియున్నాఁడు. నీవాయనసన్నిధికిఁ బొమ్ము.

వస్తు—(దాపునకుఁబోయి) దేవా ! జయముగుఁగాక ! జయముగుఁగాక ! వీఁడె వస్తువిచారుఁడు దేవరకుఁ బ్రణమిల్లుచున్నాఁడు.

వివే—వస్తువిచారా! ఇక్కడఁ గూర్చుండుము.

వస్తు—(కూరుచుండి) దేవా! మీసేవకుఁడు వీఁడిదె వచ్చియున్నాఁడు. ఆజ్ఞయేమో యనుగ్రహింపవలెను.

వివే—మహామోహునితో మనకు యుద్ధము సంప్రాప్తమయినది. అక్కడఁ బ్రధానవీరుఁడు కాముఁడు. వానికిఁ బ్రతివీరునిఁగా మేము నిన్ను నియమించినాము..

వస్తు—దేవరవారు నన్నిట్లు సంభావించుటచేత నేను ధన్యుఁడనయినాఁడను

వివే—ఇఁక నీ వేయాయుధముచేతఁ గాముని జయించెదవు?

వస్తు—ఓహో ! పంచశరుఁడా ? వానికున్నవి యైదమ్ములు. పూవిల్తుని గాముని జయించు టెంతపని ? ఇక్కడఁగూడ శస్త్రగ్రహణ మపేక్షింపవలెనా ? దేవరవారు చిత్తగింపుఁడు—

ఉ. ఇంద్రియమార్గమందు మనసేగకయుండఁగ దారిమూసెదన్ ;
చంద్రనిభాస్యలం దలఁచినన్, ముఖదర్శన మాచరించినన్,
సాంద్రవికారముల్ గలుగు; నాతులు రోఁతలకిమ్ము లంచు, రా
జేంద్ర! ప్రతిక్షణంబు మదినెంచుచుఁ గాముని రూపుమాపెదన్.

వివే— మేలు! మేలు!

వస్తు— అంతేకాక,

చ. తతపులినస్రవంతులఁ, నితాంతపతద్ఝరదిక్కణోపలాం
చితగిరులన్, సుసాంద్రతరుశీతలపుణ్యవనవ్రజంబులన్,
యతిబుధసంగతిం దనరి, వ్యాసవినిర్మితశాంతివాక్యముల్
ధృతిఁ బఠియింప నబ్బిన, నిఁకెక్కడికాముఁ డిఁకేటికామినుల్?

నారీమణియే కామునికిఁ బ్రధానాస్త్రము. అట్టినారి యొక్కతె జయింపఁబడిన పక్షమున, తత్సహాయులందఱును విఫలప్రయత్నులయి భంగమును బొందుదురు. ఎట్లన.

ఉ. గంధముఁ, గోముచీరలుఁ, గల్వలరాయఁడుఁ, బూవుఁదోఁటలం
దంచపుఁబాటపాడు మధుపాళులు నొప్పు వసంతకాలమున్,
మందకదంబవాయువులు, మంద్రపరవాబ్దలసద్దినంబులన్,
డిందని కామమిత్రములు; నిర్జితు లిందఱు స్త్రీల గెల్చినన్.

ఇఁకఁ గాలవిలంబము చాలును. ఇప్పుడు దేవరయాజ్ఞ యేమి?

క. ఉరుతరవిచారశరముల
నరిబలములఁ గూల్చి నేన యడఁచెదఁ గామున్ ;
గురుసేనఁ ద్రుంచి పార్థుఁడు
శరధారల సింధురాజుఁ జంపినకరణిన్.

వివే—(ప్రసాదపూర్వకముగా) మంచిది. నీవు శత్రునిజయముకొఱకు సన్నద్ధుఁడవు కమ్ము.

వస్తు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని ప్రణమిల్లి నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

వివే—వేదవతీ! నీవుపోయి క్రోధునిజయించు నిమిత్తము క్షమను బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతీ—దేవరయాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి క్షమతోఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

క్షమ—ఉ. క్రోధమహాంధకారఘనదుర్గ్వికటభ్రుకుటీతరంగరౌ
ద్రాధిక ముగ్రసాంధ్యకిరణారుణదృష్టులు నా మహావిప

బాధమహాపరోక్తులకు నల్గక నైతురు, వీరలోయనన్,
సాధులు నిశ్చలాత్మమలసాగరతుల్యగభీరు లెంతయున్.

(శ్లాఘనపూర్వకముగాఁ దన్నుఁ జూచుకొని)

ఉ. లేదు వచోధికశ్రమము; లేదు శిరఃపరిపీడనంబునన్;
లేదు మనోపతాపమును; లేదు శరీరవిమర్దనంబునన్;
లే దలహింస యాదిగ గణింపఁగఁ గల్గునవిఘ్నయోగముల్;
బ్రోదిగ నేనె తద్దయును గ్రోధజయంబున శ్లాఘ్యనయ్యెదన్.

(ఇద్దఱును ముందుకు నడుచుచున్నారు.)

ప్రతీ—అదె మహారాజుగారు. ప్రియసఖీ! ఆయనను సందర్శించుకొమ్ము.

క్షమ—(సందర్శించి) దేవా! జయమగుఁగాక! జయమగుఁగాక! ఇదిగో దేవర వారిదాసురాలయిన క్షమ సాష్టాంగప్రణామము చేయుచున్నది.

వివే—ఓ క్షమా! ఇక్కడఁ గూరుచుండుము.

క్షమ—(కూరుచుండి) దేవా! ఈసేవకురా లెందునిమిత్తము పిలిపింపఁబడినదో యాజ్ఞయిండు.

వివే—ఓ క్షమా! మాకిప్పుడు సంప్రాప్తమయిన యుద్ధమునందు దురాత్ముఁడయిన క్రోధుని నీవు జయింపవలెను.

క్షమ—దేవరవారియనుగ్రహమువలన నేను మహామోహునినైనను జయించుటకు సమర్థురాలనగుదును. ఇఁక నాతనియనుచరమాత్రుఁడైన క్రోధుఁ డెంత? నేనాపనిని శీఘ్రముగానే నిర్వహించెదను.

ఉ. అన్నిట దేవయజ్ఞపితృయజ్ఞతపోధ్యయనక్రియాదు లె
న్నెన్నొ యకారణంబ సమయించెడువానిని బాపకర్మునిన్
గన్నుల నిప్పుకల్ కురయుఁ గ్రక్కెడువాని వధింతుఁ గ్రోధునిన్
మున్నలభద్రకాళి యాధమున్ మహిషాసురుఁ జంపినట్లుగన్.

వివే—ఓ క్షమా! ఇప్పుడు క్రోధవిజయోపాయము నాకు వినిపింపుము.

క్షమ—దేవా! విన్నవించెదను వినుఁడు.

చ. పురుషుఁడు క్రుద్ధుచోట నగుమోము, దురాగ్రహుచోఁ బ్రసాదముల్,
బరుషవచస్కుచోఁ గుశలవార్త, ప్రమోదము తాడనోగ్రుచో,
నెరపఁగఁ జెల్లు; బొందుదు రనిర్జితచిత్తులు దైవికాపదు
ల్కూరమునై; క్రోధభావ మెటుకల్గు దయారసమానసంబులన్?

వివే—సాధు! సాధు!

క్షమ — దేవా! క్రోధుని జయించుటవలననే హింసాపారుష్యమానమాత్సర్యాదులు సహితము జయింపఁబడినవారగుదురు.

విచే — మంచిది నీవు శత్రునిజయముకొఱకు సంసిద్ధురాలవుకమ్ము.

క్షమ — దేవరవారాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నది.)

విచే — వేదవతీ! లోభునిజయించుటకయి సంతోషుని బిలుచుకొనిరమ్ము.

ప్రతీ — దేవర సెలవిచ్చినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించి సంతోషునితోడఁ గూడఁ బ్రవేశించుచున్నది.)

సంతో — (ఆలోచించి జాలితో)

ఉ. ప్రతివనమందు స్వేచ్ఛముగఁ బండ్లు లభించును భూరుహాంబులన్
హితవుగ నెల్లచో దొరకు నేళ్ళను జల్లని స్వాదుతోయముల్;
ప్రతిలతయందుఁ జిక్కు మృదుపల్లవముల్ సుఖశయ్య కింపుగా:
నతికృపణున్ శ్రమంపకుదు రట్లయియున్ ధనికాంగణంబులన్.

(ఆకాశమువంకఁ జూచి) ఓరిమూర్ఖా! అబ్ధా! నీయీవ్యామోహము దురుచ్ఛేదము గదా!

చ. ధనమృగతృష్ణికాబ్ధిజలధార వృథా దగగొన్న నీవు దా
పునఁ గన, నెన్నిసార్లు చెడిపోవఁగలేదు భవత్ప్రయత్నముల్?
మనుజమృగంబ! యాశ నిటు మాన వటయ్యును; నేఁడు నూఱుగాఁ
దునుఁగదు నీమనంబు శశనితో శిలతో నదిచేయఁగాఁబడెన్.

లోభాంధకారసంతుఁడవైన నీయీచేష్టితము మనస్సున కాశ్చర్యము కలిగించుచున్నది. ఎట్లనిన—

మ. ధన మార్జించెద నంచుఁ, బ్రాప్తమగు విత్తం బింక హెచ్చింతు నం
చును, లాభంబును వృద్ధిఁ గూరిచెద నంచున్, సామ్మె ధ్యానింతు వీ
వనిశంబున్; గన వన్నిటిందినెడియాయాశాపిశాచంబు గ్ర
క్కున లోభాంధతమోవృతున్ నిను మెసంగున్ బల్మినం చక్కటా!

మఱియును,

చ. ధనము గడించుచో నొదవుఁ దద్దయుఁ గష్టము; కల్గినాపయిన్
ధనమునకున్ క్షయంబును వినాశము రెండు వియోగమార్గముల్;
ధనము నశింపఁ గల్గును వ్యథల్; సిరిఁగూర్పమిఁ గల్గు వావ్యథల్:
ధనమును గూర్పకుండుటయె దానినిగూర్చుటకు మేలు చెప్పఁగా.

అంతేకాక,

మ: అనయంబున్ నటియించు మృత్యువు శిరంబందుకై; జరాపన్నగం
బును మ్రింగు స్సినను; విశ్వముకై దిను వధూపుత్రాదులాగ్ర్యక్రమల్ ?
ఘనబోధాంబులఁ బాచి లోభరజమున్ గాఢాజ్ఞతాజన్యమున్,
క్షణ మానందసుధాంబుధిన్ మునుఁగుమా శశ్వత్సుఖం బబ్బెడిన్.

ప్రతీ—వీరె ప్రభువువారు. ఓమహానుభావా! ఈయన సన్నిధానమునకుఁ బొమ్ము.

సంతో—(సమీపమునకుఁబోయి) స్వామీ! జయమగుగాక! జయమగుఁగాక! వీఁడె సంతోషుఁడు. (అని ప్రణమిల్లుచున్నాఁడు.)

వివే—ఇక్కడఁగూర్చుండుము. (అని సన్నిధానమునందుఁ గూరుచుండఁబెట్టుకొనుచున్నాఁడు.)

సంతో—(వినయముతోఁ గూరుచుండి) ఈభృత్యజనునకు పని యేమో దేవర యాజ్ఞాపింపవలెను.

వివే—నీప్రభావము లోకవిదితమయినది. కాఁబట్టి యిప్పుడు బహుభాషలతోఁ బనిలేదు. నీవు లోభునిజయించుటకయి వారణాసికిఁ బోవలెను.

సంతో—దేవర యాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను.

చ. కలయ మెలఁగుచున్ బహుముఖంబుల, మజ్జగముల్జయించి లో
నలయుచు, దేవభూసురమహావధబంధనలబ్ధవృద్ధియై,
వెలసినలోభునిన్ బరిభవించి జయించి యొనర్తు భస్మమున్,
బలమున మున్ను దాశరథి పఙ్క్తిముఖున్ నఱుమాడినట్లుగన్.

(అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

అప్పుడు వినీతవేషుఁడైనయొకపురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.

పురు—దేవా! విజయప్రయాణమంగళములు జరపఁబడినవి. మాహూర్తికులు పెట్టిన విజయయాత్రాసమయమును సమీపించినది.

వివే—అట్లయినయెడల సేనాపతులు సైన్యములను బయలుదేఱుటకు నియమింపవలెనని చెప్పుము.

పురు—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

తేరలో

చ. పటుకటదానమత్తమధుపంబులఁ గూర్పుఁడు సద్విపంబులన్,
బటిమ నిడుండు తేరులకు వాయుజవంబుల వారువంబులన్,
భటులొనరింపుఁ డీటెల నభస్స్మితాబ్జమువోవ మ్మనన్,
జటులకృపాణపాణులు వెసం జనుఁ డాశ్వికులార! శ్రేణులై.

వివే—మంచిది ! మంగళస్నానాదు లాచరించి, నేనును బ్రయాణమయ్యెదను. (పారిపార్శ్వకునితో) సంగ్రామోచితమయినరథము నాయత్తపఱిచి తీసికొనిరమ్మని సారథి కాజ్ఞాపింపుము.

పారి—దేవరవా రాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. (అని నిష్క్రమించుచున్నాఁడు.)

(అప్పుడు యుద్ధరథమును సిద్ధము చేసికొని సారథి ప్రవేశించుచున్నాఁడు.)

సార—దేవా! ఇదిగో రథము సిద్ధముగా నున్నది. దేవరవారు రథారోహణము చేయవచ్చును.

వివే—(మంగళవిధులను నిర్వర్తించి రథారోహణము నభినయించుచున్నాఁడు.)

సార—(రథవేగము నిరూపించి) దేవా ! చిత్తగింపుఁడు. చిత్తగింపుఁడు.

మ. ప్రచురోద్ధూతరజశ్ఛటానుమితశుంభద్ధ్యానధావత్ఖురా
గ్రచయోత్పత్పరిచుంబితోర్వ్యపరిభాగంబుల్ మహావాహముల్
ప్రచలన్మంథరమథ్యమానజలధిధ్వానోగ్రఘోషంబుగా
నుచితప్రోషిని వ్యోమమార్గమున, నోహో ! తేముఁ గొంపోయెడున్.

ఇదిగో సమీపమునఁ ద్రిభువనపావనమైన వారణాసీనగరము దృష్టిపథమునఁ బడినది.

శా. ధారాయంత్రపతజ్జలోదితనితాంతధ్వానసంయుక్తముల్,
నీరేజారికరప్రభాధవళముల్, చెల్వొందు సౌధాగ్రముల్;
భూరిప్రేక్ష్యములై శరద్ధవళజీమూతాంతరాజత్తటి
చ్ఛ్రీరమ్యంబు లవే పతాక లెసఁగున్ జిత్రద్యుతి న్మేడలన్.

ప్రతికుసుమలగ్నమధుకరనికరఝుంకారముఖరంబులును పికకీరకుసుమవిసరవిగళన్మకరందవర్షాతిశయధురంధరంబులును నానాప్రసూనసుగంధబంధురంబులును శ్యామాయమాననిబిడచ్ఛదచ్ఛాయావనీరుహమనోహరంబులును నగుపురోద్యానప్రదేశంబు లవిగో సమీపంబునఁ గానవచ్చుచున్నవి. ఈవాయువులు సహితము మిక్కుడఁ బాశుపతవ్రతము గ్రహించినతాపసులవలెనే కానఁబడుచున్నవి. ఎట్లన—

చ. సురనదినీటఁ దేలి, సుమరజోభసితంబు కరంబుఁ దాల్చి, యీ
శ్వరునకు నర్చనల్ సలుపుచాడ్పున మీఁదను బూలు రాల్చి, ని
ర్ఝరమధుపస్వరంబునను పాటలు చాలఁ జెలంగ, వాయువుల్
కరమును నృత్యము ల్సలుపుఁ గంపమునొందు లతాభుజంబులన్.

వివే—(ఆనందముతోఁ జూచి)

మ. హృదయాకర్షక మయ్యెఁ జంద్రమకుటుం డిందుంట నీకాశి, తాఁ
బదమై ముక్తికి విద్యయట్లు, తమమార్పన్ స్వప్రభానందమై ;

యిదె భూదేవికి బ్రేమ మెక్కసరమై యిం పొందెడున్ వంగి స్వ-
ర్ణది, వక్రేందుకళన్ గడున్ నగుచు ఫేనవ్యాజహాసంబునన్.

సారథి—ఓ దేవా! చూడుఁడు, చూడుఁడు. ఇది గంగాతీరమున కలాకార భూతము త్రిభువనపావనము నైన శ్రీమత్త్రిలోకగురు విశ్వేశ్వరాఖ్యమహాదేవుని యాలయము.

వివే—(హర్షముతో) ఓయీ!

క. మును చెప్పిరి యీ దేవుం
డనఘుఁడు క్షేత్రాధినాయకుఁ డని క్షేత్రజ్ఞుల్;
తనువు లిట విడిచి వింతగ
ఘనపుణ్యులు భక్తజనులు కలియుదు రతనిన్.

సార—దేవా! చూడుఁడు. చూడుఁడు. అడిగో మనలను జూచినమాత్రముననే కామక్రోధలోభాదు లిక్కడనుండి దూరముగాఁ దొలఁగుచున్నారు.

వివే—వారట్లే యగుదురు. కానిమ్ము. నేనీయాలయమునందుఁ బ్రవేశించి యభీష్టసిద్ధికొఱకు భగవంతునికి నమస్కరించెదను. (అని రథమునుండి దిగి గుడిఁజొచ్చి చూచి నిగిడించి) ఓ మహాదేవా! నమస్కారము నమస్కారము. నన్ను దయ చూడుము.

క. కావింతు నమస్కృతు లివె
యోవిమలజ్ఞానదేహ! యో చంద్రధరా!
యో దేవదేవ! యుమేశా!
సేవించెద నొసఁగు నాకు శ్రేయఃప్రాప్తుల్.

(అని నమస్కరించుచున్నాఁడు.)

సార—దేవా! ఇది త్రిభువనగురుఁడైన యాదికేశవస్వామి యాలయము.

వివే—అక్కడ కరమ్ము. (అని వెళ్లి యాదికేశవస్వామికిఁ బ్రదక్షిణము చేసి) ఓ భగవంతుఁడా! జయము గుఁగాక! జయము గుఁగాక!

దండకము. అమరచయచమూచక్ర చూడామణిశ్రేణినీరాజితోపాంతపాదద్వయాంభోజ! రాజన్నఖజ్యోత్స్నికాకిమ్మీరితస్వర్ణపీఠా! స్ఫురద్ద్వైతవిభ్రాంతిసంతానసంతప్తవందారుసంసారనిద్రాపహారైకదక్షా! క్షమామండలోద్ధారసంభారసంఘట్టదంష్ట్రాగ్రకోటిస్ఫురచ్చైలచక్రా! క్రమాక్రాంతలోకత్రయా! బాహాబలప్రోద్ధృతాభీలగోవర్ధనచ్ఛత్రనిర్వారితాఖండలోద్వ్యాజితాకాండదండాంబువాహాతివర్షత్రసద్గోకులత్రాణవిస్మాపితాశేషవిశ్వా! ప్రభూత్తంస! దైతేయసీమంతినీవర్గసీమంతసింధూరసంధ్యామయూఖచ్ఛ

టోన్మార్జనోద్దామ ధామాధిపా! త్రిసప్తదైత్యేంద్రవక్షస్తటీపాటనాకుంఠ భాస్వన్నఖశ్రేణి పాణిద్వయ ప్రసన్న విస్తారిరక్తార్ణవామగ్నలోకా! త్రిలోకద్విషత్కైటభోద్దండకంఠాస్థికూటస్ఫుటోన్మార్జితోద్దామ చక్రస్ఫురజ్జ్యోతిరుల్లాసితోద్దామరోద్దండ దోర్దండ! ఖండేందుచూడప్రియా! ప్రౌఢదోర్దండవిభ్రాంతమంథాచలక్షుబ్ధదుగ్ధాంబుధిప్రోత్థిత శ్రీభుజావల్లి సంశ్లేషసంక్రాంత పీనస్తనాభోగపత్త్రావళీలాంఛితోరస్థలా! స్థూలముక్తాఫలోదారహారప్రభామండలప్రస్ఫురత్కంఠ! వైకుంఠ! సద్భక్తసందోహసంసారమోహచ్ఛిదంబైక బోధోదయం బిభ్ర నాకోమహాదేవ! దేవా! నమస్తే నమస్తే నమః ॥

(అని సాష్టాంగప్రణామము చేసి బయలుదేరి చూచి) మంచిది! ఇదియే మనకు నివాసార్హమయిన ప్రదేశము ఇక్కడనే మన సేవలను విడియించెదను.

(అని యుద్ధమును విస్మరించుచున్నాడు)

పంచమాంకము.

అప్పుడు శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.

శ్రద్ధ—(ఆలోచించి) ఈః ధను సుప్రసిద్ధమయిన నగరకద్దా?

గీ. జ్ఞాతివైరంబువలనను సంభవిల్లు
క్రోధశిఖి నిర్దహించును గులము నెల్ల;
ఘనవనాంతాతమహీజఘట్టమునఁ
గలుగుదవానలంబు వనమెల్లఁ గాల్చునట్లు.

(కన్నీరు విడుచుచు) అక్కటా! దారుణమయిన సోదరమరణమువలనఁ గలిగిన శోకానలము దుర్వారమయినదిగా నున్నది. అది వివేకమేఘశతములచేత నయినను చల్లారదు. ఎట్లన—

చ. స్థిరగురువస్తువుల్ గిరులు సింధువులున్నదులున్ నశింపఁగా,
నరు లనఁగెంత, యల్పులు కళత్రగణకల్పులు మృత్యువృష్టికిన్?
హరిహరి బంధుమృత్యుభవమోహ మదేమో వివేకమార్పఁగా,
నెరియుచు శోకవహ్ని దహియించెడుఁ జిత్తము నట్టులయ్యెనన్.

క్రూరస్వభావులయినను గామక్రోధములగు సోదరులు కథాశేషులగుటవలన నాగతి యిట్లాయినది.

క. భీకరశోకాగ్నిశిఖా
నీకము శిథిలములోనర్చి నెఱఁకుల నెల్లన్;
బైకొలుపు దేహశోషముఁ;
బ్రాకటముగ నంతరాత్మ వడిగ దహించున్.

(ఆలోచించి) "బిడ్డా! శ్రద్ధా! నేనిక్కడనుండి హింసాప్రధానమయిన యుద్ధమును జూడలేను. కాఁబట్టి నేనీ కాశికాపురమును విడిచి సాలగ్రామ మను పేరుగల విష్ణుక్షేత్రమునందుఁ గొంతకాలము గడపెదను. నీ వక్కడకువచ్చి వృత్తాంతమును జరిగిన క్రమమున నాకు నివేదింపుము." అని విష్ణుభక్తి దేవి నా కాజ్ఞాపించినది. కాఁబట్టి యా దేవిసన్నిధానమునకుఁ బోయి యీసమరవృత్తాంతము సర్వమును నే నామెకు విన్నవించెదను. (ముందుకు నడచి చూచి) ఇది యా చక్రతీర్థము. ఇం దీసంసారసాగరోత్తారకమయిన నావకుఁ గర్ణధారుఁడైన భగవంతుఁడగు శ్రీహరి ప్రత్యక్షముగా వాసము చేయుచున్నాఁడు (ప్రణమిల్లి) ఇదిగో మునులచే నుపాస్యమానురాలైన విష్ణుభక్తి దేవి శాంతితో నేదో యాలోచించుచున్నది. నే నామె సమీపమునకుఁ బోయెదను. (అని ముందుకు నడుచుచున్నది.)

అంతట విష్ణుభక్తియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.

శాంతి—అమ్మా! మీరు ప్రబలచింతాకులహృదయ లయి యున్నట్టు కానఁబడుచున్నారు.

విష్ణు—బిడ్డా! మహాభీరవరక్షయకరమయినయీ ఘోరయుద్ధమునందు బలవంతుఁడైనమహామోహునితోఁ బ్రతిఘటించినపుత్రప్రాయుఁడైన వివేకుని వృత్తాంత మేమయినదో తెలియకపోయెనని నామనస్సిప్పు డస్వస్థముగా నున్నది.

శాంతి—దేవీ! ఇక్కడ విచారింపవలసినపని యేమున్నది? దేవిగారియనుగ్రహమున్నంతమున, వివేకమహారాజునకు విజయము నిశ్చయమని నే నెఱుఁగుదును.

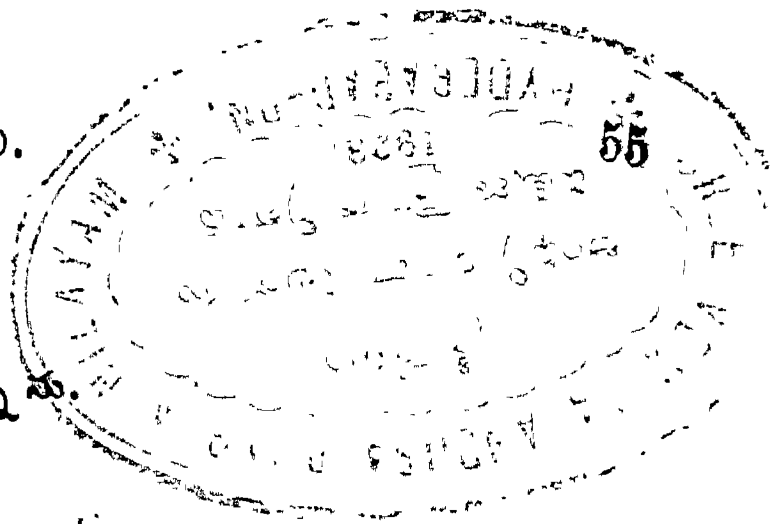
విష్ణు—బిడ్డా!

క. ఘనధర్మపక్షబలమున
ననివార్యంబుగ లభించు నభ్యుదయంబుల్;
వినుమట్లయ్యును, సుహృదుల
మన మెపుడు నపాయశంక మది మదిఁ బూనన్.

అంతేకాక శ్రద్ధ యింతతడవు రాకుండుట మనస్సునకు సందేహము పుట్టించుచున్నది.

శ్రద్ధ—(సమీపమునకుఁబోయి) భగవతీ! ప్రణమిల్లుచున్నాను.

విష్ణు—శ్రద్ధా! నీవు క్షేమముతో వచ్చితివా?

శ్రద్ధ—దేవిగారి యనుగ్రహము వలన.

శాంతి—అమ్మా! ప్రణామము చేయుచున్నాను.

శ్రద్ధ—పుత్రీ! నన్నాలింగనము చేసికొమ్ము.

శాంతి—(తల్లిని కౌఁగిలించుకొనుచున్నది.)

శ్రద్ధ—బిడ్డా! విష్ణుభక్తి దేవిప్రసాదముచేత మునిజనమనోనివాసమును బొందుము.

విష్ణు—అక్కడ నేమిజరిగినది?

శ్రద్ధ—దేవిగారికిఁ బ్రతికూలముగాఁ బ్రవర్తించువారికిఁ దగినట్లు జరిగినది.

విష్ణు—అది సవిస్తరముగాఁ జెప్పుము.

శ్రద్ధ—దేవీ! అవధరింపుము. దేవి యట్లాదికేశవాలయమునుండి వెడలఁగా నే తనపాటలవర్ణమును గొంచెము విడిచి సూర్యుఁడు ప్రకాశించుచుండఁగా విజయ ఘోషాహూయమానానేకవరవీరబహుళసింహనాదబధిరితదిగంతంబును సతతరథతురగ ఖరతరఖురఖండితభూఖండలోచ్ఛలితప్రపులరజఃపటలాంతరితభాస్కరబింబంబును బ్రబల తరకర్ణతాళాస్ఫాలనోచ్ఛలత్సమదకరికుంభసిందూరసంధ్యాయమానదశదిశంబును బ్రళ యజలధరధ్వానభీషణంబును నగు వారియొక్కయు మనయొక్కయు సైన్యసాగరము సన్నద్ధమయి యున్నప్పుడు వివేకమహారాజు మహామోహమహారాజుకడకు నైయాయిక దర్శనుని దూతనుగాఁ బంపెను. అతఁడుపోయి మహామోహునితో నిట్లనియెను—

చ. చను, విష్ణ్వాలయపుణ్యకాననదీసాన్నిధ్యభక్త్యంతరం
గనివాసంబు త్యజించి, మ్లేచ్ఛమహి కింకన్ భృత్యవర్గంబుతోఁ,
జనకున్నన్, గరవాలదారితభటత్సర్వాంగ ధారాక్షరత్
ఘనరక్తంబులు ద్రాగఁ గూఁతలిడునక్కల్ మ్రింగు మీ మాంసముల్.

విష్ణు—తరువాత. తరువాత.

శ్రద్ధ—దేవీ! తరువాతఁ గోపముచేత వికటలలాటతటతాండవితభ్రుకుటియై మహామోహుఁడు—"ఈదుర్ణయపరిపాకఫలము వివేకప్రేత మనుభవించునుగాక!"— అని పలికి, తానే మొట్టమొదటఁ బాషండాగమబృందములను బాషండశాస్త్రసహి తముగా యుద్ధమునకుఁ బురికొల్పెను. ఈలోపల మన సైన్యముఖమునందు.

గీ. వేదవేదాంగతతు లుపవేదసమితి
స్మృతిపురాణేతిహాసాదు లెలమిఁ గొలువఁ
జంద్రసమకాంతితో సరస్వతి, సరోజ
కర యగుచు నిల్చె నాకస్మికముగ నచ్చ.

విష్ణు—తదనంతరము.

శ్రద్ధ—దేవి! అప్పుడు వైష్ణవ శైవ సౌరాదు లయిన సర్వాగమబృందములును సరస్వతీదేవి సకాశమునకు వచ్చెను.

విష్ణు—అటుతరువాత.

శ్రద్ధ—తదనంతరము—

శా. వేదిమీమాంస, సరస్వతీసతిపురోవీధిన్ రణోత్సాహయై,
ప్రామఖ్యస్థితి న్యాయకాపిలమహాభాష్యాదిసద్గ్రంథ
స్తోమంబు ల్కూడిరాఁగ, ధర్మముఖియై, శుద్ధాయుత న్యాయనో
క్తిభూమాకారిణి నిల్చె, దుర్గకరణిన్, వేదత్రయీనేత్రయై.

శాంతి—స్వభావప్రతిపక్షము లయినయోగమున్యాయశాస్త్రబృందము లొక్కటిగాఁ గలియుట యెట్లు సంభవించినది?

శ్రద్ధ—పుత్రీ!

క. ఇతరేతర వైరమునన్
సతము మెలఁగు నేకవంశజాతులు తమకున్
క్షితిలోపల నవమానం
బితరులచేఁ గల్గుచోట నేకము కారే?

వేదప్రసూతము లయినతమను లోలోపల విరోధమున్నను, వేదసంరక్షణముకొఱకును నాస్తికపక్షనిక్షేపణముకొఱకును శాస్త్రసంఘముల కైకమత్యము కలుగును. ఆగమసముదాయములో సహితము విరోధము తత్త్వవిచారులకుఁ గానరాదు. ఎట్లన—

శా. శాంతం బవ్యయ మవ్యయం బజము శశ్వద్బ్రహ్మ, మాతత్త్వము
శ్రాంతం బాగమపంక్తిచే సగుణతన్ బ్రహ్మాచ్యుతేశాఖ్యలన్
వంతోప్పన్ బహుధా స్తుతింపఁగఁబడున్; నానాగమశ్రేణి సం
క్రాంతంబౌ నొకబ్రహ్మమందునె, సముద్రంబందు నేఱ్లున్ బలెన్.

విష్ణు—తరువాత? తరువాత?

శ్రద్ధ—దేవి! తరువాత నిరువాఁగునందును నిరంతరశరనికరధారాసంపాతోపదర్శితదుర్దినములగుకరితురగరథపదాతులకును నభయపతాకయోధజనులకును సంకులసమరంబు సంప్రాప్తంబయ్యెను. అప్పుడు.

మ. ప్రవహించె న్నదు లస్రతోయములఁ, గ్రవ్యస్ఫీతపంకంబులున్,
వివిధోద్ధ్వస్తనకంకరంకనివహాభీలావకీర్ణంబులై,
నవనారాచవిభిన్నహస్తిగిరిశీర్ణభ్రష్టవేగోల్లన
ద్ధవళచ్ఛత్రసమూహహంసములునై తద్యుద్ధరంగంబునన్.

ఆనుహోదాహరణసంగ్రామంబునందుఁ బరాపరపక్షవిరోధిత్వముచేతఁ బాషండాగమ బృందమును ముందుంచుకొని వచ్చినలోకాయతికతంత్రిసముదాయ మన్యోన్యసైన్య విమర్దనముచేత వినష్టమయ్యెను; అనంతరము పాషండాగమజాలము నిర్మూలమగుటచేత సదాగమసాగరప్రవాహముచేతఁ గొట్టుకొనిపోయెను; తదనంతరము సౌగతాగమసముదాయములు సింధుగాంధారమగధాంగపారసీకవంగకళింగాదిమ్లేచ్ఛప్రాయదేశములఁ బ్రవేశించెను; పాషండ దిగంబర కాపాలికాద్యాగమసంచయంబులు పామరబహుళంబులైన పాంచాలమాళవాభీరావర్తసాగరానూపదేశములయందు నిగూఢముగా సంచరించుచున్నవి; న్యాయాన్వయగతయైన మీమాంసచేత గాఢప్రహారజర్జరీకృతములైన నాస్తికతర్కసమూహంబులు తమయాగమసందోహంబులు పోయినదారినే పోయినవి.

విష్ణు—అటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అటుతరువాత వస్తువిచారునిచేతఁ గాముఁడు హతుఁడైనాఁడు; క్షమచేతఁ గ్రోధపారుష్య హింసాదులు హింసింపఁబడినారు; సంతోషునిచేత లోభ తృష్ణా దైన్యానృతవాద పైశున్య స్తేయ పరిగ్రహులు నిగ్రహింపఁబడినారు; అనసూయచేత మత్సరుఁడు జయింపఁబడినాఁడు; పరోత్కర్ష సంభావనునిచేత మదుఁడు సంహరింపఁబడినాఁడు; పరగుణాధిక్యునిచేత మానుఁడు ఖండింపఁబడినాఁడు.

విష్ణు—(హర్షముతో) చక్కగాజరిగినది. ఇఁక మహామోహునికథ యేమయినది?

శ్రద్ధ—దేవీ! మహామోహుఁడు యోగవిఘ్నసహితుఁడయి యెక్కడనో యడఁగి యుండుటచేత నాతనిజాడ తెలియరాకున్నది.

విష్ణు—అట్లయినచో మహానర్థశేష మింకను నిలిచియేయున్నది. అతఁడు పరిహరణీయుఁడు. ఎట్లన—

క. పరమాదరపరుఁ డగుచున్,
స్థిరసంపదఁ గోరు శేముషీమంతుం డెం
దరిశేష మగ్నిశేషము
గురుతరఋణశేష ముంచఁ గూడదు సుమ్మీ.

ఇఁక మనస్సుయొక్క వృత్తాంత మేమి?

శ్రద్ధ—దేవీ! పుత్రపౌత్రాదిమరణజాతశోకావేశముచేత నాతఁడును బ్రాణత్యాగము చేయ నిశ్చయించుకొన్నాఁడు.

విష్ణు—(చిఱునవ్వునవ్వి) ఇది యంతయు నిట్లయ్యెనేని మనము కృతార్థతను బొందినారము; పురుషుఁడును బరమానందమును బొందును. అయినను దురాత్ముఁడయిన యతఁడు ప్రాణత్యాగ మేలచేసికొనును?

శ్రద్ధ—ఉపనిషద్దేవి ప్రబోధోదయముకొఱకు గృహీతసంకల్పురా లయి యున్నందున నతఁడీవిధముగా శరీరముతోఁ జిరకాలముండఁడు.

విష్ణు—అగుఁగాక! వైరాగ్యోత్పత్తికొఱకు వైయాసికియైన సరస్వతిని నేనాతని కడకుఁ బంపెదను.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు మనస్సును, సంకల్పుఁడును, ప్రవేశించుచున్నారు.]

మన—(కన్నీటితో) హా! పుత్రకులారా! ఎక్కడకుఁబోయినారు? ఒక్కసారి మీప్రియదర్శనమిండు. ఓరోరి కుమారులారా! రాగద్వేష మద మాన మాత్సర్యులారా! నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొండు. నాయంగములు నొచ్చుచున్నవి. అయ్యో! అనాథుఁడను వృద్ధుఁడను నయియున్న నన్నొక్కఁడయిన నాదరింపఁడేమి? ఓయసూయాదులైన కన్యకలారా! మీరెందుఁబోయినారు? ఆశాహింసాతృష్ణాదులైన కోడండ్రారా! మంగ భాగ్యుఁడనైన నాకొక్కరును దక్కకుండ దైవహతకుఁడు మిమ్మందఱ నేకకాలమునం దెత్తుకొనిపోయినాఁడు! (తడఁబాటుతో)

మ. తనువెల్ల న్విషవహ్నియట్లల మెడున్; దాఁ గాల్చెడు న్మర్మముల్;
పెనుపొందించెడుఁ దీవ్రవేదనల; మైపెంపెల్ల మర్దించెడున్;
ఘనమోహం బెదఁగూర్చెడున్; వరవివేకంబెల్లఁ బోకార్చెడున్;
మునుమున్ జీవితమున్ గ్రసించెను, వెసన్ శోకజ్వరంబక్కటా!

(అని మూర్ఛిల్లుచున్నాఁడు)

సంక—ఓరాజా! తెప్పిఱిలుము.

మన—(తెప్పిఱిల్లి) ఇట్టియవస్థను బొందియున్న నన్ను దేవియైన ప్రవృత్తిసహిత మోదార్పకున్న దేమి?

సంక—(కన్నీరువిడుచుచు) దేవా! ఇంకను నీకుఁ బ్రవృత్తిదేవి యెక్కడిది! కుటుంబమరణసంజాతశోకానలదగ్ధహృదయ యయి యామె గుండెలుపగిలి మృతి నొందినదని విన్నాఁడను.

మన—హా! ప్రియురాలా! నాకొక్క ప్రియమయిన ప్రతివచన మేలయియ్యవు? కటకటా!

ఉ. దేవిరో! నన్నుఁ బాసి మును త్రిమ్మరవెన్నఁడు స్వప్నమందునన్;
నీ వెడఁబాసియుండుటను నే మృతకల్పుఁడనైతి నిత్తఱిన్;

దైవవిచేష్టితంబునను దవ్వయియుండియు నీవు, నేఁ డహా!
జీవముతోడ నుండెద; నిసీ! యసుబుల్ కరమున్ దురంతముల్.

(అని మరల మూర్ఛ పోవుచున్నాఁడు.)

సంక—ఓరాజా! ఊఱడిల్లుము. ఊఱడిల్లుము.

మన—(తెలివి తెచ్చుకొని) ఇఁక నాకు జీవితాశచాలును. ఓసంకల్పా! చితి పేర్పుము. ఇప్పుడు నే నగ్నిప్రవేశముచేత శోకానలము నార్పుకొనఁదలఁచెదను.

(అని సన్నాహపడుచున్నాఁడు.)

[అప్పుడు వ్యాససరస్వతి ప్రవేశించుచున్నది.]

సర—"సఖీ! సరస్వతీ! అపత్యమరణఖిన్నుఁడయి యున్నమనస్సుయొక్క ప్రబోధముకొఱకుఁబొమ్ము. అతనికి వైరాగ్యోత్పత్తి యెట్లుకలుగునో యట్లు చేయుము" ని భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి నన్నుఁబంపినది. కానిమ్ము. నేనిప్పు డాతనిసన్నిధికే గెదను. (సమీపమునకుఁబోయి) వత్సా! ఈవిధముగా నీ వతిపరితాపము నేల ందెదవు? పదార్థము లనిత్యములని నీకీవఱకుఁ దెలిసినదేకదా? ఇతిహాసములును, పాఖ్యానములును, నీవీవఱకుఁ జదివినవే.

చ. అరయ విరించి యింద్రుఁడు సురాసురులున్ మనుముఖ్యులు న్మునుల్
ధరణియు వార్ధులిట్టిపగులక్షలు కల్పశతాయువు ల్తెగన్,
బొరసెద రౌర శోకకరమోహము! స్వీయులబుద్బుదోపమా
స్థిరతనుసంహతుల్ తెగి నశించినయప్పుడు మూఢు లేమనన్?

కాఁబట్టి పుట్టినపదార్థములయనిత్యత్వమును భావించుకొమ్ము. నిత్యానిత్యవస్తుదర్శి యగువానిని శోక మంటదు.

గీ. బ్రహ్మ మొక్కటియే సత్యవస్తు వగుచు
నితర మెల్ల వికల్పిత మెప్పు డగునో,
యప్పు డేకత్వమును జూచు; నట్టివాని
కెక్కడివి మోహశోకంబు లెంచిచూడ?

మన—భగవతీ! శోకావేగదూషితమయి యున్నా మనస్సునం దిప్పుడు వివేక మునకే యవకాశము లేదు.

సర—వత్సా! ఇది స్నేహదోషము. స్నేహము సర్వానర్థమూలకమన్న యీ యర్థము సుప్రసిద్ధమే కదా!

మ. ప్రియనామంబునఁ గ్లేశదుర్విషలతాబీజంబుల న్నాటఁగాఁ,
బయికిన్ స్నేహమయాంకురంబు లడరున్ వజ్రాగ్నిగర్భంబులై;

బయలం బ్రాఁకుచు శోకవృక్షము లిటుల్ బహ్వర్తి శాఖాశిఖల్
దయివారకఁ శతముల్ తుషాగ్నిగతి మెల్లం గాల్చు దేహంబులన్.

మన—దేవీ ! ఇదియంతయు సత్యమే. అయినను శోకానలదగ్ధుఁడ నయిన నేను బ్రాణములు నిలుపుకొనుటకు శక్తుఁడను గాకున్నాను. అంత్యకాలమునందు మీ దర్శనమగుట మేలయినది.

సర—ఓయీ! ఈయాత్మహత్యాప్రయత్నము మిక్కిలి యకృత్యము. అంతే కాక యీయుపకారులనిమిత్తము నీ కీవేగిరపాటేల ? ఆలోచించి చూడుము—

చ. ధరపయి వెన్క ముం దిపుడు దారసుతాదిపరిగ్రహంబుచేఁ
బురుషసుఖార్థమై కలుగఁబోవదు మేలది నీకు నేరికిన్;
మరణమునొంది వారెపుడు మర్త్యవిభేదమొనర్తు రార్తిచేఁ;
నను లటులయ్యుఁ గాంతురు ఘనశ్రమ వ్యర్థముగాఁ దదర్థమై.

చ. కటకట! వారికై శతుబు గాంచనికష్టము లేవి యీభువిన్?
పటుగతి నెన్నికొండ లెగఁబ్రాఁకరు? వాఁకల దాఁట రెన్నిటిన్?
దటుకున నెన్ని ఘోరవిపినంబులు ద్రొక్కరు? విత్తమత్తులన్
గుటిలవివర్ణవక్త్రులను క్షుద్రనరేశులఁ జూడ రెందఱిన్ ?

మన—దేవీ! ఇదినిశ్చయమే. అయినను,

క. తనవలనఁ బుట్టి లాలన
మనయంబును గనుచు మనసునందే యెపుడున్
మనియెడువారలఁ బాయుట
తనప్రాణముపోకయట్లు తేఁకొల్పు వ్యథన్.

సర—వత్సా! ఈవ్యామోహము మహాకారవాసనామూల మయినది.

గీ. ఇంటికోడిని మార్జాల మీడ్చితెచ్చి
మ్రింగునప్పుడు కలిగెడు మేటిశోక
మెలుకనో పిచ్చుకనో భుజియించునప్పు
డొదవమి తలంప మమత లేకున్కిఁ గాదె?

కాఁబట్టి సర్వవిధములచేతను సర్వానర్థబీజమయినమమత్వమును రూపుమాపుప్రయత్నము చేయవలయును. చూడు—

చ. జననము నొందు దేహమున జంతువు లెన్నియొ మర్త్యకోటికిన్;
తనువునుండి యత్నమునఁ దాను వెలార్చును నందుఁ బెక్కిటిన్;
విను మిఁక నందు బిడ్డలని పేరిడి కొన్నిటికిన్, దదర్థమై
దినమును గష్టపెట్టు నిజదేహము; లోకము మోహమేమనన్ ?

మన — దేవీ! అట్లేయగునుగాక! అయినను మమత్వగ్రంథి దురుచ్ఛేద మయినది. కాఁబట్టి యీసంగతిని దేవిగారు దృఢముగా మనసునం దుంచుకొనవలెను.

క. నిరతాభ్యాసదృఢీకృత
పరమస్నేహోరుసూత్రపరిగుంభితని
ష్ఠురమమతాపాశం బే
వెరవున నేరుతురు నరులు విడిపించుకొనన్?

సర — వత్సా! పదార్థములయొక్క యనిత్యతాభావనమే మమత్వచ్ఛేదనమునకుఁ బ్రథమోపాయము.

మ. చనలేదే బహుకోట్లు నీకిటు మహాసంసారమం దెందఱో
జననుల్ తండ్రులు తాత లాత్మభవులున్ జాయల్ పితృవ్యుల్ గడున్?
విను మట్లౌట, సుహృత్తులెల్లఁ బుడమిన్ విద్యుత్ప్రకాశాభజీ
వనులంచుం దలపోసి పోసి మదిలో భాస్వత్సుఖం బందుమా.

మన — భగవతీ! నీప్రసాదమువలన నావ్యామోహము పోయినది కాని,

గీ. త్వన్ముఖశశాంకదీధితిప్రభవ మైన
నిర్మలోపదేశామృతనిర్ఝరమున
క్షాళితం బయ్యె, మరల నాస్వాంత మకట!
మలిన మయ్యెడు శోకోర్మ లలముకతన.

కాఁబట్టి భగవతీ! ఈతడియాఁబనిశోకప్రవణములు మానుట కేదైన మందుఁ గలదేమో యానతిమ్ము.

సర — వత్సా! దాని నీపెద్దలు మును లుపదేశించియే యున్నారు.

గీ. బాణపాతంబు లేకయె ప్రభవ మొంది
భీకరార్ద్రింబులై మర్మభేదులైన
గాఢశోకప్రహారసంఘాతములకు
నరయఁగ నచింతయే పరమౌషధంబు.

మన — భగవతీ! అదిసత్యమే. అయినను జిత్తము దుర్వారమయినది. ఎట్లన—

గీ. ఒక్కచింతను మరలింప, నోలి మదిని
గదిసి చింతాపరంపరల్ కప్పివేయుఁ;
బల్లటును వాతధూతాభ్రపటల మడరి
యిందుబింబంబుఁ గప్పి మాయించునట్లు.

సర — చిత్తమున కీవికార మున్నదే. అట్టిచోఁ జిత్తము నొకశాంతవిషయము

నందుఁ బ్రవేశ పెట్టవలయును.

మన—భగవతీ! ఆశాంతవిషయమేమో ప్రసాదింపుము.

సర—వత్సా! అది రహస్యమైనది. అయినను శోకార్తుల కుపదేశించుటలో దోషములేదు.

చ. స్థిరమతి నీలనీరధరదేహుని శ్రీహరినొండెఁ, గామసం
హరు వనజారిఖండధరు నాహరునొండెఁ, దలంపు; లేనిచో,
నిరతిని గ్రీష్మవేళ వలినీటికొలంకును బోలె నాత్మ న
ప్పరము నిరస్తశోకమును బ్రహ్మముఁ జొన్పి భజింపు నిర్వృతిన్.

మన—(ఆలోచించి నిట్టూర్పుతో) సర్వవిధములచేతను నేను దేవిగారిచేత రక్షింపఁబడినాఁడను. (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

సర—వత్సా! నీహృదయమిప్పటి కుపదేశక్షమమయినది. కాఁబట్టి నీకు మఱి యొకటికూడ నుపదేశించెదను.

మ. జనకుండో సుతుఁడో సఖుండొ తనువుం జాలింప, ధీశూన్యులి
మ్మున శోకాగ్నిఁ దపింతు రెంతయు నురమ్ము ల్మోఁదుకొం చొక్కటన్;
కన సంసార మసారమంచు శమసౌఖ్యంబుం గడుం జెందుచున్
ఘనధీమంతుల కావియోగచయమే కల్గించు వైరాగ్యమున్.

[అప్పుడు వైరాగ్యుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు]

వైరా—(ఆలోచించి)

మ. నవనీలోత్పలకోమలచ్ఛదముకన్నన్ సూక్ష్మమౌత్వక్కుచే
నవదేహంబులపై విధాతృఁడిటు నిండ న్మూయకున్నన్, సదా
స్రవదస్రాంబువిమిశ్రమాంసవిసరగ్రాసాగతధ్వాంక్షగృ
ధ్రవృకశ్వానములన్ మరల్పఁగను సాధ్యం బౌనె యెవ్వారికిన్?

మఱియును.

మ. తటిదాలోలము కల్మిజాలము; రుజోద్యద్దేహము ల్దేహముల్;
స్ఫుటసంభోగరసంబు లంతవిరసంబుల్; లోకముల్ శోకముల్;
ఘటితాంచద్ధనము ల్మహానిధనముల్; నామ ల్విపత్సీమ, ల
క్కటా! యట్లయ్యుఁ, జరింతు రాత్మనిరతు ల్గాకీకుపంథన్ జనుల్.

సర—వత్సా! ఇదె వైరాగ్యుఁడు నీదగ్గఱకు వచ్చుచున్నాఁడు. ఈతనిని గారవింపుము.

మన—నాపుత్రుఁడు వైరాగ్యుఁడా?

వైరా—(సమీపమునకుఁబోయి) అయ్యా! నేను నమస్కారము చేయుచున్నాను.

మన—వత్సా! పుట్టఁగానే నీవు నన్ను విడిచిపోతివి. నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

వైరా—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు)

మన—పుత్రా! నిన్నుఁ జూచుటవలననే నా శోకావేశము ప్రశాంతమయినది.

వైరా—ఓతండ్రీ! ఇక్కడ శోకావేశమున కవకాశ మెక్కడ నున్నది?

ఉ. దారిని బాంథు, లేటివఱదన్ దరుకాండము, లాకసంబునన్
వారిదముల్, సముద్రమున నావికులున్, వడిఁగూడి పాయు న
ట్లారయఁ దల్లిదండ్రులును నాత్మజులున్ సఖులున్ సహోదరుల్
చేరుచుఁ బాయుచుండు టిది సిద్ధము; ప్రాజ్ఞుల కేడ శోకముల్ ?

మన—(ఆనందముతో) దేవీ! నాకుమారుఁడు చెప్పిన దిది యథార్థమే.

చ. అలనవయౌవనల్ లలన, లాయళినాదలసత్కుజవ్రజం,
బలనవమల్లికాసురభిళానిలకందళముల్, తలంప నీ
ర్మలసువివేకమార్జితతమంబగు మన్మతి కిప్పు డెండమా
వుల జలమట్లు మిథ్యలయి పొల్పఱి తోఁచెనుఁ దొంటివన్నియున్.

సర—వత్సా! ఇదియంతయు సత్యమేయయినను గృహస్థుఁ డాశ్రమధర్మమును విడిచి ముహూర్తకాలమయిన నుండఁగూడదు. కాఁబట్టి నేఁడుమొదలుకొని నివృత్తి దేవియే నీకు సహధర్మచారణి కాఁగలదు.

మన—(లజ్జతో) దేవియాజ్ఞకు బద్ధుఁడను.

సర—శమదమసంతోషాదు లయినపుత్రులు నీ కుపచారములు చేయుదురు; యమనియమాదులు మంత్రులగుదురు; వివేకుఁడును నీయనుగ్రహమువలననే యుపనిషద్దేవితోడఁగూడ యౌవరాజ్యసుఖ మనుభవించునుగాక ! మైత్రి మొదలయిననీతోఁ బుట్టువులు నలుగురును నీయనుగ్రహముకొఱకు భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవిచేతఁ బంపఁబడినారు. వారిని బ్రసాదపూర్వకముగా నంగీకరింపుము.

మన—దేవియాజ్ఞాపించినట్లు చేసెదను. మీయాజ్ఞలనన్నిటిని శిరసావహించినాఁడను. (అని హర్షముతోఁ బాదప్రణామము చేయుచున్నాఁడు.)

సర—ఈయమనియమాసనప్రాణాయామాదులును జిరంజీవివైన నీచే నాదరపూర్వకముగాఁ జూడఁదగినవారు. వీరితోఁ గూడి నీవు సామ్రాజ్య మధిష్ఠింపుము. నీవు స్వాస్థ్యమును బొందినప్పుడు జీవాత్ముఁడును దనప్రకృతిని బొందును.

మ. రవిబింబంబు పయోధివీచులబలెన్, బ్రహ్మం బొకం డయ్యు సం
భవనాశాదులు పొంది తోఁచు బహుతన్ ద్వైతస్సంగతిన్ వృత్తులన్;

దివుటన్ వృత్తు లడంచి శ్రీవివేక నివృత్తిం గూడితే, నాత్మయున్,
రవిబింబం బుగుపర్వణంబునబలెన్, హార్దైకతాన్చం బగున్.

కానిమ్ము. జ్ఞాతుల కుదకప్రదానము చేయుటకొఱకు మనము నదికిఁ బోవుదము.

మన—దేవి సెలవిచ్చినట్లు చేయుదము.

(అందఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

షష్ఠాంకము.

[అప్పుడు శాంతి ప్రవేశించుచున్నది.]

శాంతి—"పుత్రీ! నీకంతయుఁ దెలిసినదేకదా!

చ. కొడుకులు పంచతం గనఁగ, గూఢముగాఁ జని మోహుఁ డేడనో
యడఁగుటచే విరక్తుఁడయి యల్లమనస్సు ప్రశాంతి నొందఁగా,
వడిగను గ్లేశపంచకము పాయుటచేఁ బురుషుండు నొక్కటన్
గడుకొని తత్త్వబోధమునఁ గాంక్షయొనర్చెడు నెల్లయప్పుడున్.

కాఁబట్టి నీవతిత్వరితముగా నుపనిషద్దేవి ననునయించి నాసమ్ముఖమునకుఁ దీసికొనిరమ్ము"
అని వివేకమహారాజుగారు నాతో సెలవిచ్చినారు. (చూచి) ఇదిగో తనలోఁదానేదో
సంతోషముతో నాలోచించుకొనుచు నాతల్లి యీవంకనే వచ్చుచున్నది.

[అంతట శ్రద్ధ ప్రవేశించుచున్నది.]

శ్రద్ధ—ఓహో! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగాఁజూచి యిప్పుడుగదా
చిరకాలమునకు నాకన్ను లమృతరసపూర్ణము లయినవి!

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజకులమునందుఁ;
బూజ్యు లైరి శమాదిసత్పురుషు లెల్ల;
జీవు లెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

శాంతి—(చేరఁబోయి)అమ్మా! నీవు నిలుచుండి యేమి యాలోచించుచున్నావు?

శ్రద్ధ—బిడ్డా! రాజకుల మారోగ్యమును బొందఁగా జూచి చిరకాలమునకిప్పుడు
గదా నాకన్ను లమృతరసపూర్ణము లయినవి!

గీ. కలిగె ఖలనిగ్రహము రాజసులమునందుఁ;
బూజ్యులైరి శమాదిసత్పురుషు లెల్ల;
జీవులెల్లను వశ్యులై సేవచేయ,
నెసఁగుచున్నాఁడు సర్వలోకేశ్వరుండు.

(అని మరలఁ బఠించుచున్నది.)

శాంతి — ఇప్పుడు మనస్సువిషయమున స్వామియైనపురుషుని ప్రవర్తన మెట్లున్నది?

శ్రద్ధ — వధ్యావిషయమునను నిగ్రాహ్యవిషయమునను నెట్లుండవలయునో యట్లున్నది.

శాంతి — అట్లయిన, స్వామియే సామ్రాజ్యము నలంకరించునా యేమి?

శ్రద్ధ — దానికి సందేహ మేమి? ఆత్మానుసంధానము చేసినయెడల, స్వామియే స్వారాట్టును సమ్రాట్టును నగును.

శాంతి — ఇఁక జీవేశ్వరునకు మాయయం దెట్టియనుగ్రహము గలదు?

శ్రద్ధ — నిగ్రహమని చెప్పవలెను. అనుగ్రహ మెట్లు శక్యమగును? పురుషుఁడిప్పుడు సర్వానర్థబీజభూత యయినయీమాయ సర్వథా నిగ్రాహ్య యని తలఁచుచున్నాఁడు.

శాంతి — అట్లయినపక్షమున, రాజసులయొక్క స్థితి యిప్పుడెట్లున్నది?

శ్రద్ధ — వినుము. పురుషునకు —

శా. నిత్యానిత్యవిమర్శ యిష్టసఖి; సన్మిత్రుండు వైరాగ్యుఁ డా
త్మాత్యంతాగ్రహితుల్ యమాదుల; సహాయాప్తుల్ శమాద్యుత్తముల్;
మైత్ర్యాదుల్ పరిచారికల్; సహచరీమత్తల్లి మోక్షేచ్ఛ; దు
ష్కృత్యవ్యామోహమమత్వముఖ్యరిపు లుచ్ఛేద్యుల్ బలాత్కారతన్.

శాంతి — మఱి ధర్మునియెడల స్వామి కెట్టి ప్రీతి కలదు?

శ్రద్ధ — పుత్త్రీ! వైరాగ్యసన్నికర్షమయినది మొదలుకొని స్వామి యిహపరఫలభోగములయందు నితాంతమును విరసుఁడయియే యున్నాఁడు. అందుచేతనే యతఁడు

గీ. నరకహేతువౌ పాపంబునకును బోలె
నశ్వర మని పుణ్యఫలంబునకును వెఱచు;
శుద్ధనిష్కామతను జేయుసుకృతకర్మ
మునకు నెట్టులో తా నియ్యకొనుచు నుండు.

ఇట్లు స్వామి యాత్మైకనిష్ఠుఁడయి యుండుట కనిపెట్టి ధర్ముఁడు తాను గృతకృత్యుఁడయినట్లెంచుకొని తనకుఁ దానే తనవ్యాపారమును వదలుకొన్నవాఁ డయ్యెను.

శాంతి—అప్పుడు యోగవిఘ్నులను వెంటఁగొని మహామోహుఁ డదృశ్యుఁ డయ్యెనే, వారివృత్తాంత మేమి?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! అట్టిదురవస్థను బొందినవాఁడయ్యును మహామోహపాతకుఁడు స్వామిని మోసపుచ్చుటకయి మధుమతి యనువిద్యతోడఁ గూడ యోగవిఘ్నులను బంపెను. స్వామి వారియందుఁ దగులుకొన్నయెడల, వివేకుఁ డుపనిషచ్చింతనైనను జేయకుండునని వానియభిప్రాయము.

శాంతి—ఔరా! తరువాత? తరువాత?

శ్రద్ధ—తరువాత వారుపోయి స్వామికొకయైంద్రజాలికవిద్యను జూపిరి. వారొకయత్యాశ్చర్యకరరూపమును జూపి సంభ్రమముతో నిట్లనిరి. ఓస్వామీ!

చ. అచిరముగా నితండు విను నబ్రపడక్ శతయోజనధ్వనుల్;
ప్రచురము చేయు మున్వినని భారతవేదపురాణగాథలన్;
రచనయొనర్చు శుద్ధపదరమ్యత స్వేచ్ఛను గావ్యశాస్త్రముల్;
ఖచరగతిం జరించును జగంబుల; మేరుమణిస్థలు ల్గనక్.

అతఁడు మధుమతీవిద్యచేతఁ గల్పింపఁబడిన ప్రదేశమును జేరఁగా, స్థానాభిమానదేవత లాశపుట్టునట్లుగా నిట్లనిరి:—అయ్యా! ఇందుఁగూరుచుండుము; ఇక్కడ జననమరణములు లేవు; ఈప్రదేశము సహజసుందర మయినది; వివిధవిలాసవేషలావణ్యవతులును బుణ్యమయులును మంగళార్ఘ్యవ్యగ్రపాణులును బ్రణయకృత్యచతురలును నగువిద్యాధరకాంతలు వీరె నీయొద్దనున్నారు. కాఁబట్టి యిటురమ్ము.

గీ. కనకసికతిలస్థలములు కలుగునదుల,
ఘనజఘనలు సరోరులా కమలముఖుల,
మరకతదళమృదువనాళిఁ, బొరయుము మీవు
పుణ్యసముపార్జితాఖిలభోగములను.''

శాంతి—అటుపిమ్మట?

శ్రద్ధ—పుత్రీ ! ఆమాటలువిని మాయ యిది శ్లాఘ్యమయినదని చెప్పెను; మనస్సును మోదించెను; సంకల్పుఁడును బ్రోత్సాహ పఱిచెను; స్వామి యంగీకారమార్గమును బొందినవానివలె నుండెను.

శాంతి—(ఖేదముతో) అయ్యో! స్వామి మరలసంసారవాగురలోఁ దగులుకొనుచున్నాఁడు!

శ్రద్ధ—లేదు. లేదు.

శాంతి—ఆపల నేమిజరగినది?

శ్రద్ధ—అప్పుడు పార్శ్వవర్తియైన తస్కరుఁడు వారినందఱిని క్రోధావేశకషాయితలోచనుఁడయి చూచి, స్వామినిగూర్చి యిట్లనియెను—“ఓస్వామీ! విషయాభిషఙ్గాసాభిలాషులును సభాప్రతారణధూర్తవంచకులును నైన వీరిట్లు నిన్నుమఱల దుస్సహవిషయాగ్నిజ్వాలలయందుఁ బడఁద్రోయుచుండఁగాఁ దెలిసికొనలేకున్నావేమి?

క. భవసాగరముం దాఁటఁగ
నవలీలం బ్రాప్తమైనయలయోగతరిన్
దవుల విడనాడి వైన నిపు
డవగాహన మేల చేసె దంగారనదిన్?”

శాంతి—కటుతరువాత?

శ్రద్ధ—అప్పు డాతనిమాటవిని, ‘విషయసుఖములకు నమస్కారమని’ పలికి పురుషుఁడు మధుమతిని దిరస్కారము చేసెను.

శాంతి—మేలు! మేలు! నీవిప్పు డెక్కడకు బయలుదేఱినావు?

శ్రద్ధ—“నేను వివేకునిఁ జూడఁగోరుచున్నాను. కాఁబట్టి నీవాతనిని శీఘ్రముగాఁ గొనిరమ్ము.” అని స్వామి నాకాజ్ఞయిచ్చెను. కాఁబట్టి నేనిప్పుడు మహారాజసన్నిధికి బయలుదేఱినాను.

శాంతి—నాకును మహారాజుగా రుపనిషద్దేవిని దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞయిచ్చినారు. ఔఁగాక! మనము స్వామినియోగమును నెఱవేర్తము.

(అని యిద్దఱును నిష్క్రమించుచున్నారు.)

ఇది ప్రవేశకము.

[అప్పుడు పురుషుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

పురు—(ఆలోచించి హర్షముతో) ఓహో! ఏమి యీవిష్ణుభక్తిదేవిమాహాత్మ్యము! ఆమెయనుగ్రహముచేతి నేను—

మ. ఎడఁ గ్లేశోర్ముల తిక్రమించి, మమతావర్తంబులన్ దాఁటితిన్;
గడచితిన్ మిత్రకళత్రబంధుమకరగ్రాహంబులం దోలితిన్;
జెడఁగా నార్చితిఁ గ్రోధబడబశిఖిన్; దృష్ణాలతల్ ద్రెంచితిన్;
గడు సంసారసముద్రతీర మిపు డేఁ గంటిన్ సమీపింపఁగన్.

[అంతట నుపనిషద్దేవియు శాంతియుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

ఉప—సఖీ! అట్లు నిర్దయుఁడయి యుండినభర్తయొక్కముఖమును నే నెట్లు

చూడఁగలను? అతనిచేత నేను చిరకాలము పరదారవలె విడిచిపెట్టఁబడి యేకాకిని నయి యుంటిని.

శాంతి—దేవీ! ఆవిధముగా నాపదలపాలయినభర్తగారి నేల నిందించెదవు?

ఉప—సఖీ! ఇట్లు చెప్పెదు నీ వప్పటినాకష్టదశను జూడలేదు. వినుము—

చ. అకట! వివేకుఁ డిట్లు విధియత్నమునన్ నను దవ్వొనర్పుటన్,
సకలఖలుల్ కుబుద్ధిమెయి నన్ దమదాసిగఁ జేయ నీడ్వఁగా
శకలములై మణు ల్పడఁగ జంకి చెడెం గరకంకణావళుల్;
ప్రకటశిరోమణుల్ గ్రొనఁగ లాగుటచేఁ దెగెఁ గేశపాశముల్.

శాంతి—సఖీ! ఇది యంతయు నామహామోహునిదుర్విలసితము. ఇందు భర్తగారి యపరాధ మేదియు లేదు. వానిచేత నే మనస్సు కామాదులద్వారమున మోహపెట్టఁబడుటచే వివేకుఁడు నిన్నుండి దూరము చేయఁబడినాఁడు. ఇట్లు విపన్నుఁడయిన నిజవల్లభునిసమయము ప్రతీక్షించి యుండుట కులస్త్రీలకు నైసర్గికశీలము కాఁబట్టి నీవువచ్చి దర్శనముచేతను ప్రియాలాపముచేతను భర్తను సంభావింపుము. ఇప్పుడు శత్రువు ఘాతముచేయఁబడినాఁడు; నీమనోరథములు సంపూర్ణములయినవి.

ఉప—సఖీ! నే నిప్పుడిట వచ్చునప్పుడు నాకూఁతురైనగీతాదేవి రహస్యముగా "స్వామియైన పురుషుఁడును భర్తయు నిన్నడిగినప్రశ్నల కుత్తరములు చెప్పి నీవు వారిని సంభావింపవలయును; తత్కాలమునఁ బ్రబోధోత్పత్తి కాఁగలదు." అని చెప్పినది. నేనెట్లు గురుజనులయందు ప్రాగల్భ్యమును జూపఁగలను?

శాంతి—దేవీ! భగవతియైన గీతాదేవియొక్క యీవాక్యమునకు విచారింపఁబనిలేదు. ఈయర్థము నే భగవతియైనవిష్ణుభక్తిదేవి వివేకస్వామితోడఁ జెప్పినది. కాఁబట్టి వచ్చి భర్తను, ఆదిపురుషుని, నీదర్శనముచేత సమ్మానింపుము.

ఉప—ప్రియసఖి చెప్పినట్లు చేసెదను. (అని ముందుకు నడుచుచున్నది)

[అప్పుడు వివేకమహారాజును శ్రద్ధయుఁ బ్రవేశించుచున్నారు.]

వివే—ఓవత్సా! శ్రద్ధా! శాంతి నాప్రియురాలైనయుపనిషత్కాంతను జూచునా?

శ్రద్ధ—దేవా! మీయాజ్ఞను దలఁదాల్చిపోయినశాంతి యామె నెట్లు చూడకుండును?

వివే—ఎక్కడఁ జూచును?

శ్రద్ధ—దేవా! మందరపర్వతమునందు మధుసూదనాలయములో నామె తర్కవిద్యాభయముచేతగీతాదేవిమఱుఁగుచొచ్చి యున్నదని యీవఱకే విష్ణుభక్తిదేవి చెప్పినది.

వివే—తర్కవిద్యల కేల భయపడవలెను?

శ్రద్ధ—దేవా! ఈసంగతి మీకా మెయే వివరముగాఁ జెప్పఁగలదు. కాఁబట్టి దేవరవారు విచ్చేయుఁడు. ఇదె పురుషుఁడు మీయాగమనమునే తలఁచుకొనుచు నొంటిగా నున్నవాఁడు.

వివే—(చేరువకుఁబోయి) స్వామీ! అభివాదము చేయుచున్నాను.

పురు—వత్సా! ఈశిష్టాచారము ప్రక్రమవిరుద్ధమయినది. జ్ఞానవృద్ధుఁడవైన నీవే నా కుపదేశదానము చేతఁ బితృభావమును బొందితివి. ఎట్లన—

గీ. మున్ను ధర్మమార్గము తప్పి భూమిసురులు
తనయులను వేఁడుకొని రల్లదారి చూప;
శిష్యులఁగ వారి జ్ఞానంబుచే గ్రహించి
సుతులు 'సుతులార! వినుఁ'డని పితల ననిరి.

కాఁబట్టి నీవును మాయొడలఁ బితృత్వముచేత వర్తింపవలయును. అదియే ధర్మము.

శాంతి—దేవీ! ఇదె వివేకునితోడఁ బురుషుఁ డొంటిగా నున్నాఁడు. సన్నిధికిఁ బోము.

ఉప—(సమీపమునకుఁ బోవుచున్నది)

శాంతి—స్వామీ! ఉపనిషద్దేవి యిదిగో మీ పాదవందనము చేయవచ్చియున్నది.

పురు—అట్లుకాదు. అట్లుకాదు. తత్త్వావబోధోదయముచేత నీమెయే నాకు మాత. కాఁబట్టి నేనే యీమెకు నమస్కరింపవలెను. అంతేకాక,

క. జననికి దేవికిఁ గల దిల
ననుఁ గనుఁ జూపుటందు నంతర మెంతో;
జనని భవబంధములఁ గడుఁ
బెనఁచును; బంధముల దేవి విడిపించుఁ గడున్.

ఉప—(వివేకుని జూచి నమస్కరించి దూరముగాఁ గూరుచున్నది.)

పురు—అమ్మా! నీవింతవఱకును దినము లెట్లుగడపితివో చెప్పుము.

ఉప—స్వామీ!

ఉ. పుచ్చితిఁ బెక్కునాళ్ళు ఘనమూర్ఖులతోడను నే మఠంబులన్,
రచ్చల, శూన్యదేవభవనంబుల వ్యర్థవచఃప్రసంగతిన్.

పురు—మఱి వారు నీచేతఁ దత్త్వము నేమైనఁ దెలిసికొన్నారా?

ఉప—లేదు లేదు వారు—

మచ్చిక ద్రావిడాంగనలమాటలకట్లు గ్రహింపకర్థమున్,
జెచ్చెర నస్మదుక్తులకు స్వేచ్ఛ నొనర్చి రపార్థకల్పనల్.

క్షారికి నానావాక్యార్థవిచారమువలనిప్రయోజన మంతయుఁ గేవలపరధనగ్రహణార్థమే.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత నే నొకచోట

మ. పరిపూర్ణాజ్యజుహూముఖాజినసమిద్వహ్నిస్రుచాన్వీత యై,
వరసోమేష్టిపశుప్రభృత్యురుమఖవ్రాతోల్లసత్పార్శ్వ యై,
నిరతప్రాకృతకర్మకాండబహుధాసిద్ధిప్రమార్గాళి యై,
సరసం గ్రుమ్మరుయజ్ఞవిద్యఁ బొడగాంచం గంటి మార్గంబునన్.

పురు— అటుతరువాత?

ఉప—తరువాతఁ బుస్తకభారవాహిని యైనయామెకు సాతత్త్వ మేమాయినఁ దెలిసి యుండునని యెంచి నేనామెసన్నిధిని గొన్నిదినములు గడపవలెనని తలఁచితిని.

పురు—తదనంతరము?

ఉప—తదనంతరము నేనామె సమీపమునకుఁ బోఁగా, "ఓసుమంగళీ! నీకోరిక యేమి?" అని యామె నన్నడిగెను. "అమ్మా! నేనిప్పు డనాథనయి యున్నదానను. కాఁబట్టి నీయొద్దనుండఁ గోరుచున్నాను." అని నేను జెప్పితిని.

ఉప—అటుపిమ్మట?

ఉప—అటుపిమ్మట "ఓసుమంగళీ! నీవుచేయుంపనియేమి?" అని యామె నన్నడిగెను.

పురు—అటువెనుక?

ఉప—అప్పుడు నేనిట్లంటిని—

చ. ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు, నీజగం
బెవ్వనికాంతిచే వెలుఁగు, నెవ్వనితేజము సర్వలోకోజ్జ్వలం,
బెవ్వనిఁగొల్చి ద్వైతతమ మేగఁ బునర్భవ మొందరెవ్వరున్
నెవ్వడిఁ బుణ్యు, లాపురుషు నిత్యుని శాంతు స్తుతింతు నక్రియున్.

అంతట యజ్ఞవిద్య యాలోచించి యిట్లనియెను—

"గీ. అక్రియుఁ డగువాఁ డీశ్వరుం డగుట యెట్లు?
సత్క్రియలు గాని వస్తువిచారబుద్ధి
యరయ భవబంధ నాశనకరము గాదు;
జనుఁడు భవనాశకరకర్మ లొనరఁ జేసి
వత్సరశతంబు శాంతుఁడై బ్రతుకఁ గోరు.

కాఁబట్టి నే నిన్నుఁ జేకొనటవలనఁ బ్రయోజనము లేదని తలఁచెదను. అయిన నసీవు కర్తయు భోక్తయు నగుపురుషునిఁ బ్రస్తుతించుచుఁ గొంతకాలమ్ముచట నసించఁ గోరెదుపక్షమున నాకాక్షేపమేమియు లేదు.''

వివే—ఆహా! ఏమి ధూమాంధకారశ్యామలితనయన యయిన యజ్ఞవిద్య యొక్క దుష్ప్రజ్ఞత్వము! ఆమె యీప్రకారముగాఁ గుతర్కముచేతఁ జెడిపోయినది.

ఉత్సాహ. సహజముగ నచేతనంబు జడము నైన లోహ మి
మ్మహిని జుంబకోపలంబుముందటం జలించు న
ట్లహాహ! మాయయుఁ గ్ సృజించు నఖిలలోకములను ని
స్పృహాత విశ్వసాక్షియైన యీశుదృష్టి ప్రేరణన్.

కాఁబట్టి తమోంధు లయినవారిదృష్టి యీవిధముగానే యుండును. అజ్ఞానసంభవమయిన సంసారమును గర్మలచేత నశింపఁ జేయఁ గోరెడుయజ్ఞవిద్య నిశ్చయముగా గాంధాంధకారమును సహిత మంధకారముచేతఁ బోఁగొట్టఁబూనును. ఎట్లన—

గీ. నశ్వరములు నజ్ఞానజన్యములు నైన
యేడులోకంబులఁ బ్రకాశ మెవఁడొసర్చు
నతనిఁ బొందును విబుధాళి మృతిని గెలిచి;
యితర మెటలేదు భవముక్తిహేతుసరణి.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—తరువాత యజ్ఞవిద్య మరల నాలోచించి, ఓసఖీ! నీవిచ్చట నుండుట వలన దుర్బుద్ధిగ్రస్తులైన లేనాశిష్యులు కర్మలయం దాదరముతగ్గినవారగుదురు. కాఁబట్టి, తల్లీ! నీవు నాయందనుగ్రహించి నీయిచ్చవచ్చిన దేశమునకు విజయం చేయుము.'' అనెను.

పురు—పిమ్మట?

ఉప—పిమ్మట నేనామెను విడిచి బయలుదేఱితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—తరువాత కర్మకాండసహచరి యైనమీమాంస నాకుఁ గనఁబడినది. ఆ మీమాంస—

చ. కర మధికారయోగ్యముగఁ గర్మముల న్విభజించి మించి, సు
స్థిరఘనగౌరవంబున శ్రుతిప్రముఖప్రబలప్రమాణముల్
పరునను వెంటనంటి కొలువన్, సువిచిత్రతరాంగయుక్తయై,
పరఁగెఁ, గృతోపదేశమయి భాసిలునయ్యతిదేశరాజితోన్.

పురు—అనంతరము.

ఉప—అనంతరము నేనామెను సహితము పూర్వమువలెనే యాశ్రయమును వేఁడితిని. అప్పుడామెయు "ఓసుమంగళీ! నీవుచేయుపనియేమి?" అని నన్నడిగెను. అంతట నేను దొంటివలెనే "ఎవ్వనిలో జగంబు జనియించి రమించి లయించు", మొదలు గాఁగల వాక్యమును జెప్పితిని.

పురు—ఆవల?

ఉప—ఆవల మీమాంస పార్శ్వవర్తులముఖమును జూచి "లోకాంతరఫలోప భోగయోగ్యుఁడైన పురుషుని బ్రతిపాదించుటచేత మన కీమెవలన ప్రయోజనము గలదు. కాఁబట్టి కర్మోపయుక్తయైన యీామెను స్వీకరింపుఁడు." అని పలికెను. అక్కడ వారిలో నొకశిష్యుఁడు దాని ననుమోదించెను. ప్రసిద్ధప్రతిష్ఠుఁడైన కుమారిలస్వామి యను మఱియొకఁడు మీమాంసాహృదయాధిదేవతయో యనునట్లుగా "దేవీ! ఈమె కర్మోపయుక్తుఁడయిన పురుషునిఁ బ్రతిపాదింపదు; కర్తయు భోక్తయుఁ గానియీశ్వ రునిఁ బ్రతిపాదించును. ఈమె కర్మలకించుకయు నుపయోగపడునది కాదు.' అనెను. అప్పుడింకొకఁడు "లౌకికపురుషునికంటె నన్యుఁడయి యీశ్వరుఁడని యొకఁడున్నాఁ డా?" అని యడిగెను. అంత నతఁడు నవ్వి "ఉన్నాఁడు" అని మరల నిట్లనియెను:—

చ. ఒకఁడు కనుఁగొను జగత్క్రియల, నొక్కఁడు మోహయుతాంధబుద్ధియై
నొకఁ డిడుఁ గర్మజాలఫల, మొక్కఁడు తత్ఫలవాంఛఁ జేయుఁ; దా
నొకఁడు శరీర మ్మడుపు, నొక్కఁడు కర్మములన్నియుక్తుఁడై;
నీకను విసుగుఁడౌపరము నెట్లుగఁ జెప్పఁగఁ గర్మభోక్తఁగన్?

వివే—(హర్షముతో) మేలు! కుమారిలస్వామీ! మేలు! నీవు మంచిప్రజ్ఞగలవాఁడవు. నీవు దీర్ఘాయుష్మంతుఁడవుకమ్ము.

క. సహవాసులుఁ జెలులును నౌ
విహగంబులు రెండు నేకవృక్షమె చేరున్;
విహగ మొకటి తిను ఫలముల;
నహహా! రెండవది తినక యాలోకించున్.

పురు—తరువాత?

ఉప—తరువాత నేను మీమాంసవద్ద సెలవుగైకొని వెడలితిని.

పురు—అటుతరువాత?

ఉప—అటుతరువాత నేను శిష్యులు పలువుండ్రచేత నుపాస్యమానలైన తర విద్యలను బొడగాంచితిని. అందు,

మ. తెలుపు న్విశ్వవిశేషమో; ర్థొకతె వాదించున్ వితండాదృతిన్
లలి జాతిచ్ఛలనిగ్రహాదికమహాన్యాయాళితో జల్పముల్;
వెలుచన్ వాకొనుc బూరుషప్రకృతిసంభేదంబు లొక్కర్తు సం
ఖ్యలచే నెన్నుచుc దత్త్వముల్ మహదహంకారాదిసర్గంబులున్.

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—పూర్వరీతినే నేనును వారి సమీపమునకుc బోయి, వారడిగినమీcదట "ఎవ్వనిచే జగంబు జనియించి రమించి లయించు" ఇత్యాది వాక్యముచేత మునుపటి యట్లే నాకార్యమును జెప్పితిని. అప్పుడు వారు నన్నుc బ్రత్యక్షముగాc బరిహసించి "ఓతాచాలురాలా! విశ్వము పరమాణువులవలనc గలుగుచున్నది. ఈశ్వరుcడు నిమిత్త కారణము" అని పలికిరి. అందిం కొకతె కోపముతో "ఓసిపాపాత్మురాలా! ఈశ్వరునే సవికారునిcజేసి వినాశధర్మము నాపాదించుచున్నావేమి?" అనెను. మఱియొకతె "ఓసీ! విశ్వోత్పత్తి ప్రకృతివలనcగలిగె"నని పలికెను.

వివే—ఓహో! తర్కవిద్య లెంతదుర్మతులు! ఘటాదికమువలెనే ప్రమేయ జాతము సర్వమును గార్యమనిసహిత మింతమాత్రము తెలిసికొనcజాలకున్నారు. పరమాణువులును బ్రకృతియు నుపాదానకారణము లనుటయు నుపేక్షణీయమే.

మ. జలచంద్రుంబతె నంతరిక్షనగరస్వప్నేంద్రజాలంబు ల
ట్లలవిశ్వంబును మిథ్య, మేయమును గార్యంబౌట సాద్యంతతన్;
కలుగున్ శుక్తిని వెండియట్లు శివుగాcగం దెల్పిc దజ్ఞానమిక్;
పొలియుక్ స్రక్కునc బన్నగభ్రమవలెక్ బోధోదయప్రాప్తిచేన్.

ఇcక వికారశంకయు ముగ్ధవధూమానస విలసితమే. ఎట్లన—

ఉ. శాంతము నిర్మలంబును నజంబు ననంతము నిష్కలంబు నౌ
సంతతతేజ మీభువనసంభవమందు వికార మొందునే?
కాంతిని నల్లగల్వల నగంగలమబ్బులచాలు పుట్టుచో,
నింతయు నాకసంబు వహియించునె తాను వికారలేశముక్?

పురు—సాధు! సాధు! ప్రజ్ఞావంతుcడవయినయానీవిమర్శనము నాడెందమునానందపెట్టుచున్నది. (ఉపనిషద్దేవినిగూర్చి) తదనంతరము?

ఉప—తదనంతరము వారందఱును మండిపడి, "ఓహో! విశ్వవిలయముచేత ముక్తికలుగునని ప్రేలుచు, నాస్తికమార్గము నవలంబించుచున్న దీనినిబట్టి బంధింపవలెను" అని యందఱును ససంరంభముగా నన్ను నిగ్రహించుట కుద్యుక్తలైరి.

పురు—(భయముతో) ఆపయిని?

ఉప—ఆపైని నేను మిక్కిలి త్వరితముగాఁ జని దండకారణ్యములోఁ బ్రవేశించితిని. అతటమందరగిరికి సమీపమునఁగట్టఁబడిన మధుసూదనాలయము చేరువను—

ఉ. బాహులకంకణావళులు భగ్నము చేసిరి రాలరత్నముల్;
ద్రోహమతిన్ శిరోమణుల దొంగిలఁ ద్రెంచిరి కేశపాశముల్;
దేహళిఁ దారహారములు ద్రెంచి, హరించిరి కట్టుబట్టయున్;

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—అప్పుడు దేవాలయములోనుండి వెడలివచ్చి గదాపాణులైన పురుషులు వారి నతినిర్దయముగా మోదఁగా భీతులై యందఱును దిగంతములకుఁ బాఱిపోయిరి.

వివే—(హర్షముతో) పూజ్యురాలవయిన నిన్నతిక్రమించువారిని విశ్వసాక్షియైన భగవంతుఁడు క్షమింపఁడుగదా?

పురు—తరువాత? తరువాత?

ఉప—దేహముతూల, నందియలు ద్రెళ్లఁగ, గీతగృహంబు చొచ్చితిన్.
అక్కడ నాకూఁతురైన గీతాదేవి చేరవచ్చిననన్నుఁ జూచి, సంభ్రమముతో "అమ్మా! అమ్మా!" అని కౌఁగిలించుకొని కూరుచుండఁబెట్టెను. అప్పుడామె నావృత్తాంతమును విని "అమ్మా! నీవు మనస్సులో ఖేదమును బొందఁబోకు. ఏఖలులు నిన్నప్రామాణికురాలినిగాఁ జేసి యథేష్టముగా నాసురబుద్ధులయి చరింతురో వారి నీశ్వరుఁడే శిక్షించును. అట్టివారినిగూర్చి భగవంతుఁడు గీతలయందు—

"గీ. అట్టిక్రూరులఁ బాపుల నధమనరుల
ద్వేషయుక్తులఁ ద్రోయుదుఁ దీవ్రగతిని
సంతతము నేను సంసారసాగరముల
లోన నొక్కట నాసురయోనులందె."

అనెను.

పురు—(సకౌతుకముగా) దేవీ! ఆయీశ్వరుఁ డెవఁడో నీయనుగ్రహమువలనఁ దెలిసికొనఁ గోరుచున్నాను.

ఉప—(కోపించినదానివలె) ఎవ్వఁడు తన్నుఁదాఁ దెలిసికోలేక యంధునివలెఁ బ్రత్యుత్తర మిచ్చుచున్నాఁడో యతఁడే.

పురు—(హర్షముతో) ఏమి! నేనే యాపరమేశ్వరుఁడనా?

ఉప—అవును.

గీ. పురుఁడు నీకంటెఁ గాఁడల్ల పరమపురుషుఁ;
డన్యుఁడవు గావు నీ వామహాత్మకంటె;

నన్యుఁగా మాయచేఁ దోఁచె దలసికంటె.
నంబువులయందు సూర్యబింబంబు పగిది.

పురు—(వివేకునితో) దేవా! ఈదేవి చెప్పినను, నేనీయర్థమును జక్కఁగా గ్రహింప లేకున్నాను.

క. భిన్నున్ సుశరీరావ
చ్ఛిన్ను జరామరణఖిన్నుఁ జెన్నుగ నన్నున్
సన్నుతి చేసెడు నీయమ,
యన్నన్నా! నిత్యసచ్చిదానందునిగన్.

వివే—పదార్థపరిజ్ఞానము లేకపోవుటవలన నీకీవాక్యార్థము బోధపడ లేదు.

పురు—అది నాకు బోధపడుటకు మీరుపాయము సెలవియ్యవలెను.

వివే—ఇదిగో చెప్పుచున్నాను—

మ. కడు నీయందుఁ జిదాత్మయుంగని, యహంకారుండఁ గానంచు నె
ప్పుడుఁ జిత్తంబు నడంచి, తత్త్వసమితిం బోకార్చి కావింతువే
న్గడఁకం దత్త్వమసీతి సంస్మరణ, కన్పట్టున్ భవోద్వృత్తమం
బడఁగన్ శాంతము స్వప్రకాశ మగునిత్యజ్యోతి హార్దాత్మతన్.

పురు—(ఆనందముతో విన్నయర్థము నాలోచించుకొను చున్నాఁడు.)

[అప్పుడు నిదిధ్యాసనుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

నిది—“నాయభిప్రాయమును నీవు వివేకునితో నున్నయుపనిషద్దేవికి నిగూఢముగా బోధపఱుపవలయును. నీవు పురుషునిలోఁ బ్రవేశింపవలెను” అని భగవతియైన విష్ణుభక్తిదేవి నాకానతిచ్చినది. (చూచి) ఇదిగో దేవి వివేకపురుషులతోడఁ గూడి సమీపముననే యున్నది. ఆమె సన్నిధికిఁ బోయెదను. (చేరువకుఁబోయి యుపనిషద్దేవితో జనాంతికముగా) అమ్మా! “దేవతలు సంకల్పమాత్ర సంభవులు. నీవు గర్భమును ధరించియున్నదానవని నేను యోగధ్యానముచేతఁ దెలిసికొన్నాను. క్రూరసత్త్వయైన విద్యయను కన్యకయుఁ బ్రబోధచంద్రుఁడును నీగర్భమునందున్నారు. అందు విద్యను సంకర్షణవిద్యచేత మనసునందు సంక్రమింపఁజేసి, ప్రబోధచంద్రునిఁ బురుషునికి సమర్పించి, నీవు వివేకునితోడఁగూడ నాయొద్దకు రావలసినది.” అని విష్ణుభక్తిదేవి యాజ్ఞ యిచ్చినది.

ఉప—దేవి యాదేశించినట్లు చేసెదను. (అని వివేకునితోడ నిష్క్రమించుచున్నది.)

నిది—(పురుషునిలోఁ బ్రవేశించుచున్నాఁడు.)

పురు—(ధ్యానము నటించుచున్నాఁడు.)

(నేపథ్యమునందు) ఆశ్చర్యము! ఆశ్చర్యము!

మ. ఉరుకాంతిచ్ఛటలన్ దిశావళుల విద్యుల్లీల వెల్గింపుచున్,
ఖరదీప్తాస్తివిశాలమూ మనసువక్షంబుచ్చిపోఁ బుట్టి, త
త్పరివారంబును మోహుని న్సైనవి, విద్యాకన్య తోడ్తో నగో
చరయై పోయెఁ; బ్రబోధచంద్రుఁడును దా జన్మించె జీవు న్గనన్.

[అప్పుడు ప్రబోధచంద్రుఁడు ప్రవేశించుచున్నాఁడు.]

ప్రబో—ఉ. న్యూతమొ, వ్యాప్తమో, మఱియపోహితమో, యపసారితంబొ, స
భూతవిలాపితంబొ, హృతమో, యనుతర్కము లేక, యేనిసం
జాతముచేఁ బ్రపంచము వెసం జెడునో సహజప్రకాశలీ
నాతతరూకమై, యలమహాత్ముఁడ నేను బ్రబోధచంద్రుఁడన్.

(ముందుకు నడిచి) ఇతఁడె పురుషుఁడు. ఈతనిదాపునకుఁ బోయెదను. (సమీపించి) దేవా! ప్రబోధచంద్రుఁడను నేను నమస్కారము చేయుచున్నాను.

పురు—(ఆహ్లాదముతో) వత్సా! రమ్ము నన్నుఁ గౌఁగిలించుకొమ్ము.

ప్రబో—(ఆలింగనము చేయుచున్నాఁడు)

పురు—(ఆనందముతో) ఓహో! ఇప్పుడు విధూతతిమిరజాతమయి ప్రభాతః సంజాతమయినది.

చ. ఒకటఁ బ్రబోధచంద్రమహితోదయ మాటనుజేసి యియ్యెడన్
బ్రకటవికల్పనిద్రయును బ్రస్ఫుటమోహతమంబుఁ బాయఁగాఁ,
జకచక నేనె శ్రద్ధ మతి శాంతి వివేక శమంబు లాడిగా
సకలజగన్మయుండయి యొసంగెడువిష్ణువుగా స్ఫురించెదున్.

సర్వవిధములచేతను నేను విష్ణుభక్తిదేవిప్రసాదమువలనఁ గృతకృత్యుఁడ నయినాఁడః అట్టి నేనిప్పుడు—

చ. విడిచి సమస్తసంగములు, వేఁడక విశ్వములోని దేదియున్,
గడలనొ మూలలందొ ఫలకాంక్షయొనర్పక సంచరించుచున్,
సుడివడుకోపమున్ భయము శోకము మోహము నుజ్జగించి, యి
ప్పుడె మునినైతి శాంతి భృశముం గని, రాత్రియె నిల్చితావుగన్.

[అంతట విష్ణుభక్తిదేవి ప్రవేశించుచున్నది.]

విష్ణు—(హర్షముతో సమీపించి) శమితారాతివై యున్న నన్నిప్పుడు చూ: చున్నానుగాన, చిరకాలమునకుఁగదా నామనోరథములన్నియు సంపూర్ణములయిన:

పురు—దేవిగారి ప్రసాద మున్నప్పుడు దుష్కర మేదియుండును? (అని పాదములమీఁదఁ బడుచున్నాఁడు.)

విష్ణు—(పురుషుని లేవనెత్తుచు) వత్సా! లెమ్ము. ఇంకను నేను నీకేమి ప్రియము చేయుదును?

పురు—ఇంతకంటె నాకుఁ బ్రియమేమున్నది?

క. కృతకృత్యుండయ్యెను దా
హతవిమతస్తోముఁ డగుచు నల్లవివేకుం;
డతిదళితరజస్కుఁడునై
యతులసదానందపదవి నందితి నేనన్.

అయినను దానీ భరతవాక్యము సిద్ధించునుగాక!

చ. ఇలపయి నిష్టవృష్టిఁ గురియించును గావుత మేఘుఁ డెంతయున్!
గలుముల రాజు లేలుదురుగాక మహీన్నిరుపద్రవంబుగన్!
వెలి తెలివిం దమంబడఁచి, భీ మమతా విషయోగ్రపంకమై
కలఁచుభవాబ్ధి దాఁటుదురుగాక సుహాస్తులు నీదుసత్కృపన్.

సంపూర్ణము.